Ernest Hemingway

Sărbătoarea de neuitat

Colecția Meridiane

ERNEST HEMINGWAY

Sărbătoarea de neuitat

În româneşte de
EMMA BENIUC

Editura pentru Literatură Universală
1966

Ernest Hemingway
A Moveable Feast, 1964

CUPRINS

Prefaţă
O CAFENEA SIMPATICĂ DIN *PLACE SAINT-MICHEL*
MISS STEIN ÎMPARTE POVEŢE
UNE GÉNÉRATION PERDUE
„SHAKESPEARE AND COMPANY”
OAMENI DE PE MALUL SENEI
O PRIMĂVARĂ ÎNŞELĂTOARE
SFÂRŞITUL UNEI PASIUNI
FOAMEA TE ÎNVAŢĂ DISCIPLINĂ
FORD MADOX ŞI DISCIPOLUL DIAVOLULUI
CUM SE NAŞTE O NOUĂ ŞCOALĂ
CU PASCIN LA *DÔME*
EZRA POUND ŞI AL SĂU *BEL ESPRIT*
O ÎNCHEIERE DESTUL DE CIUDATĂ
OMUL CARE PURTA PECETEA MORŢII
EVAN SHIPMAN LA CLOSERIE DES LILAS
O ISCOADĂ A NECURATULUI
SCOTT FITZGERALD
EREŢII NU-ŞI ÎMPART PRADA
O CHESTIUNE DE CONFORMAŢIE
PARISUL N-ARE MARGINI

„Dacă ai avut marele noroc de a fi trăit în tinereţe la Paris, amintirea lui îţi va rămâne în suflet toată viaţa, oriunde te-ai duce, fiindcă Parisul este o sărbătoare de neuitat.”

(Dintr-o scrisoare a lui Ernest Hemingway adresată unui prieten, în 1950).

ERNEST a început să scrie această carte în Cuba, în vara anului 1958; a lucrat la ea la Ketchum, Idaho în iarna 1958–1959; a luat manuscrisul cu el în Spania, unde am plecat împreună în aprilie 1959; a continuat să lucreze la el după întoarcerea în Cuba şi apoi la Ketchum, unde s-a dus spre sfârşitul toamnei aceluiaşi an. A terminat povestirea în Cuba, în primăvara anului 1960, după ce o lăsase câtva timp de o parte pentru a scrie în 1959 altă carte, *Vara primejdioasă,* despre rivalitatea înverşunată dintre doi toreadori, Antonio Ordonez şi Luis Miguel Dominguin, pe arenele din Spania. În toamna anului 1960 a revizuit la Ketchum cartea aceasta, care se referă la perioada 1921–1926, petrecută la Paris.

MARY HEMINGWAY

Prefaţă

Din considerente pe care autorul le socoteşte întemeiate, n-au fost incluse în această carte o seamă de nume de persoane şi locuri, de observaţii şi impresii. Unele trebuie să rămână secrete, iar altele sunt îndeobşte cunoscute, toată lumea a scris despre ele şi desigur se va mai scrie încă.

N-a fost amintit, bunăoară, terenul de sport *Anastasie,* unde, la mesele aşezate sub copaci, te serveau boxeri în loc de chelneri, iar ringul se afla în grădină; n-au fost descrise nici antrenamentul cu Larry Gains, nici meciurile grozave cu câte douăzeci de rounduri de la *Cirque d'Hiver.* N-au fost amintiţi nici prieteni atât de buni ca Charlie Sweeney, Bill Bird şi Mike Strater, ca Andre Masson sau Miro. Nu sunt pomenite nici călătoriile noastre în Schwarzwald, nici excursiile de câte o zi pentru a explora pădurile din jurul Parisului, care ne plăceau atât de mult. Ar fi fost bine ca toate acestea să figureze în carte, dar deocamdată trebuie să le lăsăm la o parte.

De altfel, cititorul are latitudinea să considere această carte drept o ficţiune. Dar e totdeauna posibil ca o plăsmuire a imaginaţiei să arunce o lumină nouă asupra anumitor fapte autentice.

ERNEST HEMINGWAY

San Francisco de Paula, Cuba
1960

O CAFENEA SIMPATICĂ DIN *PLACE SAINT-MICHEL*

Vremea rea începea pe neaşteptate. Venea peste noapte şi ştiai că toamna s-a sfârşit. De acum încolo, noaptea, trebuia să închidem ferestrele din pricina ploii, iar vântul rece smulgea frunzele copacilor din *Place de la Contrescarpe.* Frunzele zăceau pe jos, ude leoarcă şi vântul izbea ploaia în autobuzul mare, verde, oprit la capătul liniei; *Café des Amateurs,* cu geamurile aburite de căldura şi fumul dinăuntru, gemea de lume. Era o cafenea tristă şi murdară, unde se îngrămădeau beţivii din cartier, care răspândeau un miros greu de trupuri nespălate şi duhneau acru a băutură; de aceea mă feream să intru acolo. Clienţii obişnuiţi ai cafenelei *des Amateurs,* atât bărbaţii cât şi femeile, erau tot timpul beţi, mai bine zis atâta timp cât aveau pe ce să se îmbete; de obicei beau vin, pe care îl consumau cu litrul sau cu jumătatea. Pe pereţi se vedeau reclame de băuturi alcoolice cu nume ciudate, dar puţini erau aceia care şi le puteau îngădui, cel mult un păhărel la început, ca apoi să se îmbete temeinic cu vin. Femeile beţive erau poreclite *poivrottes,* ceea ce însemna beţivane înrăite.

Café des Amateurs era cloaca de pe *rue Mouffetard,* acea minunată stradă îngustă, plină de prăvălii, de tarabe şi de lume, care ducea în *Place de la Contrescarpe.* În casele vechi, cu multe apartamente, se găsea la fiecare etaj, lângă scară, câte un closet turcesc, având de ambele părţi ale deschizăturii o mică ridicătură de ciment striată, de forma

unei tălpi de gheată, pentru ca nu cumva să alunece vreun *locataire;* noaptea closetele erau golite cu ajutorul unor pompe în nişte camioane-cisterne trase de cai. Vara, când toate ferestrele erau deschise, auzeam zgomotul pompelor şi ne izbea o duhoare puternică. Cisternele erau vopsite brun sau în culoarea şofranului, iar în nopţile cu lună, când lucrau pe *rue Cardinal Lemoine,* cilindrii aceia pe roate, traşi de cai, aminteau de tablourile lui Braque[1]. Niciuna n-ar fi izbutit să golească însă *Café des Amateurs,* unde sta afişată legea împotriva beţiei în localurile publice, cu toate articolele şi sancţiunile prevăzute în ea, dar afişul îngălbenit era tot atât de punctat de muşte şi dispreţuit, pe cât de constantă şi rău mirositoare era clientela de beţivi a localului.

Odată cu primele ploi reci de toamnă, peste oraş se lăsa brusc o tristeţe grea; acoperişurile clădirilor înalte şi albe pe lângă care treceai se pierdeau în întuneric, iar pe strada cufundată în bezna umedă nu mai zăreai decât uşile închise ale unor mici dughene: de plante medicinale, de papetărie, de ziare, firma moaşei – de categoria a doua – hotelul unde murise Verlaine şi în care eu închiriasem o cameră de lucru la mansardă.

Trebuia să urc şase etaje, dacă nu chiar opt până la mansardă şi acolo era tare frig, iar eu ştiam cât de scump costă un braţ de vreascuri şi trei legături de surcele de pin cât o jumătate de creion, legate cu sârmă, pentru aţâţat focul şi apoi cele câteva bucăţi de lemn mai tare, uscate doar pe jumătate, pe care trebuia să le cumpăr ca să-mi pot încălzi cât de cât odaia. Am trecut deci peste drum, de unde puteam zări acoperişul hotelului în ploaie, ca să văd dacă ieşea fum prin vreun coş şi încotro îl mâna vântul. Dar cum nu era nici urmă de fum, m-am gândit cât de rece trebuie să fie coşul şi ce mă fac dacă nu trage şi mi se mai şi umple odaia de fum; mi-am zis că-i păcat de lemne şi de bani, şi am pornit mai departe prin ploaie. Am luat-o la vale, trecând pe lângă *Lycée Henri IV* şi pe lângă vechea

[1] *Georges Braque* (1882–1963), pictor francez, reprezentant al cubismului.

biserică *Saint-Etienne du Mont,* am străbătut piaţa Pantheonului, unde vântul sufla îngrozitor, am cotit la dreapta în căutarea unui adăpost şi, în cele din urmă, am dat în *Boulevard Saint-Michel,* am trecut pe partea unde vântul nu bătea chiar atât de tare şi mi-am văzut de drum, lăsând în urmă Muzeul Cluny, am traversat *Boulevard Saint-Germain,* ajungând în sfârşit în *Place Saint-Michel,* unde ştiam o cafenea bună.

Era o cafenea într-adevăr simpatică, bine încălzită, curată şi primitoare; mi-am atârnat vechiul meu impermeabil în cuier să se usuce, mi-am pus pălăria uzată pe agăţătoarea de deasupra banchetei şi am comandat o cafea cu lapte. După ce chelnerul mi-a adus-o, am scos din buzunarul hainei un caiet şi un creion şi am început să scriu. Scriam despre întâmplări petrecute la noi, în Michigan, dar cum era o zi posomorâtă, rece şi bătea un vânt sălbatic, am descris-o aidoma în povestire. Trăisem asemenea zile de sfârşit de toamnă în copilărie, şi în adolescenţă, şi în prima tinereţe, totuşi în anumite locuri puteai să scrii despre ele mai bine decât în altele. Aceasta înseamnă să te transplantezi, mi-am zis, ceea ce probabil e la fel de necesar pentru oameni ca şi pentru orice alt fel de fiinţe vii. Dar cum băieţii din povestirea mea tocmai începuseră să bea, mi s-a făcut şi mie sete şi am comandat un rom *St. James.* Avea un gust grozav pe o zi atât de friguroasă, şi mă simţeam foarte bine în timp ce scriam mai departe, fiindcă romul gustos de Martinica îmi încălzise şi trupul şi sufletul.

La un moment dat a intrat în cafenea o fată şi s-a aşezat singură la o masă lângă fereastră. Era tare frumuşică; faţa proaspătă îi strălucea de tinereţe ca o monedă nouă – dacă s-ar putea bate monedă dintr-o piele netedă şi proaspătă ca o floare după ploaie – iar părul ei negru ca pana corbului, era tuns scurt şi tăiat în diagonala de-a curmezişul obrajilor.

O priveam şi prezenţa ei mă tulbura. Aş fi vrut s-o descriu în povestirea la care lucram sau în alta, dar cum se aşezase într-un loc de unde să poată supraveghea strada şi intrarea, am înţeles că aştepta pe cineva. Aşa că mi-am văzut înainte de scris.

Povestirea se desfăşura de la sine, şi atât de repede, încât abia izbuteam s-o aştern pe hârtie. Am mai comandat un rom *St. James* şi mă uitam şi la faţă de câte ori îmi ridicam privirea ori îmi ascuţeam creionul cu ascuţitoarea, lăsând să cadă spirala subţire de rumeguş în farfurioara de sub paharul cu rom.

Te-am văzut, fată frumoasă, şi ai devenit a mea, chiar dacă aştepţi pe altcineva, oricine ar fi, chiar dacă n-am să te mai văd niciodată, îi spuneam în gând. Şi tu eşti a mea, şi tot Parisul este al meu, după cum eu aparţin acestui caiet şi acestui creion.

Pe urmă am început iar să scriu şi m-am cufundat atât de adânc în povestire, încât am uitat de toate. Acum scriam ceea ce voiam eu şi nu mă mai lăsam târât de povestire; nu mai ridicam ochii de pe hârtie, pierdusem noţiunea timpului, nu mai ştiam unde mă aflu, nici măcar rom *St. James* n-am mai comandat. Mi-era lehamite de această băutură, deşi nu mi-era gândul la ea. Când am terminat în sfârşit povestirea, m-a cuprins o mare oboseală. Am recitit ultimul paragraf, mi-am ridicat ochii şi m-am uitat după fată, dar n-am mai găsit-o. „Sper că a plecat cu un om bun”, mi-am zis. Totuşi eram trist.

Am închis povestirea în caietul pe care l-am vârât în buzunarul interior al hainei, apoi am cerut chelnerului să-mi aducă o duzină de *portugaises*[2] şi o jumătate de carafă din obişnuitul vin alb, sec, al localului. De câte ori încheiam o povestire, mă simţeam vlăguit, dar totodată trist şi fericit ca după o noapte de dragoste, şi nu mă îndoiam că povestirea de acum era foarte bună, deşi numai recitind-o a doua zi aveam să-mi dau seama precis dacă era într-adevăr.

În timp ce mâncam stridiile cu gustul lor puternic de apă de mare, amestecat cu un uşor iz metalic pe care vinul alb de la gheaţă îl făcea să dispară lăsându-ţi pe limbă doar gustul mării şi savoarea delicioasă a miezului, şi pe măsură ce sorbeam lichidul rece din fiecare scoică şi apoi îmi clăteam gura cu vinul aspru, senzaţia de pustietate mi-a

[2] O specie de stridii mai ieftine.

trecut; am început să mă simt iar fericit şi să fac planuri.

Acum, când a început vremea rea, mi-am zis, am putea să plecăm pentru un timp din Paris şi să ne ducem undeva unde în loc de ploaie s-ar cerne zăpada printre brazi, acoperind drumurile şi coastele munţilor; ne-am alege un loc destul de înalt, pentru ca noaptea, când ne întoarcem acasă, să auzim zăpada scârţâind sub paşii noştri. Ceva mai jos de *Les Avants* era o pensiune unde se mânca admirabil şi unde vom fi numai noi amândoi, ne vom lua şi cărţi, iar noaptea, în pat, ne va fi cald şi vom privi prin ferestrele deschise stelele strălucitoare. Acolo ar trebui să plecăm. Călătoria cu trenul, clasa a treia, nu costă prea scump. Iar la pensiune vom plăti doar cu puţin mai mult decât cheltuim la Paris. Aş renunţa la camera de hotel unde lucrez şi n-aş mai avea de plătit decât o chirie derizorie pentru apartamentul din *rue du Cardinal Lemoine* 74. Publicasem câteva articole într-un ziar din Toronto, pentru care trebuia să primesc onorariul. Aş putea continua să scriu oriunde şi în orice condiţii, iar bani de drum aveam.

Poate că departe de Paris aş fi putut scrie despre Paris, aşa cum la Paris puteam scrie despre Michigan. Pe atunci nu-mi dădeam seama că era prea devreme, fiindcă nu cunoşteam încă destul de bine Parisul. Acest lucru l-am înţeles abia mai târziu. Oricum, am luat hotărârea să plecăm, dacă soţia mea va fi de acord; mi-am terminat stridiile şi vinul, am plătit şi am pornit pe drumul cel mai scurt către casa din vârful colinei, urcând *Montagne Sainte-Geneviève,* prin ploaia care acum înceţoşa numai aspectul oraşului, nu şi viaţa mea.

— Găsesc că e o idee minunată, Tatie, spuse soţia mea.

Chipul ei cu trăsături gingaşe era luminat de un zâmbet şi, la orice hotărâre, îi sclipeau ochii de parcă ar fi primit un dar preţios.

— Când plecăm?

— Când vrei.

— Eu doresc şi acum. Mă cunoşti doar!

— Când o să ne întoarcem, poate că va fi vreme frumoasă şi cer senin. Îmi place grozav când e senin şi frig

afară.

— Sunt sigură că va fi frumos, zise ea. E foarte drăguţ din partea ta că te-ai gândit să plecăm.

MISS STEIN[3] ÎMPARTE POVEŢE

Când ne-am întors, la Paris era frig, senin şi într-adevăr foarte plăcut. Oraşul se pregătise de iarnă; se găseau lemne bune la depozitul de lemne şi cărbuni de peste drum, iar în faţa multor cafenele mai acătării ardeau sobiţe cu mangal, la care se încălzeau consumatorii de pe terasă. Locuinţa noastră era caldă şi plină de veselie Făceam foc cu lemne şi peste jeratic puneam *boulets,* adică nişte „ovoide" din praf de cărbune comprimat; afară, lumina iernii dădea străzilor un farmec deosebit. Ne obişnuiserăm să vedem copacii goi desenându-se pe cer şi ne plimbam prin parcul Luxemburg, pe aleile cu pietriş proaspăt spălat, prin vântul rece şi aspru. Copacii desfrunziţi îţi păreau nişte sculpturi, după ce te împăcai cu goliciunea lor, şi în timp ce vânturile iernii biciuiau apa din havuzuri, fântânile arteziene se înălţau în lumina strălucitoare. Acum, după ce fuseserăm în munţi, orice distanţă ni se părea neînsemnată.

Din pricina schimbării de altitudine nu mă mai sinchiseam de niciun urcuş, dimpotrivă, îmi făcea chiar plăcere să mă caţăr până în camera mea de lucru de la ultimul etaj al hotelului, de unde se vedeau toate acoperişurile şi coşurile cartierului clădit pe o colină înaltă. Căminul din cameră trăgea bine, era cald şi îmi plăcea să lucrez acolo. Îmi aduceam în pungi de hârtie mandarine, şi castane coapte, şi nişte portocale mici cât mandarinele, pe care le curăţăm şi le mâncam împreună cu castanele atunci

[3] *Gertrude Stein* (1874–1946), scriitoare americană care a trăit din 1902 la Paris. A scris nuvele, romane, poezii şi eseuri.

când mi-era foame, aruncând cojile şi scuipând sâmburii în foc. Foame mi-era întotdeauna din cauza mersului şi a frigului şi a lucrului intens. Aveam sus în cameră şi o sticlă cu rachiu de cireşe pe care o adusesem din munţi şi, înainte de a încheia o povestire sau ziua de lucru, trăgeam câte o duşcă. Când terminam ceea ce plănuisem să scriu în ziua respectivă, îmi puneam caietul sau foile de hârtie în sertarul mesei, iar mandarinele rămase le vâram în buzunar. Dacă le-aş fi lăsat în cameră ar fi îngheţat peste noapte.

Era o mare bucurie să cobor scara nesfârşită, convins că mi-a mers treaba în plin. Lucram până când terminam fie un capitol, fie un episod şi întotdeauna mă opream doar când ştiam ce are să urmeze. Numai astfel eram sigur că voi putea continua a doua zi. Uneori însă, când începeam o povestire nouă şi nu izbuteam s-o urnesc din loc, mă aşezam în faţa căminului şi storceam peste jăratic coaja micilor portocale şi urmăream flăcăruile albastre care se iscau sfârâind. Alteori mă ridicam de la masă şi privind acoperişurile Parisului, îmi spuneam: „Nu te necăji. Ai reuşit întotdeauna să scrii şi ai să reuşeşti şi acum. E de ajuns să aşterni pe hârtie o singură frază care să conţină un adevăr. Scrie fraza cea mai adevărată pe care o ştii.” Şi în cele din urmă scriam o frază adevărată, după care puteam să merg mai departe. Era uşor, fiindcă întotdeauna îmi venea în minte un adevăr, pe care fie că îl ştiam din experienţă, fie că îl citisem undeva sau îl auzisem de la cineva. Dacă începeam prea meşteşugit sau făceam o introducere, o prezentare a lucrurilor, aşa cum obişnuiesc unii, mă convingeam până la urma că pot să tai aceste ornamente migăloase şi inutile, să renunţ la ele şi să încep cu prima afirmaţie adevărată şi firească pe care o aşternusem pe hârtie. Acolo, în camera de la mansardă, am luat hotărârea de a scrie câte o povestire despre fiecare lucru pe care îl ştiu. Şi întotdeauna când am scris m-am străduit să ţin seama de hotărârea luată, ceea ce a fost pentru mine o disciplină severă şi folositoare.

Tot în camera aceea m-am deprins ca din clipa când am

încetat să lucrez să nu mă mai gândesc la ceea ce scriam până a doua zi când aveam să continui. Astfel, în timp ce povestirea se închega mai departe în subconştient, puteam să ascult ce vorbesc oamenii, să observ tot ce se petrece în jurul meu pentru a afla cât mai multe – măcar aşa speram; obişnuiam să citesc ca să nu fiu obsedat de viitoarea mea operă, aşa încât să devin incapabil de a o realiza. Când coboram după o zi de muncă rodnică – ceea ce depindea atât de disciplină cât şi de noroc – simţeam o bucurie nespusă şi socoteam că am dreptul să mă duc unde vreau.

Dacă bunăoară, coboram după-amiază spre *Jardin du Luxembourg,* de fiecare dată pe altă stradă, puteam să mă plimb pe alei şi apoi să intru la *Musée du Luxembourg,* unde se găseau tablouri celebre dintre care cea mai mare parte se află astăzi la *Louvre* sau la *Jeu de Paume*[4]*.* Mă duceam acolo aproape în fiecare zi, mai ales de dragul lui Cézanne, dar şi pentru a privi tablourile lui Manet, Monet şi ale celorlalţi impresionişti, a căror pictură avusesem prilejul s-o cunosc încă la *Art Institute* din Chicago. Din tablourile lui Cézanne am înţeles că nu era de ajuns să scriu fraze simple şi fireşti pentru ca povestirile mele să capete dimensiunile pe care aş fi dorit să le aibă. Învăţasem multe lucruri de la Cézanne, dar nu izbuteam să mă exprim cu destulă pricepere pentru a le putea explica şi altcuiva. De altfel era un secret. În serile când era prea întuneric să mai intru la muzeu, traversam parcul şi mă duceam la Gertrude Stein, care locuia într-un apartament-studio pe *rue de Fleurus* 27.

De la prima vizită pe care i-am făcut-o împreună cu soţia mea, *Miss* Stein şi prietena cu care locuia, s-au arătat foarte amabile şi primitoare, iar noi am îndrăgit studioul acela spaţios, cu tablouri remarcabile. Ai fi crezut că te afli într-una dintre cele mai importante săli ale celui mai frumos muzeu; aici însă era şi un cămin mare, o atmosferă caldă şi plăcută, ţi se ofereau pe deasupra fel de fel de bunătăţi şi ceai şi rachiuri naturale, distilate din prune roşii sau

[4] Aripă a Palatului Tuileries unde se află acum muzeul consacrat picturii moderne, în special celei impresioniste.

galbene sau din zmeură sălbatică. Aceste băuturi aromate, incolore, turnate din carafe de cristal şlefuit în păhărele mici, – fie că erau de prune roşii, fie de prune galbene, fie de zmeură – păstrau intactă savoarea fructului din care proveneau, preschimbată însă într-un foc ce te frigea pe limbă doar atât cât s-o dezlege şi să te încălzească.

Miss Stein era o femeie corpolentă, dar nu prea înaltă, cu o înfăţişare greoaie de ţărancă. Avea ochi foarte frumoşi, o faţă masivă de evreică din Germania, dar tot pe atât de caracteristică şi femeilor din Friuli[5]; mie îmi amintea mai degrabă de ţărăncile din nordul Italiei, datorită felului ei de a se îmbrăca, feţei expresive, părului frumos, bogat şi ondulat ce-i dădea un aer exotic de imigrantă şi pe care îl purta strâns în sus, aşa cum se pieptăna probabil şi pe vremea când era studentă. Vorbea fără încetare, şi în primul rând despre persoane şi locuri pe care le cunoştea.

Prietena ei avea o voce foarte simpatică, era mică de statură, negricioasă, cu părul tuns ca al Jeannei d'Arc în ilustraţiile lui Boutet de Monvel[6] şi cu nasul foarte coroiat. Când am văzut-o prima oară, lucra la o broderie migăloasă, avea grijă să ne îmbie cu bunătăţi şi băuturi şi, în acelaşi timp, stătea de vorbă cu soţia mea. Cât discuta, asculta şi ceea ce vorbeau ceilalţi, intervenind adesea în convorbirile lor. Mai târziu mi-a explicat că ea trebuia totdeauna să stea de vorbă cu soţiile oaspeţilor. Soţiile erau doar tolerate acolo, după cum am simţit atât eu, cât şi nevastă-mea. Totuşi *Miss* Stein şi prietena ei ne-au plăcut, deşi aceasta din urmă ne inspira mai curând teamă. Însă tablourile, prăjiturile şi rachiul erau într-adevăr minunate. Se pare că şi noi le-am inspirat simpatie gazdelor noastre; ne tratau ca pe nişte copii cuminţi, binecrescuţi, şi care promit; am simţit că ne iartă chiar şi dragostea şi căsătoria noastră, gândindu-se desigur că acestea sunt cusururi trecătoare, iar când soţia mea le-a invitat la ceai, au primit.

[5] Friuli – provincie din nord-estul Italiei.

[6] *Louis-Maurice Boutet de Monvel* (1851–1913), pictor francez, ilustrator al unor cărţi pentru tineret. Seria sa de ilustraţii *Jeanne d'Arc* este celebră.

Când au venit la noi acasă, ne-au arătat şi mai multă simpatie, poate numai din cauză că trebuia să stăm mult mai aproape unii de alţii, locuinţa noastră fiind foarte mică. *Miss* Stein se aşează pe patul nostru – de fapt o saltea pusă direct pe podea – şi îmi ceru să-i arăt povestirile pe care le scrisesem, spunându-mi la urmă că toate îi plac, în afară de una: *Up în Michigan*[7]*.*

— E bine scrisă, îmi spuse. Dar nu de asta e vorba. E *inaccrochable*[8]*.* Vreau să zic că este ca un tablou, pe care pictorul l-a pictat, dar pe urmă nu poate să-l agaţe într-o expoziţie şi pe care nimeni nu-l cumpără, fiindcă nu ştie unde să-l atârne.

— De ce, de vreme ce povestirea nu e câtuşi de puţin scabroasă? Numai fiindcă cineva a încercat să folosească anumite cuvinte pe care în realitate le foloseşte toată lumea? Dar dacă tocmai aceste cuvinte dau povestirii autenticitate şi de aceea trebuie folosite? Dacă nu te poţi lipsi de ele?

— Nu m-ai înţeles zise ea. Am vrut să spun că nu trebuie să scrii nimic care să fie *inaccrochable.* N-are niciun rost. Este o greşeală şi o prostie.

Ea însăşi voia să fie publicată în *Atlantic Monthly,* îmi mărturisi, şi era convinsă că va reuşi. Îmi mai spuse că nu eram un scriitor destul de bun pentru a fi publicat în această revistă sau în *Saturday Evening Post,* deşi s-ar putea ca în felul meu să fiu un scriitor original, dar primul lucru pe care trebuia să-l pricep era să nu mai scriu povestiri *inaccrochables.* Am renunţat să mai discut şi să-i explic din nou ceea ce urmăream să redau în convorbirile dintre personaje. Asta mă privea numai pe mine şi apoi mă interesa mai mult să ascult ceea ce spunea ea. Tot atunci ne-a lămurit cum se cumpără tablouri:

— Trebuie să alegi: ori îţi cumperi îmbrăcăminte ori tablouri. Problema e foarte simplă. Numai un om foarte bogat îşi poate îngădui şi una şi alta. Să nu te sinchiseşti de îmbrăcăminte şi cu atât mai puţin de modă, nu-ţi cumpăra

[7] Acolo sus în Michigan.

[8] Ceva ce nu poate fi agăţat nicăieri.

decât haine confortabile şi trainice, iar cu banii economisiţi la îmbrăcăminte cumpără tablouri.

— Chiar dacă nu mi-aş mai cumpăra în viaţa mea un costum, i-am răspuns – tot n-aş avea destui bani ca să cumpăr acele tablouri ale lui Picasso pe care aş vrea să le am.

— Într-adevăr, nu-s de buzunarul dumitale. Ar trebui să cumperi însă tablouri de pictori de vârsta dumitale, un leat cu dumneata. Ai să-i cunoşti. Ai să-i întâlneşti prin cartier. Printre tineri găseşti întotdeauna pictori talentaţi şi serioşi. Dar nu m-am referit atât la îmbrăcămintea dumitale, cât la cea a soţiei. Îndeosebi toaletele femeilor sunt costisitoare.

Am observat-o pe nevastă-mea, care se străduise să nu se uite la hainele ciudate şi sărăcăcioase ale Gertrudei Stein, iar până la urmă reuşise. Când s-au ridicat să plece, mi-am zis că nu le dezamăgisem, de vreme ce ne-au poftit să mai venim prin *rue de Fleurus* 27.

Abia mult mai târziu am fost invitat să trec pe la studio în orice după amiază de iarnă după ora cinci. Pe *Miss* Stein o întâlnisem în *Jardin du Luxembourg.* Nu-mi aduc aminte dacă îşi plimba câinele, nici măcar dacă avea un câine pe vremea aceea. Ştiu însă că eu mă plimbam singur, deoarece pe atunci nu ne puteam îngădui să ţinem un câine şi nici măcar o pisică şi singurele pisici pe care le cunoşteam erau cele întâlnite prin cafenele şi birturi, ori cotoii mari şi frumoşi ai portăreselor pe care îi admiram la fereastră. Ulterior am întâlnit-o adesea pe *Miss* Stein cu câinele ei în parcul Luxembourg; dar cred că prima oară încă nu-l avea.

În orice caz am primit invitaţia – cu sau fără câine – şi am luat obiceiul să trec pe la studioul ei; de fiecare dată îmi oferea din vestitul rachiu, stăruind să-mi umple paharul de câteva ori, iar eu priveam tablourile în timp ce stăteam de vorbă. Tablourile mă entuziasmau, şi convorbirile erau foarte interesante. De fapt vorbea mai cu seamă ea, despre pictura modernă şi despre pictori – mai mult despre ei ca oameni decât ca pictori – dar şi despre lucrările ei proprii. Mi-a arătat nenumăratele dosare cu manuscrise pe care

prietena ei i le bătea la maşină, zi de zi. Faptul că scria zilnic o făcea fericită, dar când am cunoscut-o mai bine, am înţeles că fericirea aceasta nu putea dura decât cu condiţia ca producţia ei zilnică, rezultată dintr-o muncă perseverentă al cărei volum depindea de energia autoarei în momentul respectiv, să fie publicată şi să-i aducă celebritate.

În momentul când am cunoscut-o pe *Miss* Stein, încă nu era îngrijorată de situaţia ei, deoarece publicase trei povestiri accesibile oricărui cititor. Una dintre ele, *Melanctha,* era foarte bună, iar fragmentele cele mai caracteristice din încercările ei literare apăruseră într-un volum bine primit de unii dintre criticii care o cunoşteau, fie personal, fie din auzite. Avea o personalitate atât de puternică încât, atunci când voia să câştige pe cineva de partea ei, nimeni nu-i putea rezista, şi se vedea că unii critici, cunoscând-o şi admirându-i tablourile, au luat de bune şi scrierile ei pe care nu le înţelegeau, numai din pricină că erau încântaţi de ea ca persoană şi aveau încredere în judecata ei. Apoi *Miss* Stein mai descoperise multe lucruri adevărate în legătură cu ritmul şi cu folosirea repetată a cuvintelor, – descoperiri valabile şi utile, pe care ştia să le expună interesant.

Îi displăcea însă truda de a-şi revizui manuscrisele şi obligaţia de a le face inteligibile, deşi dorea foarte mult să le vadă publicate şi consacrate, mai cu seamă cartea ei neînchipuit de lungă, intitulată *The Making of Americans*[9]*.*

Începutul cărţii era admirabil, continuarea foarte bună, cu pasaje strălucite, scrise cu multă măiestrie, dar apoi urmau repetiţii nesfârşite, pe care un scriitor mai conştiincios sau mai puţin leneş le-ar fi aruncat la coş. Am ajuns să cunosc cartea atât de bine, fiindcă eu l-am convins – mai bine zis l-am silit – pe Ford Madox Ford s-o publice număr de număr în *The Transatlantic Review,* deşi ştiam că viaţa revistei va fi mai scurtă decât cartea. Iar înainte de apariţia fiecărui fragment în revistă, eram nevoit să fac eu corecturile în şpalt în locul autoarei, căreia o asemenea

[9] Crearea americanilor.

muncă nu-i dădea nicio satisfacţie.

Într-o după-amiază friguroasă, cu câţiva ani înainte de a se întâmpla toate acestea, m-am dus la *Miss* Stein şi după ce am trecut prin faţa uşii portăresei, apoi prin curtea îngheţată, am intrat în studioul cald şi primitor. *Miss* Stein mi-a ţinut în ziua aceea o adevărată lecţie despre viaţa sexuală. Deveniserăm prieteni foarte buni, iar în ceea ce mă priveşte, experienţa mea de până atunci mă făcea să cred că tot ceea ce nu înţelegeam avea probabil o legătură cu aceste probleme. *Miss* Stein mă socotea ignorant în materie şi trebuie să recunosc că eram împotriva homosexualităţii, cu atât mai mult cu cât îi cunoşteam aspectele cele mai primitive. Ştiam, bunăoară, că din acest motiv un băiat tânăr trebuie să aibă asupra sa un cuţit şi să-l folosească la nevoie, când se află în compania unor derbedei – o ştiam de copil, de pe vremea când „lup” nu însemna încă un termen de argo pentru un bărbat obsedat de urmărirea femeilor. Cunoşteam multe cuvinte şi expresii *inaccrochables* de pe când trăiam la Kansas City, ca şi moravurile din anumite cartiere ale acestui oraş, şi de la Chicago, şi de pe vasele ce navigau pe Marile Lacuri. Prefăcându-mă că-i cer lămuriri, am încercat s-o fac pe *Miss* Stein să înţeleagă că un băiat tânăr, silit să trăiască printre bărbaţi, trebuie să se înveţe cu gândul de a ucide un om la nevoie, să ştie cum să procedeze şi să fie hotărât să treacă la fapte, dacă cineva „se întrece cu gluma”. Eufemismul era *accrochable.* Dacă erai într-adevăr hotărât să faci moarte de om, ceilalţi simţeau numaidecât acest lucru şi te lăsau în pace; alteori însă trebuia să eviţi situaţiile în care puteai fi doborât prin forţă sau atras într-o cursă. M-aş fi putut exprima mai colorat, folosind o expresie *inaccrochable,* auzită de la marinarii de pe Marile Lacuri, echivalentă cu proverbul „Paza bună trece primejdia rea”. Dar în convorbirile cu *Miss* Stein îmi controlam cu grijă vocabularul, chiar atunci când cuvântul propriu ar fi putut scoate la iveală sau explica mai bine o prejudecată.

— Bine, bine, Hemingway, îmi răspunse. Nu uita însă că trăiai într-un mediu de criminali şi pervertiţi.

N-am vrut s-o contrazic, deşi mă gândeam că în mediul acela, ca şi în oricare altul, găseai oameni de toate felurile, că încercasem să-i înţeleg, deşi unii îmi erau antipatici şi pe alţii îi uram.

— Dar atunci ce zici de bătrânul acela cu maniere distinse şi cu nume celebru, care venea să mă vadă când eram la spital în Italia, aducându-mi de fiecare dată o sticlă de vin de Marsala sau de Campari şi care s-a purtat ireproşabil până în ziua când m-a pus în situaţia de a-i spune infirmierei să nu-l mai lase niciodată să intre în camera mea?

— Asemenea oameni sunt nişte bolnavi care nu se pot stăpâni şi ar trebui să-ţi fie milă de ei.

— Să-mi fie milă de cutare? am întrebat-o. I-am spus numele respectiv, dar cum purtătorul său e încântat de câte ori are prilejul să-l rostească, prefer să-i las lui această plăcere şi să nu-l mai citez.

— De el nu. E un om vicios. Caută să corupă şi pe alţii. E într-adevăr vicios.

— Totuşi trece drept un scriitor de valoare.

— Pe nedrept, declară ea. Nu-i decât un cabotin, care perverteşte pe alţii de dragul perversiunii şi propagă fel de fel de vicii, bunăoară stupefiantele.

— Dar la Milano, omul de care spuneai că ar trebui să-mi fie milă n-a încercat oare să mă corupă pe mine?

— Vorbeşti prostii. Cum putea să-şi închipuie că are să te corupă? Poţi oare corupe cu o sticlă de Marsala pe un tânăr ca dumneata, căruia îi plac băuturile tari? Nu, era doar un biet bătrân nestăpânit, un bolnav, care ar trebui să-ţi inspire milă.

— Îmi şi inspira pe atunci, am recunoscut. Dar m-a dezamăgit tocmai fiindcă era atât de manierat.

Am mai sorbit o dată din paharul de rachiu, gândindu-mă cu milă la bătrânul acela şi privind nudul de fată cu coşul de flori pictat de Picasso. Această discuţie n-o începusem eu şi îmi ziceam că luase o întorsătură cam primejdioasă. Deşi în convorbirile cu *Miss* Stein nu se iveau aproape niciodată pauze, acum tăceam amândoi; mi se părea că vrea să-mi

spună ceva şi, în aşteptare, mi-am umplut din nou paharul.

— De fapt, nu ştii nimic despre aceste lucruri, Hemingway, îmi declară. Ai cunoscut criminali notorii, bolnavi şi oameni roşi de vicii. Important e faptul că homosexualitatea, aşa cum se practică între bărbaţi, e urâtă şi dezgustătoare, iar după aceea bărbaţii sunt scârbiţi de ei înşişi. Ca să uite, încep să bea, să ia stupefiante, dar cum nu pot scăpa de acest dezgust, îşi schimbă mereu partenerii şi nu reuşesc să fie niciodată cu adevărat fericiţi.

— Înţeleg.

Mai erau pe atunci atâtea lucruri pe care voiam să le înţeleg, încât m-am bucurat când a venit vorba despre altceva. În seara aceea parcul era închis şi am fost nevoit să-l ocolesc prin *rue de Vaugirard.* Parcul închis, cu porţile încuiate, era trist, iar eu eram mai trist că trebuia să-l ocolesc, în loc să scurtez drumul, traversându-l, mai cu seamă fiindcă mă grăbeam să ajung cât mai repede acasă, în *rue du Cardinal Lemoine.* Iată cum se sfârşise o zi care începuse atât de frumos. Va trebui să muncesc serios a doua zi. Munca e leacul cel mai bun în orice împrejurare, sau aproape, credeam eu pe atunci şi mai cred şi astăzi. După convingerea mea, *Miss* Stein socotea că tot ceea ce trebuia lecuit la mine erau tinereţea şi dragostea pentru soţie. Nu mai eram trist de fel când am ajuns acasă în *rue du Cardinal Lemoine* şi i-am împărtăşit soţiei ştiinţa proaspăt dobândită. Iar noaptea am fost fericiţi cu propria noastră ştiinţă dobândită mai demult, la care se adăuga şi cea câştigată în munţi.

UNE GÉNÉRATION PERDUE[10]

În curând am luat obiceiul de a face spre seară, în drum către casă, un popas în *rue de Fleurus* 27, atras de căldură, de tablourile frumoase şi de discuţiile interesante. Eram adesea singurul oaspete şi oricum *Miss* Stein se arăta totdeauna foarte prietenoasă faţă de mine, iar într-o perioadă destul de lungă, chiar afectuoasă. De câte ori mă întorceam din călătorie, de la vreo conferinţă politică internaţională, ori din Orientul Apropiat ori din Germania, unde plecam în calitate de corespondent al unui ziar din Canada şi al câtorva agenţii de presă, *Miss* Stein ţinea să-i povestesc toate amănuntele hazlii. Desigur, în orice călătorie survin şi întâmplări comice, iar acestea îi plăceau grozav, după cum aprecia şi anecdotele cu umor negru, *Galgenhumor*[11]*,* cum i se spune în Germania. *Miss* Stein voia să cunoască lumea numai sub laturile ei amuzante, ignorând cu desăvârşire pe cele reale, pe cele rele.

Pe atunci eram tânăr, vesel din fire şi în cele mai grele perioade avusesem destule păţanii comice; când i le povesteam pe acestea, mă asculta cu mare plăcere. Celelalte le păstram pentru mine, preferam să scriu despre ele.

Uneori, când mă duceam în *rue de Fleurus,* nu după o călătorie, ci după o zi de lucru, căutam s-o fac pe *Miss* Stein să-mi vorbească despre literatură. În perioadele când lucram, simţeam nevoia să citesc după ce scriam. În astfel

[10] O generaţie pierdută (fr.).

[11] Textual: umorul unui condamnat la spânzurătoare (germ.).

de momente oboseala fizică este o necesitate; trebuie să mergi mult pe jos şi mai cu seamă să faci dragoste cu femeia iubită. Acesta e cel mai bun remediu. Pe urmă însă, când ai obosit, e necesar să citeşti, ca să nu te gândeşti, să nu te frământi cu ceea ce scrii şi să te poţi apuca a doua zi din nou de lucru. Învăţasem din experienţă să nu-mi golesc niciodată fântâna inspiraţiei, ci să mai las ceva pe fund, ca peste noapte izvoarele ce o alimentează s-o poată umple din nou.

Pentru a-mi abate gândurile de la ce scriam, adesea, după ce puneam condeiul jos, citeam operele unor scriitori în plină activitate pe atunci, ca Aldous Huxley, D. H. Lawrence şi alţii, pe care mi le puteam procura fie de la biblioteca Sylviei Beach, fie de la anticarii de pe cheiurile Senei.

— Huxley este un om sfârşit, îmi spunea *Miss* Stein. De ce ţii să citeşti ceea ce scrie un om care nu mai are nimic de spus? Nu-ţi dai seama că este un om mort?

Cum pe vremea aceea nu-mi dădeam seama că într-adevăr aşa era, i-am răspuns că mă amuză cărţile lui şi mă împiedică să mă gândesc la ale mele.

— Nu trebuie să citeşti decât cărţi foarte bune sau foarte proaste.

— Cărţi foarte bune am citit toată iarna asta şi iarna trecută şi voi mai citi şi iarna viitoare, iar cărţile foarte proaste nu-mi plac.

— Cum poţi citi o astfel de maculatură? Crede-mă, Hemingway, nu-i decât o maculatură pretenţioasă, scrisă de un cadavru viu.

— Vreau să fiu la curent cu ceea ce se scrie astăzi – i-am răspuns. Şi apoi, cărţile celorlalţi îmi abat gândurile de la cea pe care o scriu eu.

— Ce mai citeşti acum?

— O carte de D. H. Lawrence, am spus. A scris câteva nuvele foarte bune, printre care una *The Prussian Officer*[12].

— Am încercat şi eu să citesc romanele lui. Nu-l pot suferi. Prea e patetic şi absurd. Scrie ca un om bolnav.

[12] Ofiţerul prusac.

— Mie mi-a plăcut *Sons and Lovers*[13] şi *The White Peacock*[14], deşi ceva mai puţin. Dar n-am putut citi *Women in Love*[15].

— Dacă tot nu-ţi place literatura proastă şi vrei ceva cu adevărat interesant, citeşte cărţile Mariei Belloc Lowndes[16], care sunt admirabile în felul lor.

Despre această scriitoare nici nu auzisem. Miss Stein mi-a împrumutat *The Lodger*[17], o admirabilă biografie romanţată a lui Jack Spintecătorul şi o altă carte, un roman despre o crimă comisă într-o localitate din apropierea Parisului, care nu putea fi decât Enghien-les-Bains. După o zi de muncă, aceste cărţi îmi prindeau foarte bine; personajele erau veridice, acţiunea verosimilă, chiar şi în scenele de groază. Într-un cuvânt, erau literatura ideală pentru a te recrea seara după lucru şi de aceea am citit toate operele de Marie Belloc Lowndes pe care mi le-am putut procura. De fapt nici nu scrisese prea multe, iar celelalte erau mai slabe decât primele două; totuşi, până la apariţia primelor romane ale lui Simenon n-am mai găsit cărţi atât de potrivite pentru ceasurile pustii din zi sau din noapte.

Cred că şi *Miss* Stein ar fi apreciat cărţile bune ale lui Simenon – prima pe care am citit-o a fost sau *L'Écluse Numero 1*[18] sau *La Maison du Canal*[19] nu pot afirma cu certitudine, – dar pe vremea când ne vedeam, nu-i plăcea să citească în limba franceză, deşi o vorbea bucuros. Primele cărţi de Simenon le-am primit de la Janet Flanner, care citea eu mare plăcere în limba franceză şi urmărea reportajele lui încă de pe vremea când Simenon făcea cronica judiciară la ziar.

În cei trei sau patru ani de prietenie strânsă cu Gertrude Stein, nu-mi aduc aminte s-o fi auzit vreodată spunând o

[13] Fii şi amanţi.
[14] Păunul alb.
[15] Femei îndrăgostite.
[16] *Marie Belloc Lowndes* (1868–1947), romancieră engleză.
[17] Chiriaşul.
[18] Ecluza Nr. 1.
[19] Casa de lângă canal.

vorbă bună despre un scriitor care nu scrisese articole elogioase despre opera ei sau nu contribuise într-un fel la cariera ei literară, cu excepţia lui Ronald Firbank şi, mai târziu, a lui Scott Fitzgerald. La început, când abia ne cunoşteam, *Miss* Stein nu amintea niciodată de Sherwood Anderson scriitorul, deşi vorbea cu mult entuziasm despre farmecul şi calităţile lui umane, despre ochii lui de o frumuseţe neobişnuită, despre privirea lui caldă, de italian. Mie însă îmi plăceau foarte mult unele dintre nuvelele lui, scrise într-un stil simplu şi firesc, câteodată cu mare măiestrie; se vedea cât de bine cunoaşte oamenii despre care scrie şi cât de legat e de ei. *Miss* Stein evita orice discuţie despre scrieri, referindu-se întotdeauna numai la persoana lui Anderson.

— Ce crezi despre romanele lui? am întrebat-o odată.

A refuzat bineînţeles să vorbească despre opera lui Anderson, ca şi despre a lui Joyce de altfel. Era destul să-i pomeneşti de două ori numele lui Joyce, ca să-ţi dea a înţelege că nu mai ai ce căuta acolo. Era ca şi cum ai fi lăudat un general în faţa altuia. O asemenea greşeală nu face nimeni de două ori. În schimb, poţi aminti oricând unui general despre un altul, cu condiţia ca primul să-l fi învins pe al doilea. Atunci cel cu care vorbeşti e chiar în stare să-l şi laude pe adversar, povestindu-ţi bucuros, cu lux de amănunte, cum l-a învins.

Într-adevăr nuvelele lui Anderson erau prea bune pentru a constitui un subiect de conversaţie în casa aceea. Ca s-o încerc pe *Miss* Stein, am fost chiar gata să-i spun că opera lui mi se pare cât se poate de searbădă, dar mi-am dat seama că şi aceasta ar fi fost o gafă, deoarece aş fi criticat pe unul dintre cei mai sinceri adepţi ai ei. Fapt e că atunci când a apărut romanul lui Anderson, intitulat în cele din urmă *Dark Laughter*[20]*,* roman atât de cenuşiu, stupid şi pretenţios încât nu m-am putut abţine să nu-l parodiez[21], *Miss* Stein s-a supărat grozav pe mine. Era şi de aşteptat, criticasem pe cineva din suita ei. Până atunci însă nu se

[20] Râsul negru.

[21] În *Torente de primăvară* (n.a.).

supărase aproape niciodată pe mine. Mai mult, ea însăşi a început să-l ridice în slăvi pe Sherwood, dar abia după ce steaua scriitorului apusese.

Pe Ezra Pound era supărată din pricină că acesta, aşezându-se prea brusc pe un scăunel şubred şi, desigur, inconfortabil – pe care se prea poate să fi fost poftit anume să şadă – nu mai ştiu dacă l-a rupt ori l-a şubrezit şi mai tare. N-avea importanţă nici faptul că era un mare poet, un om amabil şi generos, nici faptul că incidentul nu s-ar fi produs dacă i s-ar fi propus să şadă pe un scaun normal. Iar peste câţiva ani, *Miss* Stein a scornit alte motive, mai plauzibile şi mai perfide, pentru a-şi justifica antipatia faţă de Ezra Pound.

Am auzit-o pentru prima oară pe *Miss* Stein folosind expresia „o generaţie pierdută" după ce ne-am întors din Canada şi ne-am mutat pe *rue Notre-Dame-des-Champs,* pe vremea când mai eram încă buni prieteni. Într-o zi, vechiul ei „Ford" de tipul „T" (pe care îl conducea singură) defectându-se la sistemul de aprindere, mecanicul de la garaj, un băiat tânăr, mobilizat abia în ultimul an de război, ori n-a reuşit să i-l repare, ori a refuzat să se ocupe de maşina ei peste rând. În orice caz, *Miss* Stein, socotind că tânărul se dovedise neserios, l-a reclamat patronului, care l-a mustrat aspru şi printre altele i-a spus: „Sunteţi cu toţii *une génération perdue".*

— Asta sunteţi cu toţii. Da, cu toţii! repeta *Miss* Stein. Voi, tinerii care v-aţi întors din război, sunteţi cu toţii o generaţie pierdută.

— Aşa crezi?

— Fără îndoială, întări ea. Nu respectaţi nimic. Băutura are să vă ducă de râpă…

— Mecanicul acela tânăr era beat? am întrebat-o.

— Nicidecum.

— Dar pe mine m-ai văzut vreodată beat?

— Nu, însă prietenii dumitale sunt nişte beţivi.

— Mi s-a întâmplat şi mie să mă îmbăt, am recunoscut. Dar aici n-am venit niciodată beat.

— Desigur. Nici n-am spus aşa ceva.

— Probabil că patronul tânărului se îmbătase, deşi era abia ora unsprezece dimineaţa, i-am întors-o. De aceea şi vorbea aşa de sentenţios.

— Degeaba mă contrazici, Hemingway. N-are niciun rost. Sunteţi cu toţii o generaţie pierdută, după cum bine spunea proprietarul garajului.

Mai târziu, când am scris primul meu roman, am încercat să contrabalansez printr-un citat din *Ecleziastul*[22] cuvintele proprietarului de garaj, reproduse de *Miss* Stein. În seara aceea însă, în drum spre casă, m-am gândit la tânărul mecanic şi m-am întrebat dacă nu cumva l-au transportat şi pe el cândva într-un „Ford” de acelaşi tip, transformat în ambulanţă. Mi-am amintit cum se abuza la maximum de frânele acestor ambulanţe când coborau încărcate cu răniţi, pe drumurile abrupte din munţi, mergând în viteza întâia, cu frână de motor, folosindu-se drept frână până şi marşarierul. Mi-am amintit cum ultimele maşini au fost azvârlite, goale, în prăpastie, spre a fi înlocuite cu „Fiat”-uri mari, care aveau o cutie de viteză solidă de tip „H” şi frâne de metal. Apoi m-am gândit la *Miss* Stein şi la Sherwood Anderson, la egotism, la lenea de a gândi, în opoziţie cu disciplina gândirii şi m-am întrebat care dintre cele două generaţii e îndreptăţită s-o considere pe cealaltă „o generaţie pierdută”. Tocmai atunci treceam prin dreptul cafenelei *Closerie des Lilas,* lumina de pe terasă cădea pe statuia vechiului meu prieten, mareşalul Ney, cu sabia scoasă, cu bronzul întunecat de umbra copacilor, stingher, părăsit de toţi, purtând vina dezastrului de la Waterloo, şi mi-am zis că de când lumea toate generaţiile au fost, sunt şi întotdeauna vor fi dintr-o pricină sau alta „generaţii pierdute”. Ca să-i mai ţin de urât prietenului meu, m-am aşezat pe terasa cafenelei şi am băut o bere rece înainte de a mă duce acasă. (Pe atunci locuiam deasupra unei fabrici de cherestea). Dar pe când îmi sorbeam berea, privind statuia, mi-am adus aminte câte zile luptase Ney personal împreună cu ariergarda, acoperind retragerea armatei franceze de la Moscova, în timp ce Napoleon dezertase,

[22] Una dintre cărţile Vechiului Testament.

plecând în caleaşcă, însoţit de Caulaincourt; în clipa următoare însă mi-am amintit câtă simpatie, câtă prietenie afectuoasă îmi arăta *Miss* Stein, cu câtă căldură îmi vorbea despre Guillaume Apollinaire, despre moartea lui, survenită în ziua Armistiţiului din 1918 când, în timp ce mulţimea striga: *„À bas Guillaume”*[23], marele poet credea în delirul său că pe el îl huiduiesc; în cele din urmă, am jurat în faţa lui Dumnezeu şi a lui Mike Ney să fac tot ce voi putea şi cât voi putea pentru a o sprijini pe *Miss* Stein şi a contribui ca tot ce înfăptuise bun să fie recunoscut. Dar la naiba cu vorbăria ei despre generaţia pierdută şi cu toate etichetele înjositoare şi ieftine!

Când am ajuns acasă, după ce am traversat repede curtea şi am urcat scările, de cum am dat cu ochii de soţia mea, şezând cu copilul şi cu motanul F. Pussy în jurul focului din cămin, fericiţi cu toţii, i-am spus:

— Să ştii că Gertrude e totuşi o femeie de treabă.

— Fireşte, Tatie.

— Deşi uneori spune cam multe prostii.

— Eu n-am prilejul să le aud, zise nevastă-mea. Cum nu-s decât o soţie, cu mine stă de vorbă numai prietena ei.

[23] „Jos Guillaume”, (împăratul german Wilhelm al II-lea).

„SHAKESPEARE AND COMPANY”

Pe vremea aceea n-aveam destui bani să cumpăr cărţi. Le împrumutam aşadar de la *Shakespeare and Company,* cum se numea librăria Sylviei Beach de pe *rue de l’Odéon* 12, pe lângă care funcţiona şi o bibliotecă de împrumut. Iarna, când veneai de afară, de pe strada bătută de vânt rece, pătrundeai în atmosfera plăcută şi caldă din librăria cu mesele şi rafturile pline de cărţi, cu o sobă mare, cu toate noutăţile literare expuse în vitrină, iar pe pereţi cu fotografii de scriitori vestiţi, unii morţi, alţii în viaţă. Fotografiile păreau toate nişte instantanee, aşa încât aveai senzaţia că şi scriitorii morţi fuseseră într-adevăr cândva vii. Sylvia avea o faţă expresivă, cu trăsături marcate, ochi căprui, vioi ca ai unei veveriţe şi plini de veselie ca ai unei fete tinere; părul castaniu şi ondulat, pieptănat spre spate, îi dezvăluia fruntea frumoasă şi cădea bogat în jos, sub urechi, până la gulerul jachetei de catifea cafenie pe care o purta. Avea picioare frumoase, era bună, veselă şi prietenoasă din fire, îi plăcea să stea la taifas, să glumească şi chiar să bârfească. N-am întâlnit în viaţă niciun om care să se poarte mai drăguţ cu mine.

Prima oară când am intrat în librărie, mă simţeam foarte stingherit, n-aveam la mine nici cât să mă înscriu la biblioteca de împrumut. Sylvia mi-a spus că pot depune garanţia mai târziu, când voi avea bani, mi-a completat fişa şi mi-a propus să iau oricâte cărţi doresc.

De fapt, încrederea ei în mine nu se întemeia pe nimic. Nu mă cunoştea, iar adresa pe care i-am dat-o – *rue du*

Cardinal Lemoine 74 – dovedea cât eram de sărac. Totuşi Sylvia s-a arătat foarte drăguţă, amabilă şi primitoare, iar peretele din spatele ei, ca şi cei din încăperea alăturată ce dădea spre curtea interioară a clădirii, erau acoperiţi de sus până jos cu nenumărate rafturi, pe care se afla toată averea bibliotecii.

Am luat mai întâi *Povestirile unui vânător* de Turgheniev, în două volume, şi una dintre primele cărţi ale lui D. H. Lawrence, mi se pare *Fii şi amanţi,* dar Sylvia mi-a spus că pot să mai iau şi altele dacă vreau. Am ales *Război şi Pace,* tradus de Constance Garnett şi *Jucătorul de cărţi şi alte povestiri* de Dostoievski.

— Dacă ai de gând să le citeşti pe toate, n-ai să mai vii curând pe aici, mi-a spus Sylvia.

— Am să trec să plătesc datoria, i-am răspuns. Mai am nişte bani acasă.

— Nu la asta m-am gândit. Poţi plăti când îţi convine.

— Când vine Joyce pe aici? am întrebat-o.

— De obicei spre seară, mi-a răspuns. Nu l-ai văzut niciodată?

— Ba da, o dată când lua masa împreună cu familia la Michaud. Dar nu e politicos să te uiţi la oameni în timp ce mănâncă, iar pentru noi Michaud e un restaurant prea scump.

— Iei masa acasă?

— Da, mai ales în ultima vreme. Avem o bucătăreasă bună, i-am explicat.

— Pe acolo pe unde locuieşti dumneata nu-i niciun restaurant, aşa-i?

— Nu. De unde ştii?

— Fiindcă şi Larbaud a locuit pe acolo. Cartierul îi plăcea foarte mult, regreta numai că n-are niciun restaurant în apropiere.

— Ca să mănânci bine şi ieftin trebuie să te duci tocmai până la Panthéon.

— Eu nu cunosc cartierul acela. Noi mâncăm acasă. Vino odată cu soţia să luaţi masa la noi.

— Aşteaptă mai întâi să vezi dacă îmi plătesc datoria, i-

am spus. În orice caz îţi mulţumesc foarte mult pentru invitaţie.

— Nu te grăbi cu cititul, mi-a recomandat.

Locuinţa noastră din *rue du Cardinal Lemoine* se compunea din două camere şi, cu toate că n-avea nici apă caldă curentă, nici instalaţii sanitare, în afară de o găleată igienică, era destul de confortabilă pentru un om ca mine, obişnuit să trăiesc într-o casă de ţară din Michigan. Cum aveam o vedere frumoasă, un pat bun, alcătuit dintr-o saltea moale şi dintr-o somieră cu arcuri, aşezată direct pe podea, iar pe pereţi tablouri care ne plăceau, căminul nostru ni se părea vesel şi plăcut. Când am sosit acasă cu cărţile, i-am povestit soţiei mele ce descoperire minunată făcusem.

— Să treci chiar azi după-masă pe acolo şi să-ţi plăteşti datoria, Tatie, mi-a spus ea.

— Bineînţeles. Ne ducem împreună. Iar pe urmă coborâm spre Sena şi hoinărim pe cheiuri.

— Hai să mergem pe *rue de la Seine,* să vizităm toate galeriile de artă şi să privim vitrinele magazinelor.

— Fireşte. Putem să ne plimbăm oriunde şi apoi să ne aşezăm într-o cafenea unde n-am mai fost, unde nu cunoaştem pe nimeni şi nimeni nu ne cunoaşte, şi să bem un păhărel.

— Ba nu, două.

— Apoi putem lua undeva masa.

— Asta nu. Doar trebuie să dai banii la bibliotecă.

— Bine. Atunci ne întoarcem acasă deseară şi ca să fie într-adevăr plăcută cina, ne cinstim cu o sticlă de vin de *Beaune* de la cooperativa de peste drum; dacă ne uităm pe fereastră, aflăm şi cât costă litrul. După aceea citim puţin, iar la urmă ne ducem la culcare şi facem dragoste.

— Aşa-i că niciunul dintre noi nu va iubi niciodată pe altcineva?

— Nu. Niciodată.

— Vom petrece o după-amiază şi o seară minunată. Acum hai la masă!

— Mi-e o foame grozavă. Toată dimineaţa am lucrat la

cafenea şi n-am consumat decât un *café-créme*[24].

— Şi ai lucrat bine, Tatie?

— Cred că da. Cel puţin aşa sper. Spune, ce mâncăm azi?

— Ridichi de lună, ficat de viţel foarte bun cu piure de cartofi şi salată de andive, şi plăcintă cu mere.

— De acum înainte o să avem la dispoziţie toate cărţile din lume şi chiar când plecăm undeva, le putem lua cu noi.

— Crezi că ar fi cinstit din partea noastră?

— Fireşte.

— Oare o fi având şi romanele lui Henry James?

— Bineînţeles.

— Ce bine! Mare noroc am avut că ai făcut o asemenea descoperire!

— Noi avem întotdeauna noroc, am spus eu şi, ca un prost ce sunt, n-am bătut în lemn.

Şi când te gândeşti că în locuinţa aceea era atâta lemn în care puteai să baţi…

[24] Cafea cu lapte (fr.).

OAMENI DE PE MALUL SENEI

Din capătul de sus al străzii *Cardinal Lemoine* se putea coborî spre malul Senei pe mai multe drumuri. Cel mai scurt era chiar strada noastră, tare povârnită însă, şi apoi, când ajungeai jos, trebuia să traversezi bulevardul Saint-Germain pe la capătul lui, unde e totdeauna mare aglomeraţie, ca să ajungi pe porţiunea aceea mohorâtă şi bătută de vânturi a cheiului de unde vedeai în dreapta *La Halle aux Vins*[25]. Aceasta se deosebea de toate celelalte pieţe din Paris: era mai curând un antrepozit unde marii negustori de vinuri îşi păstrau marfa în schimbul unei taxe, şi avea un aspect la fel de trist ca o cazarmă sau o închisoare.

Dincolo de braţul Senei se vedea insula Saint-Louis, cu străzi înguste şi cu case vechi, înalte şi frumoase; puteai să te duci fie într-acolo, fie s-o iei la stânga, de-a lungul cheiului, trecând prin faţa insulei Saint-Louis, prin faţa catedralei Notre-Dame, care se afla pe malul celălalt, pe insula Cité.

La tarabele anticarilor de pe chei găseai câteodată pe un preţ de nimic cărţi americane, apărute de curând. Deasupra restaurantului *La Tour d'Argent* erau pe atunci câteva camere pe care patronul le închiria acordând locatarilor o reducere la restaurant, iar când aceştia, la plecare, nu-şi luau cărţile cu ei, servitorul le vindea vreunui anticar de pe chei, de preferinţă unei femei, de la care le puteai cumpăra pe un preţ derizoriu. Cărţile în limba engleză probabil nu-i

[25] Piaţa de vinuri (fr.).

inspirau încredere femeii, de aceea căuta să le cumpere foarte ieftin şi să le revândă cât mai repede, mulţumindu-se cu un câştig mic.

— Au vreo valoare cărţile astea? m-a întrebat femeia după ce ne-am împrietenit.

— Câte una are.

— Cum poţi şti care anume?

— Ştiu numai după ce am citit-o.

— Vasăzică mergi la nimereală. Şi apoi câţi oameni ştiu să citească englezeşte?

— Pune-le de o parte pentru mine şi când trec pe aici le răsfoiesc şi îţi spun cât fac.

— Nu pot să te aştept pe dumneata. Nu treci destul de regulat pe aici. Uneori lipseşti multă vreme. Trebuie să le vând cât mai repede. Nimeni nu ştie dacă au vreo valoare sau nu. Dacă s-ar dovedi că n-au, nu le-aş mai putea vinde până-i lumea.

— Cum îţi dai seama cât face o carte franceză?

— Depinde dacă e ilustrată sau nu. Apoi de calitatea ilustraţiilor. Mai depinde şi de legătură. Dacă o carte e bună, proprietarul ei ţine să fie frumos legată. Toate cărţile englezeşti sunt legate, dar prost. Aşa că nu ştii niciodată câte parale face cartea.

În afară de taraba de lângă *La Tour d'Argent,* cărţi americane şi engleze nu se mai găseau decât pe *Quai des Grands-Augustins.* De aci până dincolo de *Quai Voltaire* erau câţiva anticari care vindeau cărţi cumpărate de la personalul hotelurilor de pe malul stâng al Senei, în special al hotelului *Voltaire,* unde trăgeau oameni mai înstăriţi decât în majoritatea celorlalte din apropiere. Într-o zi am întrebat pe o femeie care ţinea şi ea o tarabă de anticariat pe acolo şi cu care mă împrietenisem, dacă se întâmpla vreodată ca posesorii acestor cărţi să le vândă direct.

— Nu, mi-a răspuns. Ei le aruncă întotdeauna, de unde se şi vede că n-au nicio valoare.

— Sunt desigur cărţi dăruite de prieteni, ca să aibă ce citi pe vapor.

— Fără îndoială, întări ea. Multe dintre ele şi rămân

probabil pe vapor.

— Fireşte, am confirmat. Societatea de navigaţie le păstrează, le dă la legat pentru ca să constituie apoi biblioteca vaporului.

— Asta-i o treabă cuminte. Aşa cel puţin cărţile sunt bine legate şi atunci capătă valoare.

Mă plimbam adesea pe cheiuri după ce terminam de lucrat sau când încercam să găsesc o soluţie. Gândurile mi se limpezeau mai uşor dacă mă plimbam, sau făceam ceva, sau priveam pe cineva făcând un lucru la care se pricepe. Lângă *Pont Neuf, l'Ile de la Cité* se termină printr-un promontoriu ascuţit ca prora unui vapor unde, într-un mic parc cu castani minunaţi, uriaşi şi stufoşi se află statuia lui Henri IV; acolo erau locuri foarte bune de pescuit pentru că, din pricina curenţilor, în apele Senei se formau vârtejuri şi dălbine. După ce coborai scara care ducea în parc, puteai să priveşti pescarii aşezaţi acolo sau sub pod. Locurile de pescuit se schimbau în funcţie de nivelul apei, iar pescarii, folosind undiţe lungi din bucăţi de trestie înfipte una într-alta dar cu firul foarte subţire, cu cârlige şi plutitori uşori, ştiau să atragă peştele, alegând şi aruncându-i cu iscusinţă momeala în locul unde pescuiau de obicei. Întotdeauna izbuteau să prindă câte ceva, uneori chiar o grămadă de *goujon,* un peşte din neamul crapului. Prăjit, era delicios şi puteam mânca o farfurie întreagă. Deşi cărnos şi fraged, nu era gras; noi îl găseam mai gustos chiar decât sardinele proaspete şi îl mâncam cu oase cu tot.

Ne plăcea îndeosebi cum îl preparau într-un mic restaurant în aer liber, aşezat chiar pe apă, la Bas-Meudon, unde ne duceam când aveam destui bani ca să ieşim din cartierul nostru şi să ne îngăduim o mică excursie. La restaurantul acela, care se numea *La Pêche Miraculeuse*[26] se servea un excelent vin alb tămâios. Ambianţa amintea de povestirile lui Maupassant, iar priveliştea Senei era întocmai cum o pictase Sisley. Dar când aveai poftă de *goujon,* nu trebuia să te duci atât de departe. Şi pe *Ile*

[26] Pescuitul Miraculos.

Saint-Louis puteai mânca o *friture*[27] foarte gustoasă.

Cunoşteam pe câţiva dintre pescarii care obişnuiau să se instaleze în acele locuri bogate în peşte de pe Sena, între *Ile Saint-Louis* şi statuia lui Henri IV, *le Vert-Galant*[28]*,* iar uneori când vremea era frumoasă, îmi cumpăram un litru de vin, o pâine, o bucată de salam şi mă aşezam la soare să citesc una dintre cărţile proaspăt achiziţionate şi să mă uit la cei care pescuiesc.

Autorii însemnărilor de călătorie au înfăţişat pescarii de pe malurile Senei ca pe nişte zănatici, care nu prind niciodată nimic; în realitate însă, erau oameni serioşi şi îşi găsiseră o ocupaţie rentabilă. Cei mai mulţi erau fie pensionari cu pensii mici, care pe atunci nu bănuiau că va urma o perioadă de inflaţie când pensiile lor îşi vor pierde orice valoare, fie oameni care munceau, consacrând pescuitului doar timpul lor liber, după o zi de lucru sau în sărbători. E drept că la Charenton, unde Marna se varsă în Sena, sau oriunde în afara Parisului se putea prinde mai mult peşte, deşi chiar în oraş se găseau destule locuri bune de pescuit. Eu nu pescuiam fiindcă n-aveam uneltele necesare, de altfel preferam să-mi pun de-o parte bani şi să plec la pescuit în Spania. Şi apoi, în acea perioadă nu ştiam când îmi voi termina lucrările începute, nici când voi fi trimis undeva în calitate de gazetar, aşa că nu voiam să mă apuc de acest sport care prilejuieşte momente plăcute, dar şi neplăcute. Totuşi urmăream cu atenţie, cu interes şi cu folos activitatea pescarilor şi mă bucuram la gândul că în mijlocul Parisului există oameni care pescuiesc cu atâta seriozitate, cu pasiune, şi că apoi se vor înfrupta împreună cu familiile lor dintr-o gustoasă *friture.*

Pescarii, animaţia de pe râul străbătut de şlepuri pitoreşti, pe puntea cărora trăia câte o familie întreagă, remorcherele ce-şi dădeau coşurile pe spate ca să poată trece sub poduri, trăgând după ele un şir de şlepuri, ulmii înalţi, platanii şi, pe alocuri, plopii de pe cheiurile de piatră

[27] Peşte prăjit (fr.).

[28] Regele Franţei Henri IV era poreclit „Veşnicul îndrăgostit” din pricina numeroaselor sale aventuri galante.

– toate acestea la un loc m-au împiedicat să mă simt vreodată stingher pe malurile Senei. Erau atâţia copaci în oraş, încât puteai să observi zi de zi apropierea primăverii, până când într-o dimineaţă te pomeneai cu ea, adusă de un vânt cald peste noapte. Uneori însă, ploi reci şi dese o alungau din nou şi atunci aveai impresia că n-are să se mai întoarcă şi că astfel ai să pierzi un anotimp din viaţă. Numai atunci vremea la Paris părea într-adevăr tristă, fiindcă era nefirească. Toamna însă, era firesc să te simţi trist. Murea parcă şi o parte din tine odată cu frunzele ce cădeau din copaci, lăsând crengile goale în bătaia vântului rece, în lumina aspră a iernii. Ştiai însă că într-o zi tot trebuie să vină primăvara, după cum ştiai că râul îngheţat va curge iarăşi după ce gheaţa se va topi. Dar primăvara, când ploile reci ţineau mult şi o ucideau, era ca şi cum o fiinţă tânără ar fi pierit fără niciun sens.

Şi câtva timp după ce primăvara venea în sfârşit, ca întotdeauna, rămâneai încă speriat la gândul că ar fi putut să nu vină.

O PRIMĂVARĂ ÎNŞELĂTOARE

Cum venea primăvara, chiar dacă era înşelătoare, nu mai aveam nicio altă preocupare decât să descoperim acele locuri unde am putea fi mai fericiţi. Singurul lucru care ne putea strica bucuria erau oamenii şi dacă evitam orice întâlnire cu ei, ziua mi se părea nelimitată. Oamenii îţi îngrădesc întotdeauna fericirea, cu excepţia câtorva, foarte puţini la număr, care sunt la fel de plăcuţi ca primăvara însăşi.

În dimineţile de primăvară mă apucam de lucru în zori, pe când soţia mea mai dormea. Ferestrele erau larg deschise, iar afară, caldarâmul abia începea să se usuce după ploaia de peste noapte. Soarele zvânta faţadele umede ale caselor de pe partea cealaltă a străzii. Prăvăliile aveau încă obloanele trase. Un păstor îşi mâna turma de capre pe stradă în sus, cântând din cimpoi, iar femeia de la etajul de deasupra noastră, cobora scările şi îl aştepta pe trotuar cu o oală mare. Omul alegea din turma lui de capre negre şi lăptoase una cu ugerul mai greu şi o mulgea în oală, în timp ce câinele său le aduna pe celelalte pe trotuar. Caprele priveau în jur, răsucindu-şi gâtul ca nişte turişti care admiră un peisaj. După ce îşi primea banii de la femeie, căprarul îi mulţumea şi pornea mai departe, cântând din cimpoi, iar câinele mâna caprele, care mergeau clătinând din coarne. Atunci mă aşezam din nou la masa de lucru şi femeia urca scările, cu laptele în oală. Purta papuci cu talpă de pâslă, folosiţi şi la lustruitul parchetului, aşa că nu-i auzeam decât respiraţia grea când

se oprea pe scară în dreptul locuinţei noastre, şi apoi zgomotul uşii care se închidea. Dintre toţi locatarii, ea era singurul muşteriu al căprarului.

M-am hotărât să cobor ca să cumpăr programul curselor de cai, care apare dimineaţa. Nu exista cartier, cât de sărac, unde să nu găseşti măcar un număr al unui ziar hipic, dar într-o zi ca asta trebuia să-l cauţi dis-de-dimineaţă. Am găsit unul în *rue Descartes,* colţ cu *Place de la Contrescarpe.* Caprele tocmai coborau pe *rue Descartes;* am tras adânc aerul în piept şi am pornit repede spre casă, urcând scările în grabă, ca să-mi pot termina lucrul zilnic. Fusesem ispitit să rămân afară şi să urmăresc turma de capre pe strada care abia se deştepta. Totuşi, înainte de a reîncepe să lucrez, am aruncat o privire peste ziar. În ziua aceea erau alergări de cai la Enghien, pe hipodromul mic, frumuşel şi amăgitor, unde mai totdeauna ieşea câştigător un *outsider*[29]*.*

Hotărâserăm ca după ce îmi voi fi terminat lucrul, să mergem la curse. Primisem tocmai bani de la ziarul din Toronto, căruia îi trimiteam regulat articole şi voiam să mă informez care erau caii cu cele mai multe şanse de câştig. Soţia mea pariase o dată la Auteuil pe o iapă, anume *Chèvre d'Or,* care putea să-i aducă un câştig de o sută douăzeci la unu, dacă ar fi ieşit învingătoare, dar până la urmă, deşi era cu douăzeci de lungimi înaintea tuturor concurenţilor, când să sară ultimul obstacol s-a prăbuşit, trăgând după ea economiile noastre, cât ne-ar fi ajuns să trăim şase luni. Dar de acest ghinion căutam să nu ne mai amintim. În anul acela, până la întâmplarea cu *Chèvre d'Or,* câştigasem întruna.

— Avem oare destui bani ca să jucăm serios, Tatie? m-a întrebat soţia.

— Nu. Va trebui să ne chibzuim în aşa fel încât să nu punem la bătaie mai mult decât luăm cu noi. Dacă nu cumva preferi să cheltuieşti banii pe altceva.

— De! şovăi ea.

— Da, ştiu. În ultima vreme am dus-o tare greu şi când

[29] Cal pe care, spre deosebire de favorit, se pariază puţin sau deloc.

era vorba de bani, m-am arătat zgârcit, chiar meschin.

— Nu-i aşa, mă contrazicea ea. Dar…

Îmi dădeam seama cât de aspru fusesem, dar şi ce rău ne mergea. Însă acela care munceşte şi are satisfacţii de pe urma muncii sale, suferă mai puţin din pricina sărăciei. Mă gândeam că oameni inferiori nouă au la dispoziţie băi, duşuri, toalete cu apă curgătoare, în timp ce noi ne bucuram de un asemenea confort numai când făceam câte o călătorie, ceea ce de altfel se întâmpla destul de des. E drept că era o baie publică pe strada noastră, în vale, lângă Sena. De fapt, soţia mea nu s-a plâns niciodată de lipsa de confort, după cum n-a plâns nici când a căzut *Chèvre d'Or.* Mai precis, a plâns de mila calului, dar nu după bani. Mi-am amintit şi cât de stupid m-am purtat când a avut nevoie de scurta de miel brumăriu, care mi-a plăcut atât de mult după ce a cumpărat-o. De multe ori mă împotrivisem fără temei când voia să-şi ia ceva. De fapt, împotrivirea mea era dictată de lupta cu sărăcia, pe care n-o poţi învinge decât evitând cheltuielile. Mai ales când cumperi tablouri în loc de îmbrăcăminte. Totuşi, nu ne-am considerat niciodată săraci pe vremea aceea. Nici nu acceptam sărăcia. Ne socoteam superiori unor oameni bogaţi, pe care îi priveam de sus, cu o neîncredere îndreptăţită. Mi se părea foarte firesc, bunăoară, să port o flanelă sub cămaşă ca să-mi ţină cald, ceea ce unui bogătaş i s-ar fi părut foarte ciudat. Mâncam bine şi ieftin, beam vin bun şi ieftin, dormeam bine, ne era cald şi bine împreună şi ne iubeam.

— Sunt de părere să ne ducem la curse, susţinu soţia mea. N-am mai fost de foarte multă vreme. Pentru prânz luăm cu noi ceva de mâncare şi o sticlă de vin. Am să fac nişte sandvişuri grozave.

— O să mergem cu trenul, că-i mai ieftin. Dar dacă tu crezi că nu trebuie, nu ne ducem. Pe o vreme atât de frumoasă, orice am face ar fi plăcut. E o zi minunată.

— Cred că ar trebui totuşi să mergem la curse.

— Nu preferi să cheltuim banii pe altceva?

— Nu, mi-a răspuns ea semeaţă. Era adorabilă, cu pometii neobişnuit de înalţi, parcă anume pentru a exprima

semeţie. Dar ce suntem noi?

Am plecat deci cu trenul de la *Gare du Nord,* traversând partea cea mai murdară şi mai tristă a oraşului, apoi am pornit pe jos de la linia ferată până la oaza hipodromului. Era încă devreme, aşa că am aşternut pe jos mantaua mea de ploaie, ne-am aşezat pe peluza de curând cosită, şi am început să mâncăm şi să bem vin alb, direct din sticlă, privind iarba verde a hipodromului, gardurile vii de un verde mai închis, reflexele brune ale apei din şanţuri, obstacolele de cărămidă proaspăt văruite, barierele, potourile albe şi, sub copacii abia înfrunziţi, padocul, pe care începeau să fie aduşi caii. Apoi trăgând câte o duşcă de vin am studiat lista concurenţilor la curse, publicată în ziar. Pe urmă, soţia mea s-a întins pe impermeabil, cu faţa la soare, să tragă un pui de somn, iar eu am plecat după informaţii şi am dat peste un vechi cunoscut de la Milano, cu care mă întâlneam pe vremuri la hipodromul San Siro. M-a sfătuit să pariez pe doi cai, spunându-mi:

— Ia seama că n-ai să dai o lovitură cu ei. Dar nu te lăsa impresionat de cotă.

Primul cal, pe care am pariat jumătate din banii noştri, ne-a adus un câştig de doisprezece la unu, sărind admirabil peste obstacole, luând-o înaintea tuturor, deşi se afla la marginea cea mai depărtată a pistei, şi ieşind învingător cu patru lungimi. Am pus jumătate din câştig de o parte, iar cu restul banilor am pariat pe al doilea cal, care de la început s-a plasat în frunte, trecând primul peste toate obstacolele, dar spre sfârşit, pe teren plat, abia a reuşit să ajungă primul la potou, deoarece favoritul câştigase distanţă cu fiecare salt, urmărindu-l de aproape, în timp ce bicele celor doi jochei şuierau prin aer.

Ne-am dus să bem câte o cupă de şampanie la barul de sub tribună, aşteptând să se anunţe cât câştigaserăm.

— Of! Prin câte emoţii mai trece omul la curse! constată soţia mea. Ai văzut ce puţin a lipsit să i-o ia înainte calul celălalt?

— Şi acum mai tremur de încordare.

— Cu cât ne-am ales oare?

— Cota anunţată era de optsprezece, dacă nu cumva în ultimul moment or mai fi pariat şi alţii pe acelaşi cal.

Tocmai atunci ne treceau prin faţă caii; al nostru era ud de sudoare şi îşi umfla nările ca să-şi tragă răsuflarea, iar jocheul îl mângâia.

— Sărmanul cal! spuse soţia mea. Noi n-am făcut altceva decât să pariem pe el.

Ne-am uitat după caii care plecau, apoi am mai băut câte o cupă de şampanie până când s-a anunţat în sfârşit câştigul: 85. Însemna că primeai optzeci şi cinci pentru zece.

— Se vede că în ultima clipă s-au pus la bătaie mulţi bani.

Oricum, câştigasem o sumă importantă, care pentru noi reprezenta o avere şi din momentul acela ne-am bucurat şi de primăvară şi de bani. Câştigul din ziua aceea aveam de gând să-l împart astfel: câte un sfert de care să dispunem fiecare dintre noi, iar jumătate să ne rămână pentru curse. Banii pentru curse îi păstram în secret, separat de ceilalţi bani ai noştri.

Peste câtva timp, în acelaşi an, întorcându-ne într-o zi de la curse unde avuseserăm norocul să câştigăm din nou, am intrat în drum spre casă la restaurantul *Prunier* şi ne-am aşezat la bar, după ce am examinat îndelung toate minunile expuse în vitrină, fiecare având preţul indicat cu precizie. Am comandat stridii, crabi pregătiţi ca în Mexic şi câteva pahare de vin de *Sancerre.* La înapoiere, trecând prin grădina *Tuileries,* cufundată în întuneric, ne-am oprit să privim prin *Arc du Caroussel* grădinile întunecate, pe fundalul impresionant al cărora străluceau luminile din *Place de la Concorde,* iar mai departe, şirul lung de lumini ce urca până la *Arc de Triomphe.* Apoi ne-am întors privirea spre *Louvre* şi deodată am întrebat-o pe soţia mea:

— Crezi că într-adevăr toate trei arcurile, cele două de aici şi Arcul lui Sermione din Milano sunt aşezate în linie dreaptă?

— Nu ştiu, Tatie. Aşa se spune cel puţin şi probabil că s-o fi şi verificat. Îţi aminteşti cum am urcat cu Chink, prin

zăpadă, pe Saint-Bernard, iar când am coborât pe versantul italian, acolo era primăvară, şi cum ne-am mai bucurat de ea toţi trei, o zi întreagă, în drum spre Aosta?

— Chink numea excursia noastră „trecerea peste Saint-Bernard în pantofi de stradă”. Mai ţii minte pantofii cu care erai încălţată?

— Bieţii mei pantofi! Dar de salata de fructe cu vin de Capri pe care am mâncat-o la Biffi, în Galeria din Milano, îţi aminteşti? Era de piersici proaspete cu fragi, servită într-un pahar înalt, cu gheaţă.

— Da. Atunci m-am întrebat pentru prima oară dacă cele trei arcuri or fi într-adevăr aşezate în linie dreaptă.

— Parcă văd şi acum Arcul lui Sermione. Seamănă cu cel din faţa noastră.

— Dar de hanul de la Aigle, unde am poposit o zi, îţi mai aduci aminte? Atunci când tu cu Chink aţi rămas în grădină să citiţi în timp ce eu pescuiam?

— Desigur, Tatie.

Mi-am adus aminte de fluviul Ron aşa cum l-am văzut acolo: îngust, cenuşiu, umflat în urmă topirii zăpezilor; de o parte şi de alta se vărsau în el două torente pline de păstrăvi: Stockalper şi Canalul Ronului. În ziua aceea Stockalper era limpede de tot, iar Canalul Ronului încă tulbure.

— Ţii minte castanii sălbatici în floare, iar eu mă căzneam zadarnic să-mi amintesc povestea cu viţa sălbatică pe care o auzisem, pare-mi-se, de la Jim Gamble?

— Da, Tatie. Şi discutai întruna cu Chink cum să faci ca lucrurile, atunci când scrii despre ele să fie adevărate şi să le redai pregnant, fără să le descrii. Îmi aduc aminte de tot ce aţi spus. Uneori avea el dreptate, alteori aveai tu. Aţi mai discutat şi despre lumina în care trebuie prezentat un lucru, despre context şi formă.

Ieşeam tocmai pe poarta palatului *Louvre;* am traversat strada şi ne-am oprit pe pod, rezemaţi de parapet, să privim râul.

— Cât am fost împreună toţi trei, discutam despre toate, în mod concret, ironizându-ne unii pe alţii. Îmi amintesc

absolut tot ce am făcut şi tot ce am vorbit în timpul acelei excursii, zise Hadley. N-am uitat absolut nimic, crede-mă. La discuţiile tale cu Chink luam şi eu parte. Voi nu m-aţi tratat ca pe o simplă nevastă, cum face *Miss* Stein.

— Tare aş vrea să-mi amintesc povestea aceea despre viţa sălbatică.

— Nu viţa a fost importantă, Tatie, ci vinul pe care l-am băut.

— Îţi aminteşti de vinul pe care l-am adus de la Aigle până la cabana noastră din munţi? Îl cumpărasem de la han. Ni se spusese că merge foarte bine cu păstrăvii. Am învelit cu grijă sticla în câteva ziare, dacă nu mă înşel, în *Gazette de Lucerne.*

— Vinul de *Sion* a fost şi mai bun. Îţi aduci aminte şi de păstrăvul fiert pe care ni l-a pregătit doamna Gangeswich în ziua când ne-am întors acasă, în munţi? A fost nemaipomenit de gustos şi păstrăvul, Tatie, şi vinul de *Sion,* cu care ne-am delectat atunci pe terasa de pe coasta muntelui, în timp ce priveam lacul şi *Dent du Midi,* acoperit până la jumătate cu zăpadă, şi copacii de la gura Ronului, acolo unde apele lui se confundă cu ale lacului Leman.

— Iarna şi primăvara ni se face întotdeauna dor de Chink.

— Da, întotdeauna. Şi acum, după atâta timp, îi mai simt lipsa.

Chink era un ofiţer de carieră, care de pe băncile şcolii militare de la Sandhurst fusese trimis direct pe câmpul de luptă la Mons. Îl cunoscusem în Italia şi multă vreme a fost cel mai bun prieten al meu, apoi al nostru. Pe atunci îşi petrecea toate permisiile cu noi.

— Va încerca să obţină o permisie în primăvara viitoare. Aşa mi-a scris săptămâna trecută, din Köln.

— Ştiu. Deocamdată, însă, trebuie să trăim în prezent şi să ne bucurăm de fiecare clipă.

— În clipa aceasta urmărim cum se izbeşte apa de picioarele podului. Ia te uită câte se văd când priveşti în susul râului!

Ne-am întors ochii într-acolo şi am privit tot ce aveam în faţă: râul nostru, şi oraşul nostru, şi insula lui şi a noastră.

— Suntem norocoşi din cale afară! exclamă ea. Sper că va veni şi Chink. Când suntem împreună, are atâta grijă de noi.

— El nu gândeşte astfel.

— Bineînţeles.

— El e de părere că suntem legaţi prin căutările noastre comune.

— E adevărat. Depinde însă de ceea ce cauţi.

Am trecut podul şi am ajuns pe celălalt mal, unde era şi cartierul nostru.

— Ţie nu ţi s-a făcut iar foame? am întrebat-o pe Hadley. Am vorbit şi am umblat atâta.

— Cum să nu, Tatie! Ţie nu-ţi este?

— Hai să intrăm într-un restaurant renumit şi să ne comandăm o cină straşnică.

— Vrei să mâncăm la *Michaud?*

— Bună idee! E şi foarte aproape de aici.

Am pornit pe *rue des Saints-Pères* în sus până la întretăierea cu *rue Jacob,* oprindu-ne să privim tablourile şi mobila din vitrinele anticarilor. Când am ajuns în faţa restaurantului *Michaud* am studiat mai întâi lista de bucate afişată la intrare. Restaurantul era ticsit de lume şi, aşteptând să se elibereze o masă, urmăream în primul rând pe acelea unde se şi servise cafeaua.

După atâta plimbare, flămânziserăm din nou, iar *Michaud* era pentru noi un restaurant foarte plăcut, dar şi costisitor. Pe atunci lua masa acolo şi Joyce cu familia sa; şedea la perete, lângă soţia lui şi cerceta prin lentilele groase ale ochelarilor lista de bucate, pe care o ţinea ridicată într-o mână; alături, Nora, mânca puţin, dar cu poftă; Giorgio, văzut din spate, era subţiratic, cam filfizon şi cu părul foarte lins; Lucia, o fetiţă încă, avea păr bogat şi buclat; vorbeau între ei italieneşte.

În timp ce stăteam în picioare în aşteptarea unei mese, m-am întrebat în ce măsură ceea ce simţisem pe pod trebuia pus pe seama foamei. Am întrebat-o şi pe soţia mea, care mi-a răspuns:

— Nu ştiu, Tatie. Există multe feluri de foame, iar

primăvara şi mai multe. Acum mi-a trecut însă. Şi memoria e un fel de foame.

Fusese o întrebare prostească, iar atunci când am văzut prin uşa de sticlă un chelner aducând două porţii de *tournedos*[30] mi-am dat seama că eram pur şi simplu flămând.

— Ai spus că am fost norocoşi astăzi. Şi pe drept cuvânt. Dar am şi primit informaţii şi sfaturi foarte bune.

Hadley începu să râdă.

— Nu m-am referit la curse. Prea îngust priveşti lucrurile. Eu am vrut să spun că avem noroc într-un sens mai larg.

— Nu cred ca pe Chink să-l intereseze alergările de cai, am zis, încercând să dreg prostia de adineauri.

— Cred că nu. L-ar interesa doar dacă ar participa personal, călare pe un cal.

— Vrei să ne mai ducem la curse?

— Fireşte. Şi tu vrei, nu-i aşa?

Am mâncat admirabil la *Michaud,* după ce am izbutit să găsim loc; dar când am terminat masa şi nici vorbă nu mai putea fi de foame, sentimentul acela asemănător cu foamea, pe care l-am încercat pe pod, ne-a urmărit până şi în autobuz, în drum spre casă. Ne-a urmărit şi în camera noastră, şi nici în pat, după ce-am făcut dragoste pe întuneric, n-am scăpat de el. L-am regăsit până şi noaptea când m-am trezit şi am văzut razele lunii pătrunzând pe ferestrele deschise şi luminând acoperişurile caselor înalte de peste drum. M-am întors cu faţa de la lună către perete, dar n-am putut să mai adorm şi treaz, mă gândeam la foamea aceea. Peste noapte, ne-am trezit amândoi de două ori, dar până la urmă soţia mea a adormit şi somnul ei dulce n-a mai fost tulburat de lumina ce-i cădea pe faţă. Eu însă, simţeam nevoia să mă gândesc la senzaţia aceea, dar eram prea amorţit. Viaţa mi se păruse atât de simplă de dimineaţă, când m-am deşteptat, bucurându-mă de primăvara înşelătoare şi ascultând cimpoiul căprarului, după turma căruia m-am şi luat când am ieşit să-mi cumpăr ziarul de curse.

[30] Muşchi de vacă la frigare.

Dar Parisul era un oraş foarte vechi, iar noi prea tineri, şi nimic nu era simplu acolo – nici sărăcia, nici banii picaţi pe neaşteptate, nici lumina lunii, nici binele ori răul, nici răsuflarea fiinţei care dormea lângă tine sub razele lunii.

SFÂRŞITUL UNEI PASIUNI

În anul acela şi în anii următori mă apucam adesea de lucru dis-de-dimineaţă, ca apoi să ne putem duce la alergările de cai pe care Hadley le urmărea întotdeauna cu plăcere, uneori chiar cu pasiune. Desigur, era cu totul altceva să te caţări pe munţi, să străbaţi platourile din vârf, lăsând în vale ultimele păduri, să te întorci noaptea la cabană, sau să treci împreună cu Chink, cel mai bun prieten al nostru, printr-un defileu înalt spre meleaguri noi. De fapt, ceea ce ne atrăgea la curse nu erau atât întrecerile sub aspectul lor sportiv, cât posibilitatea de a paria. În limbajul nostru, jocul de noroc se confunda cu sportul.

Din pricina curselor nu s-au iscat niciodată neînţelegeri între noi – când se iveau, acestea se datorau întotdeauna oamenilor – deşi pasiunea pentru curse a pătruns pentru multă vreme în viaţa noastră ca o prietenă pretenţioasă. Şi această caracterizare e încă prea indulgentă. Eu, care eram atât de intransigent faţă de oameni, şi mai ales faţă de elementele distructive, am tolerat această prietenă, neînchipuit de falsă, frumoasă, atrăgătoare, dar perversă şi pretenţioasă la culme, fiindcă puteam câştiga de pe urma ei. Dar ca să câştig, trebuia să-i consacru zilnic mai mult timp decât mi-ar fi răpit orice slujbă, ceea ce nu puteam să-mi permit. Ca să mă justific totuşi faţă de mine însumi, am scris câte ceva despre curse, dar până la urmă acest material s-a pierdut şi din el nu s-a mai salvat decât o singură povestire, pe care apucasem s-o expediez prin poştă.

De la un timp, am început să mă duc tot mai des singur la curse, pasiunea mea a crescut din ce în ce, până când m-a acaparat cu totul. În sezon, frecventam cu asiduitate două hipodromuri: cel de la Auteuil şi cel de la Enghien. O zi întreagă socoteai cum să-ţi asiguri cele mai multe şanse de câştig, dar până la urmă nu te alegeai cu mare lucru. Socotelile ieşeau numai pe hârtie. Citind pronosticurile din ziar, ajungeai de fapt la acelaşi rezultat.

La Auteuil, alergările cu obstacole se vedeau bine din punctul cel mai înalt al tribunelor, unde trebuia să te sui în grabă, ca să poţi observa cum se comportă fiecare cal, mai ales cel care ar fi putut câştiga şi care până la urmă nu reuşea, şi ca să pricepi de ce şi cum nu şi-a dat toată măsura. Trebuia să studiezi cota pariurilor şi variaţiile ei; de câte ori alerga un cal pe care voiai să joci, trebuia să urmăreşti cum se comportă la antrenament, în sfârşit să cauţi să afli când va miza pe el proprietarul grajdului respectiv. Şi acesta putea să piardă când îşi încerca norocul, însă până atunci trebuia să-ţi dai seama care sunt şansele lui de câştig. Ţi se cerea un efort susţinut; totuşi era o mare plăcere să asişti la cursele de la Auteuil de câte ori puteai, mai ales când concurau în mod cinstit caii cei mai vestiţi, şi în cele din urmă hipodromul devenea pentru tine un loc mai familiar decât oricare altul. Ajungeai să cunoşti o mulţime de jochei, de antrenori, de proprietari, şi prea mulţi cai, şi foarte multe lucruri, chiar prea multe.

În principiu, nu pariam decât pe un cal bine cunoscut, dar uneori se întâmpla să mizez pe cai în care nimeni n-avea încredere în afară de antrenorii şi jocheii lor, şi caii aceştia să câştige o cursă după alta. Până la urmă, m-am lăsat însă de această ocupaţie, fiindcă îmi lua prea mult timp, mă pasiona prea tare şi prea ştiam multe despre ceea ce se petrecea la Enghien şi pe alte hipodromuri, unde aveau loc alergări pe teren plat.

Când am încetat de a mai juca la curse, am fost foarte bucuros, deşi aveam impresia că-mi lipseşte ceva. Ştiam însă din experienţă că orice lucru, bun sau rău, atunci când se sfârşeşte, îţi lasă un gol în suflet. Dacă e vorba de ceva

rău, golul se umple de la sine. Dar dacă golul e lăsat de un lucru bun, îl poţi umple doar înlocuindu-l cu altul, şi mai bun. Când am pus la loc în bugetul nostru comun banii păstraţi pentru curse, m-am simţit destins şi mulţumit de mine.

În ziua când am renunţat definitiv la curse, am trecut pe celălalt mal al Senei şi m-am dus la prietenul meu Mike Ward, care lucra la biroul de voiaj al băncii *Guaranty Trust,* pe atunci cu sediul la colţul dintre *rue des Italiens* şi *Boulevard des Italiens.* Am depus în cont banii destinaţi curselor, fără să spun nimănui proveniența lor. N-am înregistrat operaţia nici în carnetul meu de cecuri, mulţumindu-mă să mi-o întipăresc în minte.

— Vrei să iei cu mine masa la prânz? l-am întrebat pe Mike.

— Fireşte, dragul meu. Cu plăcere. Dar ce-i cu tine? Azi nu te duci la curse?

— Nu.

Am luat masa peste drum de *Bibliothèque Nationale,* într-un mic şi modest restaurant din *Square Louvois,* unde se mânca foarte bine şi se bea un excelent vin alb.

— Tu nu te-ai dus niciodată prea des la curse, nu-i aşa, Mike?

— Aşa-i. De foarte multă vreme n-am mai fost.

— De ce ai renunţat?

— Nu ştiu, răspunse Mike. Ba nu, ştiu de ce. Dacă urmăreşti cu interes cursele numai de dragul pariului, înseamnă că nu te interesează într-adevăr.

— Nu te mai duci niciodată?

— Foarte rar, atunci când aleargă cei mai buni cai şi am ce vedea.

Mâncam tocmai pateu uns pe pâinea bună care se servea la acel restaurant, şi sorbeam din vinul alb.

— Pe vremuri te pasionau şi pe tine, nu-i aşa, Mike?

— Fără îndoială.

— Şi ai găsit ceva mai interesant?

— Da, cursele de ciclism.

— Serios?

— Acolo n-ai nevoie să joci. Ajunge să priveşti.

— Se pierde mult timp la hipodrom.

— Chiar prea mult. Îţi fură tot timpul. Şi apoi nu-mi place lumea de acolo.

— Pe mine m-a interesat foarte mult.

— Se înţelege. Şi ai scăpat fără pierderi prea mari?

— Da.

— Atunci ar fi bine să te laşi de curse, spuse Mike.

— M-am lăsat.

— Îmi dau seama că nu-i uşor. Ascultă, dragul meu: hai să mergem într-o zi la cursele de ciclism.

Ciclismul, despre care nu ştiam mai nimic, a fost o descoperire foarte interesantă pentru noi. Nu mi s-a părut aşa de la început, ci abia mai târziu. Iar spre sfârşitul primei perioade petrecute la Paris, înainte de a fi nevoiţi să-l părăsim, ciclismul a ajuns să ocupe un loc important în viaţa noastră.

Multă vreme însă ne-am mulţumit să ne plimbăm prin cartierul nostru, să ne ţinem departe de hipodromuri şi să nu mai mizăm decât pe viaţa şi pe munca noastră, pe pictorii pe care îi cunoşteam, fără a mai încerca să trăim din bani câştigaţi la curse, pretextând că urmăream altceva. Am început să scriu multe povestiri despre ciclism, dar n-am realizat niciuna la fel de interesantă pe cât e o întrecere de ciclism, fie că se desfăşoară într-un velodrom, fie pe un stadion, fie pe şosele. Odată însă am să descriu atmosfera de la *Vélodrome d'Hiver,* în lumina tulbure a după-amiezii, pistele abrupte de scânduri, hârşâitul cauciucurilor pe lemn când trec concurenţii, efortul şi tactica lor la urcuş şi la coborâre, fiecare parcă identificându-se cu bicicleta sa; voi încerca să redau magia curselor de semifond, huruitul motocicletelor cu rulou la spate, conduse de antrenori cu căşti grele de protecţie pe cap, îmbrăcaţi în costume greoaie de piele şi lăsându-se pe spate ca să apere de rezistenţa aerului pe cicliştii din urma lor, cu căşti mai uşoare în cap şi foarte aplecaţi peste ghidon, pedalând din greu să învârtească roata mare dinţată a transmisiei, cu roata din faţă, mai mică, atingând

ruloul motocicletei spre a se adăposti de curent; voi reda duelul impresionant al cicliştilor care urcau şi coborau pantele, luau virajele cu o viteză mortală, cot la cot, roată lângă roată, până ce câte unul nu mai putea ţine pasul şi, rămânând în urmă, se izbea de zidul masiv de aer, de care fusese apărat până atunci.

Şi când te gândeşti de câte feluri sunt întrecerile cicliste! Mai întâi, cele de sprint, disputate într-o singură sau în mai multe etape, unde cei doi concurenţi pedalează câteva secunde pe loc, fiecare sperând că adversarul va porni primul, şi pe urmă fac încet turul pistei, înainte de a se lăsa furaţi de beţia vitezei. Apoi erau programe cicliste de două ore, după amiază, unde întrecerile între echipe erau completate cu cele de sprint; alteori asistai timp de o oră la performanţa unui singur om în concurenţă doar cu ceasornicul, având senzaţia vitezei pure; sau cursele atât de spectaculoase şi de primejdioase, de o sută de kilometri, disputate pe marea pistă de scânduri, lungă de cinci sute de metri, a velodromului *Buffalo,* ori cele de pe stadionul de la *Montrouge,* unde cicliştii alergau în spatele unor motociclete mari. Îmi amintesc, bunăoară, de Linart, vestitul campion belgian, poreclit *„Le Sioux”* (după numele unui trib indian), datorită profilului său; avea obiceiul să sugă printr-un tub de cauciuc rachiu de cireşe din plosca de cauciuc pe care o purta sub tricou, când, spre sfârşitul cursei, simţea nevoia unui stimulent pentru a-şi spori şi mai mult viteza nebună; îmi amintesc şi de campionatele Franţei, disputate de ciclişti conduşi de motociclete mari, pe pista de ciment de şase sute şaizeci de metri de la *Parc du Prince* lângă Auteuil, cea mai dificilă dintre toate, unde l-am văzut prăbuşindu-se pe faimosul ciclist Ganey şi i-am auzit craniul trosnind sub cască, exact ca un ou tare pe care îl izbeşti de o piatră înainte de a-l curăţa, la un picnic. Aş vrea să descriu şi lumea stranie în care se desfăşurau concursurile cicliste anuale de şase zile şi minunatele curse de pe şoselele din munţi. Îmi vine însă foarte greu să scriu despre ciclism, fiindcă singura limbă în care s-a scris vreodată corect despre el este franceza, şi termenii tehnici

respectivi sunt cu toţii francezi. Avea dreptate Mike: ciclismul e atât de interesant, încât nu mai simţi nevoia de a paria. Dar toate acestea se referă la o perioadă mai târzie petrecută la Paris.

FOAMEA TE ÎNVAŢĂ DISCIPLINĂ

La Paris, dacă nu-ţi puteai îngădui să mănânci destul, te chinuia o foame grozavă, fiindcă în vitrinele brutăriilor erau expuse fel de fel de bunătăţi, iar în faţa restaurantelor lumea mânca la mesele de pe trotuar, aşa încât vedeai mâncărurile şi te izbea mirosul lor apetisant. Când te-ai lăsat de ziaristică şi în America nu-ţi dă nimeni un ban pe ceea ce scrii, şi dacă ai povestit acasă că te-a invitat cineva la dejun în oraş, atunci cel mai bun lucru era să te duci în parcul Luxembourg, căci pe tot drumul de la *Place de l'Observatoire* şi până la *rue de Vaugirard* nu se vindeau de-ale mâncării, şi nu întâlneai nimic care să-ţi fure ochii sau să-ţi gâdile nările. Iar odată ajuns acolo, puteai să intri la muzeul Luxembourg şi toate tablourile ţi se păreau mai pregnante, mai clare şi mai frumoase când aveai pântecele gol şi erai mort de foame. Flămând am început să-l înţeleg mult mai bine pe Cézanne şi să mă lămuresc pe deplin cum îşi picta peisajele. Mă întrebam uneori dacă nu cumva îi era şi lui foame în timp ce picta; dar mi-am zis că poate uitase numai să mănânce în ziua respectivă. Asemenea gânduri absurde şi totodată revelatoare îţi trec prin minte de obicei când eşti nedormit sau nemâncat. Mai târziu m-am gândit că foamea lui Cezanne fusese probabil de altă natură.

Când ieşeai din parcul Luxembourg, puteai să cobori pe *rue Féron,* o stradă îngustă, până în *Place Saint-Sulpice,* unde de asemenea nu erau restaurante, ci doar un scuar liniştit, cu bănci, copaci, o fântână arteziană cu lei sculptaţi, şi porumbei care se plimbau pe caldarâm sau se cocoţau pe

statuile episcopilor. În partea de nord a piaţetei se aflau biserica Saint-Sulpice şi câteva magazine de obiecte religioase şi odăjdii.

De aci nu puteai coborî mai departe spre Sena fără să treci prin faţa unor prăvălii unde se vindeau fructe, legume, vinuri, şi a câtorva brutării şi cofetării. Dar dacă îţi întocmeai cu grijă itinerariul, înconjurând pe dreapta biserica de piatră cenuşie şi albă, ieşind în *rue de l'Odéon* şi apoi cotind din nou la dreapta spre librăria Sylviei Beach, nu trebuia să treci prin faţa prea multor ispite gastronomice. Pe *rue de l'Odéon* nu se găseau nici măcar restaurante, în afara celor trei din piaţeta de la capătul străzii.

Până când ajungeai la librăria de pe *rue de l'Odéon* 12, reuşeai să-ţi stăpâneşti foamea, deşi percepeai din nou totul cu o intensitate crescută. Fotografiile îţi apăreau altfel ca de obicei şi descopereai cărţi pe lângă care altădată trecuseşi fără să le vezi.

— Eşti prea slab, Hemingway, îmi spunea Sylvia. Mănânci destul?

— Desigur.

— Ce ai mâncat azi la prânz?

Eram gata să leşin de foame, dar i-am răspuns:

— Tocmai acum mă duceam acasă să iau masa.

— Cum, la ora trei?

— Nu mi-am dat seama că-i atât de târziu.

— Adrienne spunea de curând că ar vrea să vii într-o seară cu Hadley la noi la masă. L-am invitat şi pe Fargue. Ţi-e simpatic, nu-i aşa? Sau pe Larbaud. Îţi place. Sper că el îţi place. Sau pe altcineva cu care să te simţi într-adevăr bine. Vrei s-o întrebi şi pe Hadley dacă e de acord?

— Ştiu că va fi încântată.

— Am să-i trimit un *pneu*[31] ca s-o invit. Acum, când nu te hrăneşti destul de bine, n-ar trebui să mai munceşti atâta.

— Ai dreptate.

— Hai, du-te repede acasă, dacă vrei să mai găseşti ceva de mâncare.

[31] Scrisoare transmisă prin poşta pneumatică.

— Porţia mea e oricum pusă de o parte.

— Nu cumva să te mulţumeşti cu o gustare rece. Ia o masă caldă şi bună.

— N-a sosit nicio scrisoare pentru mine?

— Nu cred. Dar să caut totuşi.

Găsi printre hârtii un bilet, mă privi cu un zâmbet fericit şi apoi descuie un sertar al biroului ei.

— A sosit în lipsa mea, îmi spuse. Era o scrisoare care părea să conţină şi bani. Wedderkop, adăugă Sylvia.

— Trebuie să fie de la *Der Querschnitt*[32]*.* L-ai văzut pe Wedderkop?

— Nu. A trecut pe aici cu George. Ai să te întâlneşti cu el, n-avea grijă. Poate că a ţinut să-ţi dea mai întâi banii care ţi se cuvin.

— Sunt şase sute de franci şi spune că are să-mi mai dea.

— Ce bine îmi pare că mi-ai amintit să caut, dragul meu *Mister Awfully Nice!*[33]

— Mi se pare teribil de comic că Germania e singura ţară unde reuşesc să plasez câte un manuscris, la el şi la *Frankfurter Zeitung.*

— E într-adevăr comic. Dar nu merită să te frământi. Mai bine ai încerca să-i plasezi lui Ford nuvelele dumitale, mă tachina ea.

— Cu treizeci de franci pagina. Să zicem că o dată la trei luni mi-ar apărea în *The Transatlantic o* schiţă de cel mult cinci pagini. Asta mi-ar aduce o sută cincizeci de franci pe trimestru, şase sute de franci pe an.

— Deocamdată nu trebuie să te preocupe cât îţi aduc povestirile dumitale, Hemingway. Important e că poţi să le scrii.

— Ştiu. Dar ce folos că pot să scriu povestiri dacă nimeni nu-mi dă nimic pe ele! De când m-am lăsat de gazetărie, nu mai câştig un ban.

— Cu timpul vei reuşi să publici şi să câştigi. Uite, chiar acum ai primit bani pentru una.

---

[32] Revistă germană.

[33] Poreclă dată de Sylvia Beach lui Hemingway: „Domnul grozav de amabil”.

— Te rog să mă ierţi, Sylvia. Îmi pare rău că ţi-am spus toate astea.

— Să te iert? De ce? Vorbeşte-mi întotdeauna despre preocupările dumitale, oricare ar fi ele. Nu ştii că scriitorii nu discută decât despre necazurile lor? Te rog să-mi promiţi însă că n-ai să te mai frământi şi că ai să mănânci.

— Îţi promit.

— Şi acum du-te acasă şi ia masa.

După ce am ieşit în *rue de l'Odéon,* mi-era ruşine şi scârbă că m-am plâns de situaţia mea. Îmi alesesem de bunăvoie acest drum în viaţă şi iată că mă comportam prosteşte. Ar fi trebuit să-mi cumpăr o bucată mare de pâine şi s-o mănânc la prânz, în loc să sar o masă. Parcă şi simţeam în gură gustul bun al pâinii cu coaja arămie. Dar pâinea goală îţi usucă gura dacă nu bei ceva după ea. „Naiba să te ia, nu eşti bun decât să te văicăreşti! Degeaba faci pe sfântul, pe martirul, cabotinule! mi-am zis. Te-ai lăsat de ziaristică din proprie iniţiativă. Te bucuri de credit şi Sylvia ţi-ar fi împrumutat cu siguranţă bani. A făcut-o doar de atâtea ori. Data viitoare ai să găseşti altă scuză pentru a justifica un compromis. Foamea e sănătoasă, şi tablourile îţi par mai frumoase când eşti flămând. Dar nici plăcerea de a mânca nu-i de lepădat, deci ştii unde ai să te duci chiar acum să iei masa? La braseria *Lipp* ai să mănânci, ba ai să şi bei."

Mă găseam în apropiere de *Lipp* şi drumul până acolo mi s-a părut cu atât mai plăcut, cu cât nu numai ochii şi nasul, dar şi stomacul îmi dădeau imediat de ştire când treceam prin faţa vreunui restaurant. În braserie era puţină lume; m-am aşezat pe o banchetă la perete, cu spatele către oglindă şi când chelnerul a venit la masa mea să mă întrebe dacă doresc o bere, am comandat un *distingué* – o cană mare de sticlă ce conţinea un litru de bere – şi o porţie de salată de cartofi.

Berea era rece şi avea un gust minunat. Cartofii din salată erau fierţi tocmai cât trebuie, bine pătrunşi de untdelemnul de măsline, excelent şi el. Am măcinat piper negru peste cartofi şi am muiat pâine în untdelemnul de

măsline. După o primă sorbitură zdravănă de bere, am început să mănânc şi să beau foarte încet. Când am terminat salata de cartofi, am mai comandat o porţie şi un *cervelas,* un cârnat mare şi greu, asemănător cu cei de Frankfurt, tăiat în două de-a lungul şi servit cu un sos special de muştar.

Am şters tot untdelemnul şi tot sosul cu pâine, am băut încet berea, până când a început să se încălzească şi atunci am dat-o toată pe gât, apoi am mai comandat o halbă şi am urmărit cum mi se toarnă. Halba mi s-a părut şi mai rece decât litrul şi-am golit-o pe jumătate dintr-o sorbitură.

„Eu nu mă frământ", mi-am zis. Eram convins că povestirile mele sunt bune şi că în cele din urmă se va găsi cineva să le publice în America. Renunţasem la gazetărie tocmai fiindcă eram sigur că povestirile vor apărea. Dar toate câte le trimiteam spre publicare mi se restituiau. Convingerea mea se datora faptului că Edward O'Brien inclusese nuvela mea *My Old Man*[34] în culegerea *Best Short Stories*[35]*,* pe care o scotea anual, dedicându-mi chiar volumul din anul respectiv. Amintindu-mi de toate acestea, am început să râd şi am mai tras o duşcă de bere. Nuvela mea nu apăruse până atunci în nicio revistă, aşa că O'Brien făcuse o excepţie publicând-o în culegere. Când am izbucnit din nou în râs, chelnerul m-a privit mirat. Era într-adevăr comic deoarece, cu toată bunăvoinţa sa, editorul îmi scrisese greşit numele. Nuvela era una dintre cele două rămase după ce i se furase lui Hadley la *Gare de Lyon* valiza cu toate manuscrisele mele, pe care voia să mi le aducă la Lausanne, făcându-mi o surpriză, ca să le pot revizui în timpul vacanţei noastre în munţi. Împachetase cu grijă toate originalele şi cele două copii dactilografiate, fiecare în câte un dosar. Nuvela îmi rămăsese numai datorită faptului că Lincoln Steffens o trimisese unui editor, care mi-o restituise, aşa că se afla la poştă în momentul când fuseseră furate manuscrisele. Cealaltă povestire rămasă, *Up in Michigan,* scrisă înainte de vizita pe care ne-

[34] Bătrânul meu.
[35] Cele mai bune povestiri.

o făcuse *Miss* Stein, nici nu mai fusese bătută la maşină, deoarece ea o socotise *inaccrochable,* şi zăcea într-un sertar.

Mai târziu, după plecarea noastră de la Lausanne în Italia, i-am dat nuvela despre alergările de cai lui O'Brien, un om amabil şi timid, palid, cu ochii de un albastru spălăcit, cu părul aspru şi lins, pe care şi-l tundea singur. Pe atunci locuia în pensiune la o mânăstire aşezată deasupra oraşului Rapallo. Treceam printr-un moment greu, credeam că nu voi mai putea scrie niciodată şi i-am dat nuvela doar ca pe o curiozitate, aşa cum ai arăta cuiva, fără rost, busola unei corăbii pe care ai pierdut-o în împrejurări de necrezut, sau cum ţi-ai ridica în glumă propriul picior, după ce ţi s-a amputat în urma unui accident groaznic. Dar, după ce a citit nuvela, mi-am dat seama că O'Brien era cu mult mai îndurerat decât mine însumi de pierderea manuscriselor. Numai moartea cuiva sau o suferinţă insuportabilă putea să deprime pe un om în halul în care l-am văzut pe el atunci, sau pe Hadley în momentul când îmi comunicase pierderea valizei. O podidiseră lacrimile şi plângea aşa de tare că nu mai era în stare să vorbească. Înainte de a afla ce se întâmplase, i-am spus că indiferent ce păţise nu putea fi atât de grav cum i se părea, că oricum nu merită să se necăjească atâta, şi că în orice caz ne vom descurca. Până la urmă mi-a povestit totul. Cum nu-mi venea a crede că într-adevăr luase cu ea ambele copii dactilografiate, am angajat pe cineva să facă în locul meu munca de corespondent, şi am plecat imediat la Paris. Pe atunci câştigam destul cu gazetăria ca să-mi îngădui această călătorie. Din păcate, Hadley nu se înşelase şi mai ţin minte şi astăzi prin ce am trecut în noaptea aceea, când am intrat în casă şi m-am convins că totul era adevărat. Acum, era un fapt împlinit şi apoi învăţasem de la Chink să nu pomenesc niciodată de pierderi; de aceea i-am şi spus lui O'Brien să nu se mai zbuciume atâta. Era poate chiar mai bine că s-au pierdut primele mele scrieri şi, ca să-i ridic moralul, am recurs până şi la obişnuitele fraze de îmbărbătare pe care ofiţerii le adresează trupei. În curând mă apuc din nou să

scriu nuvele, i-am spus, încercând doar să-l mint ca să-l liniştesc, dar în clipa când am rostit aceste cuvinte, mi-am dat seama că spuneam un adevăr.

Tot atunci, la braseria *Lipp* mi-am amintit în ce împrejurări m-am simţit iarăşi în stare să scriu o nuvelă după ce pierdusem tot. Mă întorsesem tocmai la Cortina d'Ampezzo, unde făceam schi în primăvara aceea împreună cu Hadley, dar fusesem nevoit s-o las singură şi să-mi întrerup vacanţa ca să plec în regiunea Rinului şi în Ruhr, trimis de un ziar. Era o poveste foarte simplă, intitulată *Out of Season*[36], în care mă ferisem să arăt în final că bătrânul se spânzură, aşa cum se petrecuseră faptele în realitate. Această omisiune rezulta din noua mea teorie, şi anume că poţi omite orice dintr-o povestire, cu condiţia s-o faci în mod conştient, dacă prin omisiune povestirea produce o impresie mai puternică asupra cititorilor, făcându-i să bănuiască ceva mai mult decât au înţeles.

Iată că am ajuns să scriu povestiri pe care nimeni nu le mai înţelege, mi-am zis. Aici nu încape multă îndoială. Şi mai sigur e că nu vor avea căutare. Dar vor fi înţelese mai târziu, aşa cum se întâmplă întotdeauna cu pictura. E nevoie numai de timp şi de încredere.

Când eşti silit să mănânci pe sponci, trebuie să te struneşti bine ca să nu gândeşti ca un om flămând. Foamea te face mai disciplinat şi te învaţă multe. Şi atâta timp cât cititorii nu înţeleg toate astea, înseamnă că eşti mai înaintat decât ei. Desigur, mi-am zis, mă aflu la o asemenea distanţă de ei, încât nu-mi pot îngădui nici măcar să mănânc regulat. N-ar fi rău de-ar mai scădea cât de cât distanţa dintre noi!

Eram convins că trebuie să scriu un roman. Dar nu mă simţeam în stare să scriu capitole în care să distilez substanţa romanului. Trebuia deci să scriu povestiri mai lungi, aşa cum te antrenezi pentru o cursă mai lungă. Pe vremuri, când scrisesem un roman, care se pierduse fiind în geamantanul furat la *Gare de Lyon,* mai aveam încă facilitatea lirică a adolescenţei, la fel de trecătoare şi de

[36] Într-un moment nepotrivit.

amăgitoare ca însăşi tinereţea. Era mai bine, poate, că romanul se pierduse, îmi dădeam seama, dar în acelaşi timp ştiam că trebuie să scriu altul. Nu voiam să mă apuc însă imediat de el, ci abia atunci când voi simţi că nu mai pot amâna. Aş fi socotit că îmi vând sufletul dacă îl scriam numai ca să putem mânca zilnic. Aveam de gând să-l încep doar atunci când voi simţi că nu pot face altfel şi că nu există alegere. Să izvorască dintr-o necesitate lăuntrică! Până atunci aveam să scriu o povestire lungă despre ceea ce cunosc eu mai bine.

Între timp achitasem nota şi ieşisem din braserie; cotind la dreapta am traversat *rue de Rennes,* ca să nu fiu ispitit să beau o cafea la *Deux Magots*[37]*,* apoi am pornit pe *rue Bonaparte* în sus, acesta fiind drumul cel mai scurt spre casă.

Ce temă cunoşteam oare cel mai bine, fără să o fi epuizat în manuscrisele pierdute? Ce problemă cunoşteam mai temeinic şi mă preocupa cel mai mult? Din capul locului nu era vorba de a alege. Nu puteam alege decât străzile pe care să ajung cel mai repede la locul unde lucram. Acestea erau *rue Bonaparte, rue Guynemer,* apoi *rue d'Assas* şi *rue Notre-Dame-des-Champs* până la *Closerie des Lilas.*

M-am aşezat într-un colţ, aşa încât lumina de după-amiază să-mi cadă pe umeri, mi-am deschis caietul şi am început să scriu. Chelnerul mi-a adus un *café crème,* din care am băut jumătate când s-a mai răcit, lăsând restul pe masă în timp ce scriam. Când m-am oprit, nu-mi venea să mă desprind de râu, de păstrăvul din dălbină, de undele line care, întâlnind în cale pilaştrii podului, se umflau uşor în dreptul lor. Nuvela mea înfăţişa întoarcerea unui soldat din război, deşi războiul nu era amintit niciodată.

Iar a doua zi dimineaţa râul avea să mă aştepte din nou, ca să scriu despre el, despre ţinutul acela şi despre ceea ce se petrecea acolo. Şi acest lucru aveam să-l fac zilnic, multe zile la rând. Era de altfel singurul lucru important pentru mine. Aveam în buzunar banii primiţi din Germania,

[37] Cafenea vestită din Paris, frecventată îndeosebi de celebrităţi artistice.

aşa că scăpasem de orice grijă. Iar când se vor fi terminat, aveau să-mi pice desigur alţii.

Pentru moment trebuia doar să-mi păstrez mintea limpede şi ageră pentru ca a doua zi să continui lucrul.

FORD MADOX ŞI DISCIPOLUL DIAVOLULUI

Când locuiam în apartamentul din *rue Notre-Dame-des-Champs* 113, deasupra fabricii de cherestea, singura cafenea bună din apropiere era *Closerie des Lilas,* de altfel una dintre cele mai renumite din Paris. Iarna era cald înăuntru, iar primăvara şi toamna era foarte plăcut să şezi afară, fie la una dintre măsuţele de pe partea unde se află statuia mareşalului Ney, la umbra copacilor, fie la una dintre mesele obişnuite, pătrate, aşezate chiar pe bulevard, sub umbrarul mare de pânză. Ne şi împrieteniserăm cu doi dintre chelneri. Clienţii cafenelelor *Le Dôme* sau *La Rotonde* nu veneau niciodată la *Closerie des Lilas.* Ştiau că nu vor găsi cunoscuţi acolo şi chiar dacă s-ar duce, n-ar atrage privirile nimănui. Pe vremea aceea, multă lume frecventa cele două cafenele de la întretăierea dintre *Boulevard Montparnasse* şi *Boulevard Raspail* numai pentru a fi văzută şi, într-o anumită măsură, asemenea localuri jucau rolul de astăzi al cronicarilor mondeni care conferă în raţii zilnice surogate de nemurire.

La Closerie des Lilas fusese pe timpuri o cafenea unde se întâlneau destul de regulat anumiţi poeţi, dintre care ultimul mai important era Paul Fort, pe care nu l-am citit niciodată. Singurul poet pe care eu l-am întâlnit vreodată acolo a fost Blaise Cendrars, cu faţa lui turtită de boxer, cu mâneca goală îndoită şi prinsă într-un ac, răsucindu-şi o ţigară cu singura mână ce o mai avea. Societatea lui era foarte plăcută, când nu băuse prea mult, şi atunci era mai interesant să-l asculţi pe el spunând minciuni, decât pe

mulţi alţii povestind lucruri adevărate. Dar Cendrars rămăsese unicul poet care mai venea pe vremea aceea la *Lilas,* unde nu l-am văzut însă decât o dată. Cei mai mulţi clienţi erau oameni mai bătrâni, cu barbă, în haine cam uzate, care veneau cu soţiile sau cu amantele lor; unii purtau la butonieră panglicuţa îngustă şi roşie a Legiunii de Onoare, alţii nu. Noi speram că erau cu toţii oameni de ştiinţă, *des savants,* deşi zăboveau la aperitiv aproape tot atâta cât şi alţi consumatori, în haine şi mai ponosite, veniţi cu soţiile sau cu amantele lor să ia un *café crème,* arborând panglica violetă a ordinului *Palmes académiques*[38]*,* care n-avea însă nicio legătură cu Academia Franceză, fiind, după părerea noastră, doar o insignă de profesor sau de învăţător.

Cafeneaua era plăcută mai ales datorită acestor oameni, care manifestau interes pentru ceilalţi, pentru aperitivul, cafeaua sau ceaiul lor, ca şi pentru gazetele şi revistele fixate de nişte beţe, dar nimeni dintre ei nu căuta să se facă văzut.

La *Lilas* mai veneau şi alţi oameni care locuiau în cartier; unii purtau la butonieră bareta ordinului *Croix de Guere*[39], alţii şi una galbenă cu verde, *la Medaille Militaire*[40]*,* şi mă uitam la ei cât de bine izbuteau să învingă neajunsul de a-şi fi pierdut braţele sau picioarele, comparam calitatea ochilor lor de sticlă şi gradul de dibăcie cu care le fuseseră reconstituite feţele. Cei care suferiseră operaţii plastice mai serioase aveau întotdeauna pe obraz o pieliţă lucioasă şi irizată, ce amintea de strălucirea unei piste de schi bine netezite; pe aceşti clienţi ai cafenelei îi respectam şi mai mult decât pe *savants,* sau pe profesori, deşi se prea poate ca şi aceia să-şi fi făcut datoria de ostaşi, fără să fi rămas însă schilozi.

Pe atunci, cineva care nu luptase pe front nu ne inspira nicio încredere, de altfel în nimeni n-aveam deplină încredere; în orice caz socoteam că Cendrars n-ar fi trebuit

[38] Ordin francez care se acordă scriitorilor, artiştilor, profesorilor etc.
[39] Decoraţie militară franceză.
[40] Decoraţie militară franceză.

să facă atâta caz de braţul său amputat. Mi-a şi părut bine că venise la *Lilas* după amiază devreme, înainte de ora când soseau clienţii obişnuiţi.

Şedeam în seara aceea la o masă pe terasa cafenelei şi urmăream lumina schimbătoare ce cădea pe copaci, pe clădiri, şi caii mari trecând pe bulevard. Deodată s-a deschis uşa din spatele meu şi un om a ieşit din cafenea, venind din dreapta spre mine.

— De când te caut! îmi zise.

Era Ford Madox Ford[41], cum îşi spunea el pe atunci. Respira greu prin stufoasa-i mustaţă cănită şi se ţinea drept de parcă ar fi fost un butoi ambulant, aşezat vertical şi elegant îmbrăcat.

— Îmi dai voie să stau cu dumneata? mă întrebă în timp ce se aşeza, îndreptându-şi spre bulevard ochii de un albastru spălăcit, cu pleoape şi sprâncene incolore. Mi-am pierdut câţiva ani din viaţă pentru ca mârţoagele astea să fie ucise într-un mod uman.

— Ştiu, mi-ai povestit.

— Nu cred.

— Ba da, sunt sigur.

— Foarte ciudat! În viaţa mea n-am spus nimănui acest lucru.

— Vrei să bei ceva?

Chelnerul aştepta comanda şi Ford îi ceru un *Chambéry-cassis*[42]*.* Chelnerul, un om înalt, slab, cu părul potrivit cu grijă ca să-i acopere chelia din creştet şi cu mustăţi stufoase, ca ale unui dragon de pe vremuri, repetă comanda.

— Ba nu. Mai bine adu-mi *une fine à l'eau*[43]*,* spuse Ford.

— *Une fine à l'eau pour Monsieur,* repetă şi de astă dată chelnerul.

De câte ori era cu putinţă, mă feream să mă uit la Ford şi întotdeauna căutam să-mi ţin răsuflarea când stăteam

[41] Pseudonimul scriitorului englez Ford Hermann Hueffer (1873–1939). A fost poet, romancier, critic şi editor.

[42] Vermut *Chambéry* cu lichior de coacăze negre.

[43] Coniac cu apă minerală sau sifon.

lângă el într-o încăpere închisă; cum ne aflam însă în aer liber şi vântul mâna frunzele căzute pe trotuar dinspre mine către el, l-am privit lung, apoi mi-a părut rău şi mi-am întors privirea spre cealaltă parte a bulevardului. Lumina se schimbase din nou, deşi îmi scăpase momentul schimbării. Am sorbit din pahar să văd dacă nu cumva prezenţa lui Ford stricase gustul băuturii, care mi se păru totuşi la fel de bună.

— Prea eşti posomorât, îmi zise.

— Nu.

— Ba da, ar trebui să te distrezi mai mult. Venisem tocmai să te invit la micile noastre serate care au loc la *Bal Musette*[44]*,* localul acela amuzant de pe *rue Lemoine,* lângă *Place de la Contrescarpe.*

— Am locuit doi ani deasupra acelei săli de dans, înainte ca dumneata să vii din nou la Paris.

— Ciudat! Eşti sigur?

— Da, i-am răspuns. Sunt sigur. Proprietarul localului avea şi un taxi şi când mă grăbeam să prind avionul, mă ducea la aeroport, dar înainte de plecare ne opream o clipă la barul de zinc din sala de dans să bem pe întuneric câte un pahar de vin alb.

— Mie nu-mi place să zbor cu avionul, replică Ford. Dar nu uita să vii cu soţia dumitale sâmbătă seara la *Bal Musette.* E foarte amuzant. Am să-ţi desenez un plan ca să nimereşti mai uşor. Eu am ajuns din întâmplare acolo.

— E la subsol, pe *rue Cardinal Lemoine* 74, i-am repetat. Noi locuiam la etajul al treilea.

— Casa n-are număr, stărui Ford. Dar dacă ştii unde-i *Place de la Contrescarpe,* nu-i greu s-o găseşti.

Am mai sorbit o dată cu sete din pahar. Între timp, chelnerul adusese comanda lui Ford, care o refuză, lămurindu-l cu un ton binevoitor dar şi sever:

— N-am cerut coniac cu sifon. Eu am comandat vermut *Chambéry* cu *cassis.*

— Lasă, Jean, am intervenit. Am să beau eu coniacul. Iar pentru *Monsieur* să aduci ce comandă acum.

[44] Sală populară de dans.

— Ceea ce am comandat, mă corectă Ford.

În momentul acela trecu pe trotuar prin dreptul nostru un bărbat uscăţiv, cu o pelerină pe umeri, însoţit de o femeie înaltă. Aruncă o privire spre masa noastră, apoi întoarse capul mergând mai departe pe bulevard în jos.

— Ai văzut că nici nu i-am răspuns la salut? mă întrebă Ford. Ei, ai văzut?

— Nu, n-am văzut. Cine era?

— Belloc[45], răspunse Ford. Am refuzat să-l salut.

— Nici n-am observat, i-am spus. Dar de ce nu-l saluţi?

— Am o mie şi unul de motive. Ei, ţi-a plăcut cum l-am pus la punct?

Era încântat de sine şi nespus de fericit. Eu nu-l cunoşteam pe Belloc şi nici nu cred ca el să ne fi văzut. Părea prea cufundat în gândurile sale şi privirea absentă îi alunecase doar peste masa noastră. Totuşi, mă supăra faptul că Ford se purtase mojic faţă de el, fiindcă eu, care abia îmi făceam ucenicia literară, aveam o mare consideraţie pentru acest scriitor mai bătrân. Sentimentul meu pare poate de neînţeles astăzi, pe atunci însă era foarte firesc.

Mă gândeam că mi-ar fi plăcut ca Belloc să se fi oprit la masa noastră şi să fac cunoştinţă cu el. Întâlnirea cu Ford îmi stricase toată după amiaza şi îmi ziceam că poate Belloc m-ar fi ajutat să-mi regăsesc buna dispoziţie.

— De ce bei coniac? m-a întrebat Ford. Nu ştii că pentru un scriitor tânăr alcoolul e o primejdie de moarte?

— Nu beau prea des, i-am răspuns.

Mă străduiam să-mi aduc aminte tot ce îmi spusese Ezra Pound despre Ford şi anume: să nu-l reped niciodată, să nu uit că minte doar atunci când e foarte obosit, că este într-adevăr un scriitor valoros şi că a avut multe necazuri familiale. Mă căzneam să mă gândesc la toate acestea, deşi nu-mi era deloc uşor în imediata apropiere a lui Ford, burduhănos, respingător, răsuflând greu. Totuşi mă sileam.

— Spune-mi, de ce refuză unii oameni să salute pe alţii?

[45] *Hilaire Belloc* (1871–1953), poet, romancier, umorist şi critic englez.

l-am întrebat. Până atunci crezusem că aşa ceva se întâmplă numai în romanele lui Ouida[46]. Nu izbutisem să citesc niciunul, nici chiar în munţii din Elveţia, când vântul umed de sud ne împiedica să facem schi, şi chiar după ce ne terminam cărţile aduse de acasă şi nu ne mai rămâneau decât nişte vechituri scoase de editura Tauchnitz înainte de război şi uitate pe vreo poliţă. Cu toate acestea eram convins, probabil datorită celui de al şaselea simţ, că în romanele ei oamenii nu-şi răspund la salut.

— Nu se cade ca un *gentleman* să răspundă la salutul unui om de nimic, mi-a explicat Ford.

Am sorbit la repezeală din coniac şi l-am întrebat:

— Dar al unui mitocan?

— Un *gentleman* nici n-are de unde să cunoască un mitocan.

— Vasăzică nu poţi refuza să saluţi decât pe un om de teapa ta, am continuat.

— Fireşte.

— Dacă este aşa, cum ar putea un *gentleman* să cunoască un om de nimic?

— Se poate să nu ştie de la început cu cine are de-a face sau se poate ca respectivul să fi devenit ulterior un om de nimic.

— Ce înţelegi prin om de nimic? l-am întrebat. Un individ pe care îţi vine să-l baţi măr?

— Nu întotdeauna, mi-a răspuns.

— Ezra Pound este un *gentleman?*

— Se înţelege că nu, zise Ford. Doar e american.

— Şi un american nu poate fi un *gentleman?*

— Nu cred, cu excepţia lui John Quinn[47], poate, şi a câtorva dintre ambasadorii voştri, preciză Ford.

— Dar Myron T. Herrick[48]?

---

[46] Pseudonimul scriitoarei Louise La Ramée (1840–1908), romancieră engleză, autoare a unor romane sentimentaliste şi dulcege.

[47] John Quinn (1843–1916), romancier nord-american născut la New York şi mort la Londra.

[48] Myron T. Herrick (1859–1929), diplomat american, ambasador al Statelor Unite în Franţa.

— Nu e sigur.

— Dar Henry James a fost un *gentleman?*

— Aproape.

— Dumneata eşti un *gentleman?*

— Fireşte. Am fost doar în serviciul Majestăţii Sale.

— Complicată problemă! am zis. Oare pe mine mă socoteşti un *gentleman?*

— Nicidecum, declară Ford.

— Atunci de ce bei cu mine?

— Fiindcă văd în dumneata un tânăr scriitor care promite. Beau aşadar cu un confrate.

— Mă copleşeşti! i-am răspuns.

— În Italia ai putea fi considerat un *gentleman,* adăugă Ford cu mărinimie.

— Dar nici un om de nimic nu sunt?

— Bineînţeles că nu, dragul meu. Cine a susţinut vreodată aşa ceva?

— Însă nu-i exclus să ajung un om de nimic, am spus cu tristeţe. Datorită alcoolului sau din alte cauze. Aşa cum s-a întâmplat cu Lord Harry Hotspur în romanul lui Trollope. Ce crezi, Trollope a fost un *gentleman?*

— Fireşte că nu.

— Eşti sigur?

— În această privinţă pot fi mai multe păreri. După mine însă, n-a fost.

— Dar Fielding? Era doar judecător.

— În principiu, poate să fi fost.

— Şi Marlowe[49]?

— Se înţelege că nu.

— Dar John Donne[50]?

— Era preot.

— Pasionantă discuţie! am constatat.

— Îmi pare bine că te interesează, îmi răspunse Ford. Şi înainte de a ne despărţi, aş mai bea cu dumneata un coniac cu sifon.

---

[49] *Cristopher Marlowe* (1564–1593), cunoscut poet şi autor dramatic englez.

[50] *John Donne* (1573–1631), poet şi teolog englez.

Când Ford plecă în sfârşit, se întunecase de-a binelea; mi-am cumpărat de la chioşcul de peste drum *Paris-Sport complet,* ultima ediţie a ziarului hipic de după-amiază, care dădea rezultatul curselor de la Auteuil şi programul celor de la Enghien din ziua următoare. Emile, chelnerul care îl schimbase pe Jean, s-a apropiat de masa mea să vadă lista câştigătorilor de la Auteuil. Apoi s-a aşezat cu mine un foarte bun prieten, care venea rareori la *Lilas* şi în momentul când îi comanda lui Emile un aperitiv, l-am zărit iarăşi pe omul slab cu pelerină, însoţit de femeia înaltă, trecând pe trotuar prin faţa noastră. Privirea îi alunecă în treacăt peste masa noastră, apoi se uită în altă parte.

— Uite-l pe Hilaire Belloc, i-am spus prietenului meu. Azi după masă a fost aici Ford şi a refuzat în mod ostentativ să-i răspundă la salut.

— Vorbeşti prostii! Ăsta-i Aleister Crawley, care se ocupă cu ocultismul. Se spune că ar fi cel mai pervers om din lume, mă lămuri prietenul meu.

— Îmi pare rău de confuzie, m-am scuzat.

CUM SE NAŞTE O NOUĂ ŞCOALĂ

Câteva caiete cu scoarţe albastre, două creioane, o ascuţitoare (mai economică decât un briceag), o măsuţă de cafenea cu placă de marmură, mirosul proaspăt de început de dimineaţă, după ce s-a măturat şi s-a spălat pe jos, şi pe deasupra un dram de noroc – asta era tot ce-ţi trebuia. Ca să-ţi aducă noroc, aveai în buzunarul drept o castană sălbatică şi o labă de iepure. Purtai de atâta vreme laba de iepure cu tine, încât blana i se rosese de mult, iar oasele şi tendoanele i se lustruiseră. Ghearele te zgâriau prin căptuşeala buzunarului, amintindu-ţi că norocul nu te-a părăsit.

În anumite zile, totul mergea strună şi atunci izbuteai să zugrăveşti peisajul aşa încât aveai impresia că tu însuţi te plimbi prin pădure, treci printr-o poiană, apoi te urci pe un podiş, de unde se văd colinele, dincolo de braţul lacului. Când se întâmpla să ţi se rupă vârful creionului în ascuţitoare, foloseai lama cea mai mică a briceagului ca s-o cureţi sau ca să-ţi ascuţi cu grijă creionul, iar după aceea îţi ridicai de jos rucsacul, îţi potriveai pe umeri curelele lui îmbibate cu sudoare sărată şi, în timp ce coborai la vale, spre lac, simţeai în spinare greutatea rucsacului şi acele de brad sub tălpile bocancilor. Deodată auzeai pe cineva spunându-ţi:

— Salutare, Hem’! Ce faci? Nu cumva vrei să scrii la cafenea?

Ştiai că din clipa aceea norocul te-a părăsit şi îţi închideai caietul. Ceva mai neplăcut nici nu ţi se putea întâmpla. În

astfel de împrejurări, e mai bine să te stăpâneşti, ceea ce eu nu prea reuşeam pe atunci, şi de aceea izbucneam:

— Ce cauţi aici, porc de câine? De ce n-ai rămas în spelunca unde te duci de obicei?

— Mă mai şi insulţi, după ce vrei să fii excentric cu orice preţ.

— Nu primesc sfaturi de la o haimana. Hai, şterge-o!

— Cafeneaua e deschisă pentru oricine şi am exact acelaşi drept ca şi tine de a veni aici.

— De ce nu te duci la *Petite Chaumière,* unde ţi-e locul?

— Of, nu mă mai plictisi!

Nu-ţi rămânea decât s-o iei din loc, sperând că nu fusese decât o coincidenţă neplăcută, că acel cunoscut venise doar din întâmplare şi că n-avea de gând să tragă şi pe alţii după el. Se mai găseau şi alte cafenele bune unde se putea lucra, dar acelea erau mult mai departe, iar la *Closerie des Lilas* mă simţeam ca acasă. Şi apoi nu-mi convenea să fiu izgonit de un intrus. Trebuia să iau o hotărâre: ori rezist pe poziţie, ori mă mut în altă parte. Deşi ar fi fost poate mai cuminte să plec, m-am înfuriat şi am spus:

— Ascultă! Unui derbedeu ca tine îi e totuna unde se duce. Ai venit încoace numai ca să strici atmosfera din această cafenea cu tradiţie!

— Am intrat doar ca să beau ceva. Ce rău am făcut?

— Acasă, după ce ţi s-ar servi o băutură, s-ar sparge paharul din care ai băut.

— Acasă? Unde vine asta? Trebuie să fie foarte plăcut acolo.

Interlocutorul meu, un tânăr înalt, gras şi cu ochelari, se aşezase la masa vecină şi îşi comandase o bere. M-am hotărât să nu-l mai iau în seamă şi să încerc din nou să lucrez. Şi, făcând abstracţie de prezenţa lui, am apucat să scriu două propoziţii.

— N-am vrut decât să schimb câteva cuvinte cu tine.

Mi-am văzut de treabă şi am izbutit să mai scriu o propoziţie. Nu-ţi vine să curmi firul povestirii tocmai atunci când simţi că lucrezi bine, cu pasiune şi cu spor.

— Ai devenit pesemne un om prea mare ca să mai stai

de vorbă cu oricine.

Am scris încă o frază, cu care se încheia paragraful, apoi l-am recitit în întregime. Mi-am dat seama că pot merge mai departe şi am aşternut pe hârtie prima propoziţie a paragrafului următor.

— Tu nu te gândeşti niciodată la alţii, la frământările lor…

Toată viaţa am fost nevoit să ascult tânguielile oamenilor. M-am hotărât deci să scriu în continuare, pentru că vorbăria lui nu mă supăra mai mult decât alte zgomote, în orice caz mai puţin decât exerciţiile lui Ezra, când învăţa să cânte la fagot.

— Să presupunem că vrei să devii scriitor, că simţi o nevoie aproape fizică de a scrie şi totuşi n-ai inspiraţie.

Am continuat să scriu şi am văzut că încep să-mi regăsesc norocul şi tot ce mai pierdusem.

— Gândeşte-te că te-a copleşit deodată ca un torent irezistibil, ca apoi să te lase mut şi abătut.

Tot e mai bine decât mut şi turbulent, mi-am zis, şi am scris mai departe. Vecinul meu se tânguia acum fără rezerve şi vorbăria lui absurdă avea asupra mea un efect calmant, ca geamătul unei scânduri muşcate de fierăstrău.

— Apoi am făcut împreună o călătorie în Grecia şi am trăit un timp acolo, l-am auzit spunând mai târziu.

Până atunci percepusem vorbele lui doar ca pe un zgomot. Cum terminasem ceea ce îmi pusesem în gând, puteam să-mi întrerup lucrul până a doua zi.

— Cum aţi trăit: la propriu sau la figurat?

— Nu fi trivial, spuse el. Vrei să mă asculţi până la capăt?

— Nu, i-am tăiat-o eu scurt. Şi închizând caietul l-am pus în buzunar.

— Nu te interesează cum s-a sfârşit?

— Nu.

— Nu te sinchiseşti de viaţa şi de suferinţele semenilor tăi?

— De-ale tale nu.

— Eşti o bestie!

— Da.

— Credeam că tu m-ai putea ajuta, Hem’.

— Te-aş putea împuşca, şi chiar cu plăcere.
— Ai fi în stare?
— Nu. Fiindcă mă opreşte legea.
— Eu aş face orice pentru tine.
— Într-adevăr?
— Fără îndoială.
— Dacă-i aşa, începe prin a nu mai pune piciorul în cafeneaua asta.
Văzând că mă ridic, chelnerul s-a apropiat şi i-am plătit.
— Pot să te însoţesc până la fabrica de cherestea, Hem'?
— Nu.
— Bine, atunci ne vedem altădată.
— Dar nu aici.
— Ne-am înţeles, a confirmat el. Ţi-am promis doar.
— Ce scrii? l-am întrebat, făcând o greşeală.
— Îmi dau osteneala să scriu cât mai bine. Ca şi tine. Dar e îngrozitor de greu.
— N-ar trebui să scrii dacă nu eşti în stare. Ce rost are să te tângui că nu izbuteşti? întoarce-te acasă. Caută-ţi o slujbă sau spânzură-te. În orice caz taci. N-ai să reuşeşti niciodată să scrii.
— De ce spui asta?
— Când vorbeşti, tu asculţi vreodată ce spui?
— Important e cum scriu, nu cum vorbesc.
— Mai bine ai tăcea.
— Eşti pur şi simplu crud. Toată lumea zice de mult despre tine că n-ai inimă, că eşti necruţător şi îngâmfat. Eu ţi-am luat întotdeauna apărarea. Dar de acum înainte n-am s-o mai fac
— Cu atât mai bine.
— Cum poţi fi atât de necruţător faţă de aproapele tău?
— Nu ştiu. Ascultă, i-am spus, dacă nu eşti în stare să scrii, de ce nu înveţi să faci critică literară?
— Crezi că asta ar trebui să fac?
— Este o soluţie minunată. Critică vei izbuti să scrii întotdeauna. Atunci nu vei mai avea să te plângi de lipsă de inspiraţie, nici nu vei mai fi niciodată mut şi abătut. Toată lumea te va citi şi te va respecta.

— Crezi că aş putea să devin un bun critic?

— Nu ştiu cât de bun. În orice caz poţi fi un critic. Se vor găsi întotdeauna oameni care să te ajute, iar tu îţi vei ajuta oamenii tăi.

— Ce înţelegi prin „oamenii mei”?

— Cei printre care te învârteşti.

— Ăştia n-au nevoie de mine. Au ei criticii lor.

— Nu trebuie să faci neapărat critică literară. Poţi să te ocupi, bunăoară, de pictură, de teatru, de balet, de cinematograf…

— Trebuie să fie pasionant, dacă este aşa cum spui. Îţi mulţumesc din suflet, Hem’! Iată o activitate într-adevăr interesantă! Şi apoi e tot o muncă de creaţie.

— Creaţie ar fi poate prea mult spus. La urma urmei, şi Dumnezeu a creat lumea doar în şase zile, iar într-a şaptea s-a odihnit.

— De altfel nimic nu mă împiedică să-mi văd şi de creaţia literară.

— Nimic, în afară doar de incapacitatea de a corespunde criteriilor excesiv de severe, stabilite tot de tine, în calitate de critic.

— Criteriile mele vor fi foarte severe. Poţi fi sigur de asta.

— Nici nu mă îndoiesc.

Văzând că se şi transformase într-un critic, l-am invitat să bem ceva şi a primit.

— Hem’, mi-a spus – şi atunci am înţeles că intrase de-a binelea în tagma criticilor, deoarece aceştia, când ţi se adresează, au obiceiul să înceapă fraza cu numele tău, mai curând decât s-o încheie – trebuie să-ţi spun că, după părerea mea, ai un stil puţin prea sec.

— Ce păcat, am zis.

— Hem’, e prea despuiat, prea sărac.

— Ăsta-i ghinionul meu!

— Hem’, stilul tău e prea sec, prea despuiat, prea sărac, prea plat.

Am atins cu un sentiment de vinovăţie laba de iepure din buzunar şi am zis:

— Voi căuta să-l mai rotunjesc puţin.

— Însă ai grijă să nu-l umfli prea mult, că nu mi-ar plăcea.

— Hal', i-am răspuns, încercând să vorbesc ca un critic, – mă voi feri cât oi putea să cad în această greşeală.

— Îmi pare bine că părerile noastre coincid, afirmă el, sigur de sine.

— Iar tu să nu uiţi că n-ai ce căuta aici când lucrez.

— Ne-am înţeles, Hem'. De altfel e şi firesc ca de acum înainte să am cafeneaua mea.

— Eşti foarte amabil.

— Mă străduiesc să fiu.

Ar fi fost interesant şi instructiv ca tânărul acesta să fi ajuns un critic celebru, ceea ce însă nu s-a întâmplat, deşi câtva timp mi-am pus mari speranţe în el.

Cu toate că eram convins că tânărul nu va veni să mă caute chiar în ziua următoare, m-am hotărât să nu mă duc la *Closerie,* pentru a evita orice risc. M-am sculat a doua zi cu noaptea în cap, am fiert biberoanele, am amestecat laptele cu apa în proporţiile cuvenite, l-am turnat în biberoane, am dat unul lui *Mister Bumby* şi în timp ce toată lumea mai dormea, în afară de el, de motanul F. Pussy şi de mine, am lucrat la masa din sufragerie. Cum amândoi erau cuminţi şi mă simţeam bine în societatea lor, am lucrat mai cu spor ca oricând.

Pe atunci nu aveai nevoie de mai nimic ca să poţi lucra, nici măcar de laba de iepure, şi totuşi erai bucuros s-o ştii în buzunar.

CU PASCIN LA *DÔME*

Într-o seară frumoasă, după o zi grea de lucru, am ieşit din apartamentul nostru de deasupra fabricii de cherestea şi, lăsând în urmă curtea plină cu stive de lemne, am închis poarta, am traversat strada, am intrat pe uşa din dos a brutăriei cu faţada pe *Boulevard Montparnasse,* am trecut prin dreptul cuptoarelor şi prin prăvălie, însoţit de mirosul plăcut de pâine şi am ajuns în stradă. În brutărie ardeau luminile, iar afară se înseră; am pornit pe stradă în sus prin întunericul ce se lăsa şi m-am oprit în dreptul terasei restaurantului *Nègre de Toulouse,* unde şervetele noastre în carouri albe şi roşii, vârâte în inele de lemn şi aşezate pe un stelaj special, ne aşteptau să venim la masă. Am citit lista de bucate şapirografiată cu cerneală violetă şi când am văzut că *le plat du jour*[51] era *cassoulet*[52], mi s-a făcut dintr-odată foame.

Domnul Lavigne, proprietarul restaurantului, m-a întrebat dacă lucrasem bine peste zi şi i-am răspuns că foarte bine. Mi-a spus că mă văzuse dis-de-dimineaţă scriind pe terasa de la *Closerie des Lilas,* dar nu îndrăznise să mă salute, fiindcă prea eram concentrat.

— Arătaţi ca un om singur în junglă, mi-a spus.

— Când lucrez, sunt ca un porc orb.

— Nu cumva vă închipuiaţi în junglă în momentul acela, *Monsieur?*

[51] Specialitatea zilei (fr.).

[52] Mâncare de fasole cu diferite feluri de carne: de gâscă, de raţă, de porc etc.

— Nu, într-un hăţiş.

Am pornit pe bulevard în sus şi am privit vitrinele, încântat de seara de primăvară şi de figurile trecătorilor pe care îi întâlneam. În cele trei cafenele mai renumite am zărit lume cunoscută; pe unii îi ştiam numai din vedere, cu alţii făcusem cunoştinţă şi stăteam de vorbă. Dar mult mai simpatici mi se păreau trecătorii necunoscuţi care, la ora aceea când tocmai se aprindeau felinarele, mergeau grăbiţi undeva să ia un aperitiv, să mănânce în doi, ca apoi să petreacă noaptea împreună. Poate că şi consumatorii obişnuiţi ai celor trei cafenele mai importante făceau acelaşi lucru, ori poate că şedeau acolo numai ca să bea ceva, să stea de vorbă şi să fie văzuţi. Necunoscuţii care îmi plăceau însă, veneau la aceste cafenele mari tocmai fiindcă acolo se pierdeau în mulţime şi treceau neobservaţi, aşa că puteau rămâne doar ei doi, singuri şi nestingheriţi. Pe atunci şi la cafenelele mari consumaţiile erau ieftine, în toate găseai bere bună şi băuturi la preţuri accesibile, indicate de altfel citeţ pe farfurioara pe care ţi se serveau.

În seara aceea gândeam ca un om chibzuit, ce-i drept, dar nu prea original, ba mă şi socoteam virtuos la culme, căci toată ziua muncisem mult şi cu spor, deşi grozav aş fi vrut să mă duc la curse. Dar în acea perioadă mijloacele nu-mi îngăduiau aşa ceva, cu toate că se puteau câştiga bani destui, consacrând curselor de cai timpul cuvenit. Pe atunci încă nu se făcea analiza salivei cailor şi nu se aplicau nici celelalte metode care permit să se stabilească dacă un cal a fost stimulat pe cale artificială, astfel încât excitantele se foloseau pe scară foarte largă. Dar să calculezi şansele unor cai îndopaţi cu excitante, să stabileşti starea lor după simptome surprinse în padoc şi pe baza acestor observaţii nesigure, uneori mai curând nişte intuiţii, să pui la bătaie bani pe care nu-ţi poţi îngădui să-i pierzi nu constituie ocupaţia cea mai nimerită pentru un tânăr prozator având soţie şi copil de întreţinut, în anii de ucenicie, când trebuie să se dedice cu totul scrisului.

Oricum, eram la fel de săraci ca înainte şi continuam să fac aceleaşi mici economii, pretextând, bunăoară, că sunt

invitat la dejun, ca apoi să mă plimb două ore în *Jardin du Luxembourg* şi la întoarcere să-i descriu soţiei cât de bine mâncasem. Când ai însă douăzeci şi cinci de ani şi proporţiile unui boxer de categorie grea, eşti grozav de flămând dacă renunţi la o masă. Dar foamea îţi ascute în schimb spiritul de observaţie, şi mi-am dat seama că majoritatea oamenilor înfăţişaţi în povestirile mele erau nişte mâncăi care făceau mare caz de cantitatea şi de calitatea bucatelor, iar cei mai mulţi erau şi amatori de băutură.

La *Nègre de Toulouse* beam un vin bun de Cahors, servit în carafe de un sfert, de o jumătate sau de un litru, pe care îl diluam de obicei cu apă, cam o treime din cantitate. Acasă, pe vremea când locuiam deasupra fabricii de cherestea, beam un vin corsican foarte căutat, fiind bun şi ieftin. Era un vin cu adevărat corsican, încât îi puteai adăuga tot pe atâta apă fără să-şi piardă gustul. Pe atunci se trăia foarte bine la Paris pe nimica toată, iar dacă din când în când renunţai la o masă şi nu-ţi cumpărai niciodată o haină nouă, izbuteai chiar să pui un ban de o parte şi să-ţi îngădui câte o plăcere.

Când am ajuns în dreptul cafenelei *Select* am făcut cale întoarsă, fiindcă îl zărisem acolo pe Harold Stearns[53] şi eram sigur că va începe să discute despre cai, şi asta tocmai în momentul în care mă gândeam cu conştiinţa împăcată şi cu inima uşoară la aceste animale, fiindcă reuşisem s-o rup cu ele. Însufleţit de virtutea cucerită în seara aceea, am trecut pe lângă obişnuiţii cafenelei *Rotonde,* plin de dispreţ faţă de viciu şi de instinctul gregar şi, traversând bulevardul, m-am îndreptat spre *Dôme.* Şi această cafenea era ticsită, dar consumatorii de aici veneau după o zi de muncă.

Erau pictori care lucraseră până ce se întunecase, modele care le pozaseră, scriitori care îşi terminaseră programul zilnic de lucru cu mai mult sau mai puţin succes; se mai aflau acolo şi beţivi şi fel de fel de oameni ciudaţi – pe unii dintre aceştia îi cunoşteam, pe alţii îi priveam ca pe

[53] Harold Stearns (1891–1943), publicist american.

nişte simpli figuranţi.

Am intrat şi m-am aşezat la masa lui Pascin, care venise cu două modele ale sale, două surori. Pascin mă chemase, făcându-mi semn cu mâna, în timp ce stăteam nehotărât pe trotuarul străzii Delambre, chibzuind dacă să intru să beau ceva sau să-mi văd de drum. Pascin era un pictor foarte bun, veşnic beat; se îmbăta dinadins, cu bună ştire, fără să-şi piardă însă luciditatea. Cele două modele erau tinere şi drăguţe. Una era foarte brună, mititică, admirabil proporţionată şi făptura ei delicată avea o falsă aparenţă de depravare. Cealaltă era copilăroasă şi prostuţă, dar foarte frumoasă, de o frumuseţe trecătoare ca aceea a copiilor. Nu avea un corp atât de perfect ca sora ei, cu care nimeni de altfel nu a putut rivaliza în primăvara aceea.

— Sora cea bună şi sora cea rea, mi le prezentă Pascin. Am bani. Ce vrei să bei?

— O halbă de bere blondă, i-am cerut chelnerului.

— Ia un *whisky.* Am bani.

— Prefer berea.

— Dacă ţi-ar plăcea într-adevăr berea, te-ai fi dus la *Lipp.* Mi se pare că azi ai lucrat?

— Da.

— Merge?

— Sper că da.

— Bravo, îmi pare bine. Şi viaţa ţi se pare la fel de frumoasă?

— Da.

— Câţi ani ai?

— Douăzeci şi cinci.

— Vrei să te culci cu ea? mă întrebă întorcându-şi privirea spre sora cea brună şi zâmbind. I-ar face bine.

— Cred că pe ziua de azi te-ai ocupat destul dumneata de ea.

Fata îmi zâmbi cu gura până la urechi:

— E rău, dar e drăguţ, zise.

— Poţi să te duci cu ea la mine în atelier.

— Lăsaţi porcăriile! exclamă sora cea blondă.

— Ţi-a cerut cineva părerea? o întrebă Pascin.

— Nu, nimeni. Totuşi v-am spus-o.

— Hai să petrecem o seară plăcută, zise Pascin. Un tânăr scriitor serios, un bătrân pictor înţelept şi prietenos, şi două fete tinere şi frumoase având toată viaţa înaintea lor.

Dar în timp ce şedeam la masă şi fetele îşi sorbeau pe îndelete băuturile, eu îmi beam berea, iar Pascin lua a doua *fine à l'eau,* el era singurul dintre noi care petrecea o seară plăcută. Fata cea brună se tot foia ca să-şi scoată la iveală farmecele, ba întorcându-se în profil, astfel ca lumina să cadă pe faţa ei cu obrajii supţi, ba arătându-mi sânii precis conturaţi sub puloverul negru. Părul ei tuns scurt era lucios şi negru ca al unei orientale.

— După ce ai pozat toată ziua, crezi că e cazul să continui şi aici la cafenea, de îţi tot potriveşti puloverul ca un manechin? o întrebă Pascin.

— Fac ce-mi place, răspunse fata.

— Arăţi ca o jucărie din Java.

— Nu şi la ochi. Asta-i mai greu de realizat, zise ea.

— Atunci semeni cu o biată *poupée*[54] perversă.

— Se poate, i-o întoarse ea. Dar, spre deosebire de dumneata, eu sunt vie.

— Asta rămâne de dovedit.

— Bine, declară ea. Îmi plac experienţele.

— Nu-ţi ajunge cea de astăzi?

— Cea de azi nu înseamnă nimic, zise ea, aşezându-se astfel încât ultima licărire a asfinţitului să-i cadă pe faţă. Pictura e un excitant pentru dumneata. Dumnealui e îndrăgostit doar de vopsele – zise întorcându-se spre mine. Un viciu ca toate celelalte.

— Ai vrea să te pictez, să te plătesc pentru asta, şi pe deasupra să mă şi îndrăgostesc de tine, preciză Pascin. Sărmană păpuşică!

— Nu-i aşa că-ţi plac, *Monsieur?* mă întrebă ea.

— Foarte mult.

— Din păcate eşti prea înalt, constată ea cu tristeţe.

— Ascultă, zise Pascin, dacă îţi închipui că sunt îndrăgostit de vopsele, mâine am să te pictez în acuarelă.

[54] Păpuşă (fr.).

— Când luăm masa, întrebă cealaltă soră. Şi unde?

— Vrei să mănânci cu noi? mă invită fata cea brună.

— Nu, mă duc să iau masa cu a mea *légitime.*

Aşa i se spunea pe atunci soţiei, astăzi i se spune *ma régulière.*

— Trebuie să te duci neapărat?

— Trebuie şi vreau.

— Atunci du-te, încuviinţă Pascin. Şi ai grijă să nu te îndrăgosteşti de maşina de scris.

— Dacă are să se întâmple aşa ceva, am să scriu cu creionul.

— De mâine trec la acuarelă, hotărî Pascin. Bine, copii, mai beau un păhărel şi pe urmă mâncăm unde doriţi.

— *Chez les Vikings*[55], declară fata cea brună.

— Luaţi-mă şi pe mine, se rugă sora ei.

— Fireşte, consimţi Pascin. Noapte bună, tinere. Să dormi bine.

— Şi dumneata la fel.

— Nu mă lasă ele să dorm, zise Pascin. Eu nu dorm niciodată.

— Astă noapte să dormi.

— După o masă *chez les Vikings?*

Şi Pascin, cu pălăria lăsată pe spate, zâmbi sarcastic. Ai fi zis că este mai curând un personaj de pe Broadway de la sfârşitul secolului trecut, şi nu pictorul fermecător pe care l-am cunoscut; mai târziu, după ce s-a spânzurat, îmi plăcea să-mi aduc aminte de el aşa cum îl văzusem în seara aceea la *Dôme.* Se spune că în fiecare dintre noi se găsesc germenii viitoarelor noastre acţiuni, dar mie mi s-a părut întotdeauna că la aceia care ştiu să glumească în viaţă, germenii sunt acoperiţi cu un pământ mai bun şi cu un strat mai gros de îngrăşăminte.

[55] La Vikingi.

EZRA POUND ŞI AL SĂU *BEL ESPRIT*[56]

Ezra Pound era un prieten de nădejde şi un om foarte săritor. Studioul din *rue Notre-Dame-des-Champs,* unde locuia împreună cu soţia lui, Dorothy, era pe atât de sărăcăcios, pe cât era de somptuos acela al Gertrudei Stein. Avea însă multă lumină, o sobă care dădea destulă căldură şi pereţii împodobiţi cu tablouri de pictori japonezi, cunoscuţi de-ai lui Ezra. Aceştia făceau parte cu toţii din nobilimea ţării lor, aveau păr lung, negru şi lucios, care le cădea pe faţă de câte ori făceau o plecăciune. Ei îmi impuneau grozav, dar tablourile lor nu-mi plăceau. Nu le înţelegeam, deşi nu erau câtuşi de puţin misterioase, iar când am început să le înţeleg, m-au lăsat rece, spre regretul meu, dar n-aveam ce-i face.

În schimb, îmi plăceau foarte mult tablourile pictate de Dorothy, pe care o găseam nespus de frumoasă şi bine făcută. Îmi plăcea de asemenea bustul lui Ezra de Gaudier-Brzeska, ca şi toate fotografiile operelor acestui sculptor, care ilustrau studiul lui Ezra despre el. Ezra era încântat şi de pictura lui Picabia[57], pe care eu o socoteam pe atunci fără valoare, după cum îmi displăceau şi tablourile lui Wyndham Lewis, pe care el le admira foarte mult. Lui Ezra îi plăceau în general operele prietenilor săi, ceea ce dovedea un devotament lăudabil, dar uneori şi o lipsă de discernământ regretabilă. N-am discutat niciodată pe

[56] Spirit de artist.

[57] Francis Picabia (1879–1953), pictor francez, promotor al cubismului şi dadaismului.

această temă cu el, căci aveam obiceiul să nu vorbesc despre ceea ce nu-mi plăcea. Îmi ziceam că admiraţia cuiva pentru tablourile sau scrierile prietenilor săi se aseamănă desigur cu dragostea altora faţă de familia lor, aşa că orice critică ar fi fost deplasată. Câteodată te codeşti multă vreme să-ţi critici familia proprie sau a soţiei, deşi o scoţi mai uşor la capăt cu pictorii fără talent care, spre deosebire de ai tăi, nu-ţi pot pricinui nici necazuri îngrozitoare, nici nu te pot răni până în adâncul inimii. Când ai de a face cu pictori lipsiţi de talent, e destul să nu-i iei în seamă. Familia însă, chiar după ce te-ai deprins să n-o mai iei în seamă, să n-o mai asculţi şi să nu-i mai răspunzi la scrisori, mai are destule posibilităţi de a-ţi face rău. Ezra îşi judeca semenii cu mai multă blândeţe şi îngăduinţă creştinească decât mine. Scrisul său, când îi izbutea într-adevăr, atingea perfecţiunea, iar în greşelile lui era aşa de sincer, aşa de legat de ele, şi cu oamenii se purta atât de frumos, încât l-am privit întotdeauna ca pe un fel de sfânt. Asta cu toate că era irascibil, cum se prea poate să fi fost şi mulţi dintre sfinţi.

Ezra îmi ceruse să-l învăţ boxul şi într-o zi, pe înserate, în timpul antrenamentului, l-am cunoscut în studioul lui pe Wyndham Lewis. Cum Ezra nu practica acest sport de prea multă vreme, mă stingherea faptul că ţinea să continuăm lecţia în prezenţa prietenului său şi făceam tot ce puteam ca să-l pun într-o lumină cât mai favorabilă. Dar nu prea izbuteam, fiindcă făcuse scrimă şi acum mi-era greu să-l învăţ să boxeze cu stânga, să înainteze totdeauna cu piciorul stâng şi apoi să pună dreptul paralel, în poziţia cuvenită. Iar acestea erau doar mişcările elementare. De altfel n-am reuşit niciodată să-l deprind să dea lovituri scurte şi rapide cu stânga, şi abia mult mai târziu l-am învăţat să ţină braţul drept îndoit.

Wyndham Lewis purta o pălărie neagră, cu boruri largi, cum se mai vedeau doar în acest cartier, şi era îmbrăcat ca un personaj din *Boema.* Figura lui îmi amintea de o broască, nici măcar de un buhai de baltă, ci de una foarte obişnuită, pentru care Parisul era un lac prea mare. Pe

vremea aceea eram convinşi că orice scriitor sau pictor are dreptul să se îmbrace cum poate şi că nu există nicio ţinută oficială pentru artişti; Lewis, însă, purta uniforma artiştilor dinainte de război. Mi-era penibil să-l privesc, în timp ce urmărea cu dispreţ cum mă feream de loviturile cu stânga ale lui Ezra sau le respingeam cu palma dreaptă.

Aş fi vrut să încetăm, dar Lewis stărui să continuăm şi îmi dădeam seama că deşi habar n-avea de box, ne urmărea cu răbdare, sperând că Ezra va primi nişte lovituri straşnice, ceea ce nu s-a întâmplat însă. Eu n-am atacat niciodată, lăsându-l pe Ezra să vină după mine cu stânga întinsă şi să mă lovească de câteva ori cu dreapta, după care am declarat lecţia încheiată, m-am spălat cu o cană de apă, m-am şters cu prosopul şi mi-am pus tricoul.

Apoi am băut ceva şi l-am ascultat pe Ezra vorbind cu Lewis despre cunoscuţi de-ai lor de la Londra şi de la Paris. Îl examinam pe Lewis cu atenţie, dar pe furiş, aşa cum îţi urmăreşti adversarul la box, şi nu cred să fi întâlnit vreodată un om mai respingător. Din înfăţişarea unor oameni vorbeşte răul, aşa cum dintr-un bun cal de curse vorbeşte rasa. Asemenea oameni au demnitatea unui şancru tare. Lewis nu era o întruchipare a răului, avea numai un aspect respingător.

În drum spre casă, am încercat să precizez de ce anume îmi amintea Lewis. Mi-au dat în gând o mulţime de lucruri, toate din domeniul medicinii, afară de „zeama de picioare”, o expresie neacademică. M-am străduit să-i descompun chipul în trăsături, şi să-l descriu, dar n-am reuşit să-i evoc decât ochii. Din prima clipă, când i-am zărit ochii sub pălăria neagră, mi-a făcut impresia unui sadic ghinionist.

— Astăzi am întâlnit omul cel mai respingător pe care l-am văzut vreodată, i-am spus soţiei.

— Nu-mi vorbi de el, Tatie, mă opri ea. Te rog să nu-mi povesteşti despre el tocmai când ne aşezăm la masă.

Peste vreo săptămână, când am întâlnit-o pe *Miss* Stein, i-am spus că făcusem cunoştinţă cu Wyndham Lewis şi am întrebat-o dacă îl cunoaşte.

— Eu l-am poreclit „Viermele care măsoară”. Soseşte de

la Londra, şi cum vede o pictură reuşită, îşi scoate creionul din buzunar şi începe s-o măsoare cu de-amănuntul, plimbându-şi degetul mare pe creion. O tot studiază, o tot măsoară, căutând să surprindă cum anume a fost realizată. Apoi se întoarce la Londra şi o reproduce, dar nu reuşeşte, fiindcă i-a scăpat esenţialul.

De atunci am început să-i spun în sinea mea tot „Viermele care măsoară”, poreclă ce vădea mai multă îngăduinţă creştinească decât cea născocită de mine. Mai târziu m-am străduit să-l găsesc chiar simpatic şi să mă împrietenesc cu el, aşa cum mi s-a întâmplat cu aproape toţi prietenii lui Ezra, acesta ajutându-mă să-l înţeleg pe fiecare dintre ei. Dar prima mea impresie, atunci când am făcut cunoştinţă cu el în studioul lui Ezra, a fost cea descrisă.

Ezra era cel mai generos dintre toţi scriitorii pe care i-am cunoscut şi cel mai dezinteresat. Ajuta poeţii, pictorii, sculptorii şi prozatorii în talentul cărora avea încredere, şi era gata să ajute pe oricine se afla la greu, indiferent dacă îi inspira încredere sau nu. Îl preocupa soarta oricui, iar în perioada când l-am cunoscut, îl îngrijora mai cu seamă situaţia lui T. S. Eliot care, după spusele lui Ezra, era nevoit să lucreze la o bancă din Londra, unde îşi petrecea cea mai mare parte din timp, rămânându-i doar foarte puţin răgaz pentru activitatea sa poetică.

Pe atunci, Ezra a înfiinţat un soi de asociaţie denumită *Bel Esprit,* împreună cu *Miss* Natalie Barney, o americană bogată, protectoare a artelor. *Miss* Barney fusese prietenă cu Rémy de Gourmont[58], bineînţeles înainte de a o cunoaşte eu; în casa ei se întâlneau periodic scriitori, avea un salon literar, iar în grădină, un mic templu grecesc. Multe americane şi franţuzoaice destul de bogate aveau câte un „salon”, pe care am înţeles foarte curând că trebuie să-l ocolesc cu orice preţ; dar cred că *Miss* Barney era singura care se putea mândri şi cu un mic templu grecesc în grădină.

Ezra mi-a arătat broşura editată de *Bel Esprit,* pe coperta

[58] Rémy de Gourmont (1858–1915), scriitor şi critic literar francez.

căreia *Miss* Barney îi îngăduise să reproducă micul templu grecesc. *Bel Esprit* avea drept scop să adune contribuţii din veniturile noastre ale tuturor pentru a crea un fond care să-i permită lui *Mister* Eliot să părăsească banca şi să se consacre poeziei, având din ce trăi. Ideea mi se părea bună, mai ales că, după spusele lui Ezra, când îl vom fi scos pe *Mr.* Eliot de la bancă, vom putea ulterior să asigurăm pe această cale existenţa fiecăruia dintre noi.

Din pricina mea s-au produs însă oarecari încurcături, fiindcă de câte ori venea vorba despre poet, îl numeam maiorul Eliot, pretinzând că-l confundam cu maiorul Douglas, un economist ale cărui idei îl entuziasmau pe Ezra. Acesta înţelegea totuşi că am cele mai bune intenţii şi sentimente faţă de *Bel Esprit,* deşi nu-i plăcea să mă audă cerând prietenilor mei fonduri pentru a-l scăpa pe maiorul Eliot de la bancă, mai ales că totdeauna se găsea cineva să întrebe: ce căuta un maior într-o bancă, iar dacă fusese scos din armată, cum de nu primise o pensie sau măcar un ajutor?

În astfel de cazuri le explicam prietenilor mei că întrebarea era deplasată. „Ori eşti tu însuţi înzestrat cu *bel esprit,* ori ba. Dacă ai fi, ai contribui fără discuţie la eliberarea maiorului de la bancă, iar dacă nu, cu atât mai rău pentru tine. Cum, nu înţelegi semnificaţia micului templu grecesc? Nu? Mi-am închipuit. Păcat de tine, dragul meu. Păstrează-ţi banii. Ne lipsim de ei.”

În calitatea mea de membru, am dus o campanie susţinută pentru *Bel Esprit* şi pe atunci visul meu cel mai scump era să-l văd pe maior ieşind cu pas energic pe uşa băncii ca un om liber. Nu-mi aduc aminte cum s-a destrămat *Bel Esprit* în cele din urmă, cred însă că sfârşitul i s-a tras din publicarea volumului *The Waste Land*[59]*,* pentru care i s-a decernat maiorului premiul revistei *Dial,* iar după scurt timp o doamnă din aristocraţie a acceptat să finanţeze revista *Criterion,* scoasă de Eliot, aşa încât Ezra şi cu mine nu mai aveam niciun motiv de îngrijorare în privinţa lui. Cât despre micul templu grecesc, cred că se

[59] Pământ pustiit.

mai află şi astăzi tot acolo în grădină. Eu am rămas însă cu părerea de rău de a nu fi izbutit să-l scoatem pe maior de la bancă numai prin *Bel Esprit,* aşa cum visasem, sperând că poate va primi chiar să locuiască în micul templu grecesc, aşa încât am fi putut să-l vizităm din când în când, eu cu Ezra, ca să-l încununăm cu lauri. Ştiam un loc unde creştea laur foarte frumos, iar până acolo mă puteam duce cu bicicleta: îmi propusesem să-l încununăm de câte ori se va simţi singur sau de câte ori va termina de recitit fie manuscrisul, fie corecturile unui alt poem de vaste proporţii ca *Pământ pustiit.* Acest plan al meu, ca şi multe altele, a avut consecinţe morale dezastruoase pentru mine, deoarece cu banii destinaţi eliberării maiorului de la bancă am pariat la cursele de la Enghien pe nişte cai dopaţi. Două zile la rând, aceşti cai şi-au învins concurenţii nedopaţi sau insuficient dopaţi, cu excepţia unei singure curse, în care calul nostru fusese îndopat cu atâtea droguri, încât înainte de start a trântit jocheul la pământ, a luat-o razna, făcând ocolul pistei şi sărind singur peste toate obstacolele, aşa de frumos cum nu vezi decât în vis. Dar jocheul l-a prins, l-a încălecat, a pornit reglementar, clasându-se onorabil, după cum spun francezii în astfel de cazuri, ispravă care nu a adus însă niciun câştig.

Aş fi fost mult mai mulţumit dacă aceşti bani pierduţi la curse ar fi ajuns la *Bel Esprit,* care pe atunci însă nu mai exista. M-am consolat totuşi cu gândul că, dacă aş fi câştigat, aş fi putut aduce o contribuţie mai substanţială la *Bel Esprit,* după cum şi intenţionasem la început.

O ÎNCHEIERE DESTUL DE CIUDATĂ

Relaţiile mele cu Gertrude Stein s-au încheiat într-un fel destul de ciudat. Deveniserăm prieteni foarte buni, îi făcusem şi unele servicii concrete; bunăoară, datorită mie, o carte voluminoasă de-a ei începuse să apară regulat în revista lui Ford; mă ocupasem de dactilografierea manuscrisului şi de corectarea şpalturilor, iar prietenia noastră era din ce în ce mai strânsă, poate chiar peste aşteptările mele. Prietenia dintre un bărbat şi o femeie celebră n-are prea multe perspective de durată, deşi poate fi foarte plăcută înainte de a lua o întorsătură mai fericită sau mai regretabilă, iar prietenia cu o scriitoare ambiţioasă la culme are şi mai puţine perspective. O dată, după ce nu mai fusesem un timp în casa din *rue de Fleurus* 27 şi am încercat să mă scuz, pretextând că nu ştiam când o puteam găsi acasă, *Miss* Stein mi-a răspuns:

— Bine, dar poţi dispune de casa mea cum doreşti, Hemingway. Nu ştii acest lucru? Vorbesc foarte serios. Vino oricând, camerista – îi spuse pe nume, dar l-am uitat – va avea grijă să nu-ţi lipsească nimic până mă întorc şi te rog să te simţi aici ca la dumneata acasă.

N-am abuzat de această invitaţie, deşi când treceam uneori pe acolo, camerista îmi servea o băutură, priveam tablourile, iar dacă *Miss* Stein întârzia, îi mulţumeam cameristei, o rugam să transmită câte ceva stăpânei şi plecam. O dată, când *Miss* Stein se pregătea să plece cu maşina în Sud, însoţită de cineva, mi-a cerut să trec pe la ea într-o dimineaţă ca să ne luăm rămas bun. Ne poftise să

venim s-o vedem acolo unde se ducea, urmând ca Hadley şi cu mine să locuim la hotel, dar noi aveam alte planuri, alte călătorii ne atrăgeau mai mult. Aşa ceva, fireşte, nu se spune dar chiar dacă ţi-ai fi exprimat dorinţa de a te duce, oricând mai putea interveni ceva care să te împiedice. Începusem să cunosc cât de cât tertipurile necesare pentru a scăpa de invitaţii. Am fost nevoit să le învăţ. Mult mai târziu, Picasso mi-a povestit că întotdeauna le promitea oamenilor bogaţi că va veni, atunci când îl pofteau, pentru că acest lucru îi făcea fericiţi, dar în ultimul moment se întâmpla negreşit ceva care îl împiedica să se ducă. El nu se referea însă la *Miss* Stein, ci la cu totul alte persoane.

Era o zi minunată de primăvară; coborâsem din *Place de l'Observatoire* şi treceam prin micul parc Luxembourg. Înfloriseră castanii sălbatici, pe aleile acoperite cu pietriş se jucau o mulţime de copii, în timp ce guvernantele şedeau pe bănci, iar eu mă uitam la turturelele din copaci şi ascultam cum gângureau cele pe care nu le vedeam.

Camerista mi-a deschis uşa încă înainte de a fi sunat, m-a poftit înăuntru şi m-a rugat să aştept, căci Miss Stein avea să coboare numaidecât. Deşi era înainte de masă, camerista îmi turnă un pahar de *eau-de-vie* şi mi-l întinse, făcându-mi ştrengăreşte cu ochiul. Alcoolul incolor îmi lăsă o senzaţie plăcută pe limbă şi nici nu apucasem să-l înghit când am auzit pe cineva care vorbea cu Miss Stein, aşa cum nu auzisem încă pe nimeni vorbind cu un om – pe nimeni, nicăieri, niciodată.

Apoi am recunoscut vocea Gertrudei Stein, implorând, umilă şi plângăreaţă;

— Nu, pisicuţa mea. Nu face asta, te rog, nu. Fac orice, pisicuţă, dar te implor, renunţă! Te conjur, nu face asta. Te rog din suflet!

Am înghiţit băutura, am pus paharul pe masă şi am dat să ies. Camerista m-a ameninţat cu degetul şi mi-a şoptit:

— Nu plecaţi. Are să coboare imediat.

— Trebuie să plec, i-am spus, căutând să nu mai aud nimic în timp ce mă apropiam de ieşire, dar mi-era cu neputinţă, fiindcă discuţia continua şi singurul mijloc de a

nu o mai auzi era să închid uşa după mine. Erau nişte invective îngrozitoare, urmate de răspunsuri şi mai îngrozitoare.

În curte, i-am zis cameristei:

— Spune-i, te rog, că m-ai întâlnit în curte şi că n-am putut sta nicio clipă, fiindcă trebuie să mă duc la un prieten bolnav. Urează-i drum bun din partea mea. De altfel am să-i scriu.

— *C'est entendu, Monsieur*[60]. Ce păcat că nu puteţi aştepta!

— Da, i-am răspuns. Ce păcat!

În felul acesta destul de stupid, s-a încheiat totul pentru mine, deşi îi mai făceam mici servicii ca şi înainte, scurte vizite de politeţe, însoţind la rugămintea ei anumiţi invitaţi şi aşteptând să fiu concediat odată cu cei mai mulţi dintre prietenii ei, atunci când va fi sosit momentul să fim înlocuiţi cu alţii. Era trist să vezi cum tablouri fără valoare îşi făceau apariţia printre pânzele celebre. Dar acum nu mai avea importanţă, cel puţin pentru mine. Miss Stein s-a certat cu aproape toţi prietenii care ţinuseră ca şi mine la ea, cu excepţia lui Juan Gris[61], cu care nu apucase să se certe fiindcă murise. De altfel, nici nu cred că el s-ar fi sinchisit căci, după cum reiese din pictura lui, devenise indiferent la toate.

Mai târziu, Miss Stein a rupt-o şi cu noii ei prieteni, ceea ce n-a mai prezentat însă interes pentru nimeni dintre noi. Cu timpul a ajuns să semene cu un împărat roman, desigur spre mulţumirea acelora care preferă femeile cu înfăţişare de împăraţi romani. Dar nu trebuie uitat că Picasso i-a pictat portretul şi parcă şi acum o văd cum arăta pe vremea când părea o ţărancă din Friuli.

Până la urmă toţi foştii ei prieteni sau aproape toţi, printre care şi eu, s-au împăcat cu ea, de teamă să nu pară demodaţi şi farisei. Totuşi, n-am putut să-i mai fiu cu adevărat prieten: mă împiedica inima şi raţiunea. Cel mai

[60] Am înţeles, domnule.

[61] *Juan Gris (José Gonzalez)* (1887–1927), pictor spaniol cubist, stabilit în Franţa.

grav e când raţiunea se opune prieteniei. Dar situaţia dintre noi era şi mai complicată.

OMUL CARE PURTA PECETEA MORŢII

Cu poetul Ernest Walsh am făcut cunoştinţă într-o după amiază, în studioul lui Ezra; era însoţit de două fete în haine lungi de vizon, iar în faţa casei îl aştepta o maşină lungă şi strălucitoare, închiriată de la hotelul *Claridge*, cu un şofer în uniformă. Fetele, amândouă blonde, traversaseră oceanul pe acelaşi vapor cu Walsh. Sosiseră cu toţii în ajun şi poetul le luase cu el în vizită la Ezra.

Ernest Walsh era negricios, înflăcărat, un irlandez tipic cu aere de poet, purtând ostentativ pecetea morţii, ca un erou de film sortit pieirii. Stătea de vorbă cu Ezra, iar eu vorbeam cu fetele, care m-au întrebat dacă am citit poemele lui Mr. Walsh. Le-am spus că nu şi atunci una dintre ele a scos din poşetă un număr din *Poetry, a Magazine of Verse* editată de Harriet Monroe, în care mi-a arătat câteva poeme de Walsh.

— Primeşte o mie două sute de dolari de bucată, îmi spuse fata.

— De fiecare poem, preciză cealaltă.

Mi-am adus aminte că eu primeam doisprezece dolari de pagină, cel mult, de la aceeaşi revistă.

— Trebuie să fie un foarte mare poet, am zis.

— Nici Edi Guest nu primeşte atâta, adăugă prima. Nici măcar poetul acela... am uitat cum îi zice. Dar trebuie să ştii dumneata.

— Kipling, interveni prietena ei.

— E mai bine plătit ca oricare altul, declară prima fată.

— Rămâneţi mult timp la Paris? le-am întrebat.

— Din păcate, nu prea mult. Suntem aici cu un grup de prieteni.

— Pe vaporul cu care am venit nu era niciun om mai de soi, ştii? Afară de Mr. Walsh, bineînţeles.

— Îi place să joace cărţi? am întrebat.

Fata îmi aruncă o privire cam dezamăgită şi totodată înţelegătoare:

— Nu. Un om care scrie versuri ca ale lui nu se ocupă cu aşa ceva.

— Cu ce vapor vă întoarceţi?

— Încă nu ne-am hotărât. Depinde de cursele de vapoare şi de multe alte lucruri. Şi dumneata te întorci acasă?

— Nu. Eu o duc destul de bine aici.

— Mi se pare că ăsta-i un cartier sărac, nu-i aşa?

— Da. Însă e foarte plăcut. Eu lucrez în cafenele şi mă duc la curse.

— Şi te poţi duce la curse în hainele astea?

— Nu, asta-i ţinuta mea de cafenea.

— Interesant, spuse una dintre fete. Mi-ar plăcea şi mie să cunosc viaţa de cafenea. Şi ţie, draga mea?

— Cum să nu, întări cealaltă.

Mi-am însemnat numele lor în carnet şi le-am promis să le telefonez la Claridge. Fetele erau într-adevăr drăguţe. Apoi mi-am luat rămas bun de la ele, de la Walsh şi de la Ezra. Walsh tot îi mai povestea cu înflăcărare ceva, lui Ezra.

— Nu-ţi uita făgăduiala, îmi aminti cea mai înaltă dintre fete.

— Cum aş putea? am spus, strângându-le mâna pentru a doua oară.

Peste puţin am aflat de la Ezra că Walsh scăpase teafăr de la Claridge numai datorită cauţiunii depuse de nişte admiratoare ale poeziei şi ale poeţilor ce poartă pecetea morţii, iar mai târziu, că obţinuse un sprijin financiar din altă parte şi se pregătea să înfiinţeze o nouă revistă trimestrială, al cărei co-director avea să fie.

Pe vremea aceea Dial, o revistă literară americană, editată de Scotfield Thayer, decerna anual un premiu de o mie de dolari, pare-mi-se, unuia dintre colaboratorii săi

pentru calităţi literare excepţionale. Pentru un scriitor modest, premiul acesta însemna o sumă considerabilă, ca să nu mai vorbim de creşterea prestigiului; fusese atribuit până atunci câtorva autori, pe merit bineînţeles. Iar pe vremea aceea, doi inşi puteau să trăiască bine şi confortabil în Europa cu cinci dolari pe zi, ba să mai şi călătorească.

Şi revista condusă de Walsh în calitate de co-director, urma să distingă cu un premiu foarte substanţial, pe cât se spunea, pe colaboratorul a cărui lucrare apărută într-unul dintre cele patru numere anuale, va fi socotită cea mai valoroasă.

E greu de precizat dacă ştirea era un simplu zvon, scornit de flecari, sau se întemeia pe o afirmaţie făcută în taină cuiva. În orice caz să sperăm şi să rămânem încredinţaţi că totul a pornit din cele mai curate intenţii cu putinţă. Fapt cert e că celălalt co-director, colegul lui Walsh, nu poate fi bănuit sau acuzat de nimic.

Dar într-o zi, curând după ce am auzit zvonul despre premiul cu pricina, Walsh m-a poftit la dejun în cel mai bun şi mai scump restaurant din apropierea bulevardului Saint-Michel şi, după stridii, – nişte *marennes* plate, bătând în arămiu, cu mult mai scumpe decât obişnuitele *portugaises* bombate, pe care mi le puteam eu îngădui, – stropite cu o sticlă de *Pouilly-Fuissé* a început să intre cu dibăcie în materie. Părea că vrea să mă îmbrobodească la fel ca pe cele două aventuriere de pe vapor – fireşte dacă erau nişte aventuriere şi dacă jocul îi reuşise – de aceea, când m-a întrebat dacă mai doresc o duzină de stridii plate, cum le spunea, am primit cu plăcere. Cum faţă de mine n-a căutat cu tot dinadinsul să arate ca un condamnat la moarte, m-am simţit uşurat. Ştia că aflasem de boala lui care nu era doar o simplă prefăcătorie, iar de tuberculoză, mai ales într-un stadiu atât de avansat, se murea pe atunci. Îi eram recunoscător că nu se ostenea nici măcar să tuşească, mai cu seamă la masă. Mă gândeam dacă nu cumva mănâncă stridii plate cu acelaşi scop ca prostituatele din Kansas City, condamnate la moarte de boală şi de toate celelalte rele, şi care sunt veşnic în căutarea unui leac suveran împotriva

tuberculozei; dar nu l-am întrebat. Am început să mănânc a doua duzină de stridii plate, servite pe un platou de argint; le luam de pe stratul de gheaţă sfărâmată şi urmăream cum reacţionează, crispându-şi marginile arămii, nespus de delicate, în timp ce storceam lămâie peste ele sau le desprindeam de scoică, înainte de a le pune în gură şi a le mesteca pe îndelete.

— Ezra este un mare, mare poet, spuse deodată Walsh, privindu-mă cu ochii săi negri de poet.

— Da, am confirmat. Şi un om admirabil.

— Un suflet nobil, adăugă Walsh. În adevăratul înţeles al cuvântului.

Am continuat să mâncăm şi să bem în tăcere, ca un omagiu adus nobleţei sufleteşti a lui Ezra. Mi se făcuse dor de el şi îmi părea rău că nu lua masa cu noi, mai ales că nici el nu-şi putea îngădui să mănânce marennes.

— Joyce e un mare scriitor, zise iar Walsh. Nespus de mare.

— Mare, am recunoscut. Şi un prieten de nădejde.

Ne împrieteniserăm în acea minunată perioadă a vieţii lui, după ce terminase *Ulysses* şi nu începuse încă lucrarea care a purtat multă vreme titlul provizoriu *Work în Progress*[62]. Mă gândeam în momentul acela la Joyce şi îmi aminteam o mulţime de lucruri în legătură cu el.

— Ce rău îmi pare că i-a slăbit atât de rău vederea, zise Walsh.

— Şi lui, am adăugat.

— Asta-i tragedia vremii noastre, declară Walsh.

— Fiecare om are o suferinţă, am zis, încercând să evit în timpul mesei această discuţie deprimantă.

— Dumneata n-ai niciuna, susţinu el, desfăşurând în cinstea mea tot farmecul său natural şi artificial, inclusiv poza de condamnat la moarte.

— Vrei să spui că eu nu port pecetea morţii? l-am întrebat fără voia mea.

— Dimpotrivă, dumneata porţi pecetea Vieţii. Rostise

[62] „Lucrare în curs”, scrisă timp de 17 ani, al cărei titlu definitiv e *Finnegan's Wake* – „Veghea lui Finnegan”.

ultimul cuvânt de parcă ar fi fost scris cu literă mare.

— Nu-i decât o chestiune de timp, i-am răspuns.

Cum avea poftă de o friptură în sânge, am comandat două porţii de *tournedos* cu *sauce béarnaise*, gândindu-mă că untul are să-i facă bine.

— Ce-ar fi să bem şi un vin roşu? îmi propuse.

Am chemat pe *sommelier*[63] şi i-am cerut o sticlă de *Châteauneuf-du-Pape*. Chiar dacă vinul are să mi se urce la cap, nu-i nimic; am să fac o plimbare pe cheiurile Senei şi are să-mi treacă, mi-am zis. Iar Walsh n-are decât să doarmă sau să facă ce-i place. Eu oricum îmi voi vedea de treburile mele.

M-am dumirit ce urmărea abia după ce am terminat friptura cu cartofi prăjiţi şi am golit două treimi din sticla de *Châteauneuf-du-Pape*, vin tare, care nu se bea de obicei la prânz.

— N-are rost să ne ascundem după deget, îmi spuse deodată. Ştii că dumitale îţi vom da premiul? Nu-i aşa că ştii?

— Mie? am întrebat. De ce?

— Fiindcă dumneata trebuie să-l primeşti.

A început să-mi vorbească despre scrierile sale, iar eu am încetat să-l mai ascult. Mi se făcea rău când auzeam pe cineva vorbind în faţa mea despre ce şi cum scriam; aşa că îl priveam doar cum îşi joacă rolul de condamnat la moarte şi mă gândeam: „Vrei să mă tragi pe sfoară, profitând de faptul că eşti tuberculos, şarlatanule. În război am văzut un batalion înaintând pe un drum prăfos: ştiam că pe o treime din ei îi aşteaptă moartea sau o soartă şi mai cumplită, dar pe feţele lor, acoperite cu acelaşi strat gros de praf, nu deosebeai niciun semn special. Tu, însă, şarlatanule, pozezi în condamnat la moarte, speculându-ţi până şi moartea. Acum încerci să mă tragi pe sfoară. Dacă nu vrei să fii înşelat, nu înşela nici tu pe alţii. Dar moartea nu umblă să te înşele. E într-adevăr aproape.”

— Nu cred că merit premiul, Ernest, i-am spus, folosind cu plăcere la adresa lui numele meu, pe care nu-l puteam

[63] Ospătarul căruia i se comandă băuturile în restaurantele de lux.

suferi. De altfel, Ernest, ar fi şi imoral, Ernest.

— E ciudat că purtăm acelaşi nume, nu-i aşa?

— Aşa e, Ernest. Şi amândoi trebuie să ne dovedim demni de acest nume[64]. Înţelegi ce vreau să spun, nu-i aşa?

— Da, Ernest, îmi răspunse, copleşindu-mă cu tristeţea, cu înţelegerea lui de irlandez, şi cu tot farmecul său personal.

Şi după aceea am căutat să fiu întotdeauna foarte amabil în relaţiile cu el şi cu revista lui, iar când a trebuit să părăsească Parisul în urma unei hemoptizii, şi m-a rugat să corectez şpalturile revistei, deoarece tipografii nu ştiau limba engleză, i-am făcut acest serviciu. Am fost de faţă o dată când a avut o hemoptizie, una adevărată – şi am înţeles că nu mai avea mult de trăit, iar în perioada aceea, când eu însumi treceam prin mari greutăţi, îmi făcea plăcere să mă port cât mai frumos cu el, o plăcere la fel de mare ca atunci când îi spuneam „Ernest”. De altfel, celălalt co-director al revistei era o femeie simpatică, pe care o admiram. Ea nu-mi făgăduise niciun premiu. Nu urmărea decât să scoată o revistă bună şi să-şi plătească bine colaboratorii.

Într-o zi, mult mai târziu, m-am întâlnit cu Joyce care se plimba pe *Boulevard Saint-Germain*, după ce fusese singur la un matineu. Îi plăcea să se ducă la teatru ca să asculte actorii, cu toate că nu-i mai vedea. M-a poftit să bem ceva împreună şi am intrat la cafeneaua *Deux Magots*, unde am comandat câte un *sherry* sec, deşi s-a scris despre Joyce că nu obişnuia să bea decât vin alb elveţian.

— Ce părere ai despre Walsh? m-a întrebat Joyce.

— Aşa cum l-am privit cât a trăit, aşa îl privesc şi după ce a murit, i-am răspuns.

— Ţi-a făgăduit oare să-ţi dea premiul revistei? mai vru să ştie Joyce.

— Da.

— Mi-am închipuit.

— Ţi l-a promis cumva şi dumitale?

[64] În limba engleză Ernest se pronunţă la fel ca *earnest*, care înseamnă: serios, cinstit, conştiincios.

— Da, confirmă Joyce şi după o pauză adăugă: Crezi că l-a promis şi lui Ezra Pound?

— Nu ştiu.

— E mai bine să nu-l întrebăm.

Am schimbat vorba şi i-am povestit cum îl cunoscusem pe Walsh în studioul lui Ezra, unde venise însoţit de cele două fete îmbrăcate în haine lungi de blană, poveste care l-a amuzat grozav pe Joyce.

EVAN SHIPMAN LA CLOSERIE DES LILAS

Din ziua când descoperisem biblioteca Sylviei Beach, citisem întreaga operă a lui Turgheniev, tot ceea ce fusese tradus în limba engleză din Gogol, operele lui Tolstoi traduse de Constance Garnett şi traducerile engleze din Cehov. La Toronto, încă înainte de prima noastră călătorie la Paris, ni se spusese că nuvelele scriitoarei Katherine Mansfield erau bune, chiar remarcabile, dar când am încercat să le citesc după ale lui Cehov, am avut impresia că ascult poveşti ticluite cu migală de o fată bătrână încă tânără, mai ales în comparaţie cu schiţele şi nuvelele acestui medic cu experienţă, stăpân pe limbă, care scrie bine şi simplu. Mansfield era ca braga. Decât bragă e preferabil să bei apă. Iar Cehov putea fi comparat cu apa numai în ceea ce priveşte limpezimea. Ce-i drept, unele povestiri păreau pur şi simplu publicistică. Altele, însă, erau minunate.

În opera lui Dostoievski găseşti lucruri ce par neverosimile şi altele cu totul de necrezut, dar unele sunt atât de adevărate, încât citindu-le, te schimbi şi tu; fragilitatea omenească şi nebunia, răutatea şi sfinţenia, şi patima jocului – toate acestea învăţai să le cunoşti de la el, iar de la Turgheniev priveliştile şi drumurile, de la Tolstoi mişcările de trupe, câmpul de luptă, ofiţerii, soldaţii şi bătăliile. În comparaţie cu Tolstoi, povestirile lui Stephen Crane[65] despre Războiul de Secesiune păreau plăsmuirile strălucite ale unui băiat bolnav, care nu participase

[65] *Stephen Crane* (1871–1900), scriitor clasic american.

niciodată la o bătălie, ci doar citise reportajele şi cronicile de război şi văzuse fotografiile lui Brady[66], aceleaşi pe care le citisem şi le văzusem şi eu în casa bunicilor. Înainte de a fi citit *La Chartreuse de Parme*[67] de Stendhal, n-am găsit la niciun scriitor cu excepţia lui Tolstoi, o descriere a războiului aşa cum este într-adevăr, iar bătălia de la Waterloo, admirabil redată de Stendhal, nu constituie decât un episod întâmplător într-o carte destul de plicticoasă. Să descoperi atâţia scriitori care îţi deschideau o lume nouă, să ai timp să citeşti într-un oraş ca Parisul, unde pe atunci puteai şi trăi bine şi munci, oricât ai fi fost de sărac, era ca şi cum ai fi primit în dar o comoară. Iar această comoară o puteam lua cu noi şi în călătorie; şi în timpul cât am stat în munţii din Elveţia şi din Italia, înainte de a ne stabili în Austria, la Schruns, într-un defileu situat la mare înălţime în Vorarlberg, cărţile ne-au însoţit pretutindeni, aşa că trăiam tot timpul într-o lume nouă, abia descoperită; în timpul zilei, zăpada, pădurile, gheţarii, iarna cu problemele ei şi hotelul *Taube* din satul de munte, iar noaptea mă transpuneam în altă lume minunată, cea dăruită de scriitorii ruşi. Primii au fost ruşii apoi toţi ceilalţi. Dar multă vreme au existat pentru mine numai scriitorii ruşi.

Îmi aduc aminte că o dată, când mergeam spre casă cu Ezra, care după ce jucasem tenis pe terenul din *Boulevard Arago* mă poftise să bem ceva în studioul lui, l-am întrebat ce părere are despre Dostoievski.

— Ca să-ţi spun adevărul, Hem', nu i-am citit niciodată pe ruşi, mi-a mărturisit Ezra.

Îmi răspunsese cinstit, aşa cum făcea întotdeauna, dar eu m-am simţit foarte rău fiindcă ţineam la Ezra; Ezra criticul îmi inspira cea mai mare încredere, era doar omul care credea în *le mot juste* – cuvântul cel mai potrivit, singurul care trebuia folosit în fiecare caz – omul care mă învăţase să mă feresc de adjective, aşa cum am învăţat mai târziu să mă feresc de anumite persoane în anumite

[66] *Matthew Brady* (1823?–1896), fotograf american, cunoscut mai ales datorită fotografiilor sale din Războiul de Secesiune.

[67] Mânăstirea din Parma.

situaţii; de aceea aş fi vrut să cunosc opinia lui despre un scriitor care nu folosea aproape niciodată *le mot juste* şi totuşi izbutea să creeze uneori eroi atât de vii, cum rar mai izbutise cineva.

— Mulţumeşte-te cu scriitorii francezi, mă sfătui Ezra. Ai multe de învăţat de la ei.

— Ştiu, i-am răspuns. Am multe de învăţat de la toţi.

Mai târziu, plecând de la Ezra, am pornit spre fabrica de cherestea, pe strada cu case înalte la capătul căreia zăream în depărtare, printre copacii desfrunziţi, faţada cafenelei *Bullier* de pe cealaltă parte a largului *Boulevard Saint-Michel*; am deschis poarta, am trecut pe lângă stivele de scânduri proaspăt tăiate şi mi-am lăsat racheta, în husă, lângă scara care ducea la ultimul etaj al clădirii. Înainte de a urca i-am strigat pe ai mei, dar nu era nimeni acasă.

— *Madame* a plecat şi *la bonne*[68] a ieşit la plimbare cu copilul, mă informă soţia proprietarului fabricii de cherestea. Era o femeie antipatică, obeză, cu păr roşcat. I-am mulţumit şi am dat să plec.

— V-a căutat un tânăr, adăugă ea, folosind termenul *jeune homme* în loc de *monsieur*. A spus că vă aşteaptă la *Closerie des Lilas*.

— Vă mulţumesc foarte mult. Dacă *Madame* se întoarce înaintea mea, vă rog să-i spuneţi că sunt la *Closerie*.

— A plecat cu nişte prieteni, preciză soţia proprietarului, apoi, strângându-şi pe ea capotul violet, se răsuci pe tocurile înalte şi dispăru în apartamentul ei, fără să închidă însă uşa.

Am pornit la vale pe strada cu case înalte, ale căror faţade cândva albe, erau acum murdare şi crăpate; iar când am ajuns la răscrucea largă şi însorită, am luat-o la dreapta şi am intrat la *Closerie*, cufundată în umbra străpunsă doar ici-colo de razele asfinţitului.

În cafenea n-am găsit niciun cunoscut, dar când am ieşit pe terasă, am dat de Evan Shipman care mă aştepta. Era un poet talentat şi totodată un bun cunoscător şi un mare amator de cai, literatură şi pictură. S-a ridicat de pe scaun,

[68] Dădacă, bonă (fr.).

aşa că l-am putut vedea mai bine: era înalt, slab şi palid, purta o cămaşă albă, murdară, tocită la guler, o cravată înnodată cu grijă, un costum cenuşiu, uzat şi mototolit, avea degete pătate, de culoare mai închisă decât părul, unghii murdare, un zâmbet duios şi umil cu buzele strânse ca să-şi ascundă dinţii stricaţi.

— Mă bucur că te văd, Hem', îmi zise.

— Ce mai faci, Evan? l-am întrebat.

— Nu prea grozav. Cred că am scăpat de *Mazeppa*. Dar dumitale ţi-a mers bine în ultima vreme?

— Da, pe cât se pare, i-am răspuns. Plecasem la tenis cu Ezra, când ai trecut pe la mine.

— Ezra ce mai face? Bine?

— Foarte.

— Mă bucură. Ştii, Hem', nu cred să fi făcut o impresie prea bună nevestei proprietarului dumitale. N-a vrut să mă lase să te aştept sus în casă.

— Am să-i spun să te lase altădată.

— Nu te osteni. Pot să te aştept întotdeauna aici. E foarte plăcut să stai la soare, nu-i aşa?

— Da, dar acum e toamnă, am zis. Şi mi se pare că nu te îmbraci destul de călduros.

— Numai seara e răcoare, răspunse Evan. De acum înainte am să-mi pun pardesiul.

— Ştii unde este?

— Nu. Dar trebuie să fie într-un loc sigur.

— De ce crezi asta?

— Fiindcă mi-am lăsat un poem în buzunar. Începu să râdă din inimă, dar tot cu buzele strânse ca să-şi ascundă dinţii. Hai să bem un whisky împreună. Te rog, Hem'.

— Cu plăcere.

— Jean! Evan se ridică să cheme chelnerul. Două pahare de whisky, te rog.

Jean aduse o sticlă întreagă, două pahare, un sifon şi două farfurioare, cu preţul consumaţiei, zece franci, însemnat pe ele. Fără să mai măsoare întâi băutura în paharul gradat, ne umplu paharele mai mult de trei sferturi. Cum Evan se ducea adesea la Jean, care locuia în

Montrouge dincolo de *Porte d'Orléans*, ajutându-l să-şi lucreze grădina, acesta ţinea foarte mult la el.

— Nu trebuie să exagerezi, îi spuse Evan bătrânului chelner înalt.

— Nu mi-aţi cerut două pahare de whisky? întrebă Jean. Poftim!

După ce am adăugat şi sifon, Evan mă sfătui:

— Prima sorbitură s-o înghiţi foarte încet, Hem'. Dacă suntem chibzuiţi, băutura are să ţină mult.

— Şi în viaţă eşti tot atât de chibzuit? Te îngrijeşti? l-am întrebat.

— Fireşte, Hem', crede-mă. Dar să vorbim despre altceva, vrei?

Eram singuri pe terasă, şi băutura ne încălzea pe amândoi, deşi eu eram mai bine îmbrăcat decât Evan; ţinând seama că venise toamna, purtam o flanelă groasă sub cămaşă, iar peste ea, un pulover de lână albastră, ca al marinarilor francezi.

— Mă tot gândesc la Dostoievski, i-am spus, şi mă întreb cum se poate ca un om care scrie atât de neîngrijit, neînchipuit de neglijent, să trezească în tine sentimente atât de profunde?

— Nu cred ca traducerea să fie de vină, zise el. Bunăoară din traducerea lui Constance Garnett îţi dai seama că Tolstoi scrie bine.

— Ştiu. E destul să-mi aduc aminte de câte ori am încercat să citesc *Război şi Pace*, dar n-am reuşit decât atunci când am pus mâna pe această traducere.

— Se spune că şi ea ar putea fi îmbunătăţită, şi sunt sigur că este adevărat, deşi nu ştiu ruseşte. Dar amândoi cunoaştem ce înseamnă o traducere, în orice caz e un roman colosal, cel mai mare din câte s-au scris, după părerea mea, şi îl poţi reciti de nenumărate ori.

— Aşa-i, am confirmat. Pe Dostoievski însă nu-l poţi reciti de mai multe ori. Odată, la Schruns, terminasem toate cărţile şi, cu toate că luasem cu noi *Crimă şi pedeapsă*, n-am putut reciti acest roman nici chiar atunci când nu mai aveam nimic altceva. M-am mulţumit cu ziare austriece şi

am început să învăţ limba germană, până când am găsit un volum de Trollope în ediţia Tauchnitz.

— Binecuvântat fie Tauchnitz! exclamă Evan.

Whisky este o băutură care nu te mai încălzeşte când îi adaugi prea multă apă; simţi doar că ţi se urcă la cap.

— Dostoievski a fost un om de nimic, Hem', zise Evan. De aceea a reuşit să redea atât de bine oamenii de nimic şi sfinţii. A creat tipuri admirabile de sfinţi. Păcat numai că nu-l putem reciti.

— Am încercat să reiau *Fraţii Karamazov*. Probabil că eu sunt de vină, nu el.

— Vei reuşi să reciteşti o parte. Chiar o mare parte. Dar la un moment dat o să te scoată din sărite, cu toate că este o operă admirabilă.

— Bine că am avut norocul s-o citim măcar o dată şi, cine ştie, poate că are să apară într-o traducere mai bună.

— Nici atunci să nu te laşi ispitit, Hem'.

— N-am să mă las. Voi căuta să fac aşa încât, pe nesimţite, să mă pomenesc că nu mă mai pot desprinde de el şi că pe măsură ce-l citesc mai mult, cu atât l-aş tot citi.

— Te aprob şi ridic în cinstea ta paharul cu whisky oferit de Jean.

— Mi-e teamă că va avea neplăceri din cauza asta.

— Are de pe acum.

— Cum aşa?

— Localul trece în alte mâini, mă informă Evan. Şi noii proprietari vor să-l transforme într-un bar american, ca să atragă clientelă care să le aducă mai mulţi bani. Chelnerii vor purta uniformă albă, Hem', şi au primit ordin să-şi radă mustaţa.

— Lui Andre şi lui Jean nu pot să le impună aşa ceva.

— Nu s-ar cădea, şi totuşi o vor face.

— Jean a purtat mustaţă toată viaţa. E o adevărată mustaţă de dragon. Doar a făcut armata la cavalerie.

— Şi acum va fi silit să şi-o radă.

Am sorbit şi ultima picătură de whisky.

— Încă un whisky, *Monsieur*? întrebă Jean. Mai doriţi unul, *Monsieur* Shipman?

Mustaţa stufoasă şi pleoştită făcea parte integrantă din faţa slabă, plină de omenie, iar în creştetul capului i se zărea chelia lucind printre şuviţele de păr potrivite cu grijă peste ea.

— Nu faci bine, Jean. Rişti prea mult.

— Nu risc nimic, ne şopti el. Acum e mare harababură aici. Mulţi dintre noi vor pleca oricum. *Entendu, Messieurs*[69], spuse tare. Apoi intră în cafenea şi ne aduse de acolo o sticlă de whisky, un sifon, două pahare şi două farfurioare cu marginea aurită, având preţul consumaţiei – zece franci – imprimat pe ele.

— Nu primesc, Jean, i-am spus.

Puse totuşi paharele pe farfurioare şi le umplu aproape până sus cu whisky, apoi reintră în cafenea, luând cu el sticla cu ceea ce mai rămăsese. Evan şi cu mine ne-am turnat câte puţin sifon.

— Noroc că Dostoievski nu l-a cunoscut pe Jean. Ar fi băut până ar fi murit, zise Evan.

— Şi acum ce facem cu atâta whisky?

— Îl bem, declară Evan. În semn de protest.

Lunea următoare, când am venit de dimineaţă la *Closerie* să lucrez, André mi-a servit un *Brovil*, adică o ceaşcă de supă preparată din extract de carne dizolvat în apă fiartă. André era scund şi blond; cum îşi răsese mustaţa stufoasă, avea acum buza de sus golaşă ca a unui preot şi purta o haină albă de barman american.

— Unde-i Jean? l-am întrebat.

— Azi nu vine. Dar mâine va fi aici.

— Cum se simte?

— S-a obişnuit mai greu decât mine. A făcut tot războiul într-un regiment de cavalerie grea. A fost decorat cu *Croix de Guerre* şi *Médaille Militaire*.

— Nu ştiam că a fost atât de grav rănit.

— Vă înşelaţi. A fost rănit, firește, dar nu pentru asta a fost decorat. El a primit cealaltă *Médaille Militaire*, care se dă pentru vitejie.

— Spune-i că am întrebat de el.

[69] Ne-am înţeles, domnilor. (fr.).

— Se înţelege, mă asigură André. Sper că în curând are să se împace cu situaţia.

— Te rog să-i transmiţi salutări şi din partea lui *Mister* Shipman.

— *Mister* Shipman este acum la el. Lucrează împreună în grădină.

O ISCOADĂ A NECURATULUI

Ultimul lucru pe care mi l-a spus Ezra înainte de a părăsi *rue Notre-Dame-des-Champs*, plecând spre Rapallo, a fost:

— Hem', aş vrea să păstrezi acest borcan de opiu şi să i-l dai lui Dunning numai când va avea mare nevoie.

Era un borcan mare de *cold-cream* şi când i-am deşurubat capacul, am văzut că era plin cu o substanţă de culoare închisă, lipicioasă, cu miros de opiu brut. Ezra îl cumpărase, după câte spunea, de la un nobil indian, pe *avenue de l'Opéra*, în apropiere de *Boulevard des Italiens*, şi îl plătise foarte scump. Eu eram convins că provenea de la „Gaura din perete", un bar rău famat, cunoscut ca loc de întâlnire al dezertorilor şi al traficanţilor de stupefiante în timpul primului război şi în perioada următoare. Localul acesta, situat pe *Boulevard des Italiens*, cu faţada vopsită în roşu, era foarte strâmt, doar cu puţin mai lat decât un coridor obişnuit. Pe vremuri avea în fund o uşă secretă, care răspundea în canalele Parisului, de unde, pe cât se pare, puteai ajunge în catacombe. Dunning, mai precis Ralph Cheever Dunning, era un poet care fuma opiu şi uita să mănânce. Când fuma prea mult, nu mai putea să bea decât lapte. Ezra îl îndrăgise fiindcă scria în terţine, şi în general îi preţuia poezia pentru o seamă de calităţi. Dunning locuia în curtea unde se afla studioul lui Ezra, şi acesta, cu câteva săptămâni înainte de a pleca din Paris, mă chemase să-i dau o mână de ajutor pentru a-l salva pe vecinul său intrat în agonie.

„Dunning e pe moarte, suna apelul lui Ezra. Te rog să vii

numaidecât.”

Dunning, întins pe saltea, părea un schelet şi peste câtva timp ar fi murit cu siguranţă de inaniţie; am reuşit până la urmă să-l conving pe Ezra că foarte puţini oameni s-ar exprima pe patul de moarte în fraze atât de bine rotunjite şi că n-am auzit niciodată ca un muribund să vorbească în terţine, ceea ce ar fi foarte greu de crezut chiar şi despre Dante. Ezra a susţinut că Dunning nu vorbea în terţine şi atunci am admis că poate mi se păruse numai fiindcă dormea dus când trimisese după mine. În cele din urmă, după o noapte petrecută la căpătâiul lui Dunning în aşteptarea morţii, am recurs la un medic care l-a transportat într-un sanatoriu particular spre a fi supus unui tratament de dezintoxicare. Ezra a garantat că toate cheltuielile vor fi plătite şi a apelat la câţiva iubitori de poezie, pe care nu-i cunoşteam, cerându-le ajutor pentru Dunning. Mie nu-mi rămânea acum decât sarcina de a-i da opiu în caz de necesitate imperioasă.

Era o misiune sfântă, fiindcă mi-o încredinţase Ezra şi nădăjduiam să mă arăt demn de ea, apreciind exact momentul de a interveni. Cazul s-a ivit într-o dimineaţă când, în timp ce studiam programul curselor de cai, a sosit în curtea fabricii de cherestea portăreasa lui Ezra, şi prin fereastra deschisă am auzit-o strigând: „*Monsieur Dunning est monté sur le toit et refuse catégoriquement de descendre*[70].

Faptul că Dunning se căţărase pe acoperişul studioului şi refuza să coboare vădea că intervenţia mea devenise o necesitate imperioasă. Am căutat deci borcanul cu opiu şi am pornit pe stradă în sus împreună cu portăreasa, o femeie scundă, nervoasă din fire şi acum mai agitată ca de obicei din pricina situaţiei.

— *Monsieur* a luat ce trebuie? mă întrebă ea.

— Bineînţeles. Nu vom avea nicio dificultate.

— *Monsieur* Pound se îngrijeşte de toate, zise. Dumnealui e bunătatea întrupată.

[70] Domnul Dunning s-a urcat pe acoperiş şi refuză categoric să coboare (fr.).

— Ai dreptate, am confirmat. Îi simt lipsa în fiecare zi.

— Să sperăm că *Monsieur* Dunning se va potoli.

— Am adus ceea ce trebuie pentru asta, am liniştit-o eu.

Când am ajuns în curtea unde era studioul lui Dunning, portăreasa a constatat:

— A şi coborât.

— Bănuia desigur că am să vin, am lămurit-o.

Am urcat scara exterioară, care ducea spre camera lui Dunning şi am bătut la uşă. Mi-a deschis numaidecât. De slab ce era părea neobişnuit de înalt.

— Ezra m-a rugat să-ţi aduc acest borcan, i-am spus, întinzându-i-l. Spunea că ştii despre ce e vorba.

Luă borcanul, îl privi şi apoi azvârli cu el în mine. Borcanul mă izbi în piept sau în umăr şi pe urmă se rostogoli pe scări în jos.

— Eşti un porc de câine! îmi strigă. Neisprăvitule!

— Ezra mi-a spus că s-ar putea să ai nevoie de el, i-am explicat.

Drept răspuns, azvârli cu o sticlă de lapte în mine.

— Eşti sigur că nu-ţi trebuie? l-am întrebat.

Când a aruncat a doua sticlă de lapte în mine, am bătut în retragere. Totuşi, cu a treia sticlă de lapte, a reuşit să mă lovească în spate. După aceea a închis uşa.

Am ridicat de jos borcanul cu opiu, care era doar puţin crăpat, şi l-am pus în buzunar.

— Pe cât se pare, n-are nevoie de darul lui *Monsieur* Pound, i-am spus portăresei.

— Acum probabil că are să se liniştească, replică ea.

— Poate că a avut ce i-a trebuit, am adăugat.

— Bietul *Monsieur* Dunning! oftă ea.

Până la urmă iubitorii de poezie, la care Ezra mai făcuse apel, l-au ajutat şi de astă dată pe Dunning. Atât intervenţia mea, cât şi a portăresei n-au dat niciun rezultat. Am păstrat borcanul crăpat care conţinea opiu şi, după ce l-am învelit în pergament, l-am ascuns cu grijă într-o cizmă veche de călărie. Peste câţiva ani însă, când m-am mutat din locuinţa aceea şi mi-am transportat lucrurile, ajutat de Evan Shipman, am dat şi de cizme, dar borcanul dispăruse. Nici

până astăzi nu ştiu de ce Dunning a zvârlit cu sticlele de lapte în mine; nu ştiu dacă a făcut-o fiindcă m-am arătat sceptic în prima noapte când se credea muribund, ori numai fiindcă persoana mea îi inspira o antipatie instinctivă. Dar îmi aduc perfect aminte de veselia care l-a cuprins pe Evan Shipman când i-am reprodus fraza portăresei: „*Monsieur Dunning est monté sur le toit et refuse categoriquement de descendre*”. El era convins că fraza avea şi un sens simbolic. Eu însă nu ştiu ce să cred. Poate că Dunning m-a luat drept o iscoadă a necuratului sau a poliţiei. Tot ce ştiu e că Ezra a căutat să-i facă un bine, aşa cum a făcut multora, de aceea voiam să cred că Dunning este într-adevăr un poet atât de valoros pe cât îl socotea Ezra. În orice caz, pentru un poet ştia să ţintească prea bine cu sticlele de lapte. Deşi Ezra, care era un foarte mare poet, juca bine şi tenis. Şi Evan Shipman, care de asemenea era un poet valoros, fără să se sinchisească dacă poemele sale vor fi vreodată publicate, considera că nu trebuie căutată cheia acestui mister.

— În viaţa noastră avem nevoie de puţin mister adevărat, Hem’, mi-a spus el odată. Ceea ce ne lipseşte cel mai mult în ziua de azi este un poet complet nepăsător faţă de glorie şi un poem nepublicat, cu adevărat bun. Ce-i drept, mai trebuie rezolvată şi problema traiului zilnic.

SCOTT FITZGERALD

Talentul său era la fel de natural ca desenele imprimate de pulberea fină pe aripile fluturelui. Un timp, n-a fost mai conştient de acest lucru decât fluturele şi nu şi-a dat seama când desenul a fost şters şi pulberea risipită. Abia mai târziu a înţeles şi că aripile i-au fost ştirbite şi cum erau construite; atunci a învăţat să gândească, dar n-a mai putut zbura, fiindcă pierduse pasiunea pentru zbor şi tot ce i-a mai rămas a fost amintirea vremurilor când zbura fără efort.

În ziua când l-am cunoscut pe Scott Fitzgerald s-a întâmplat un lucru foarte straniu. Scott te punea adesea în situaţii ciudate, dar întâmplarea aceea n-am putut s-o uit niciodată. A intrat la barul *Dingo* din *rue Delambre*, unde mă aflam în societatea unor indivizi cu totul neinteresanţi, s-a recomandat şi apoi ne-a prezentat un tânăr înalt şi simpatic, care îl însoţea: era Dune Chaplin, vestitul jucător de *base-ball*. Deoarece nu urmăream performanţele echipei de *base-ball* din Princetown, nu auzisem niciodată de Dune Chaplin, dar cum era extrem de amabil, vesel, calm şi prietenos, mi-a plăcut mult mai mult decât Scott.

Scott era un bărbat cu înfăţişare de adolescent, iar chipul lui părea când frumos, când numai plăcut. Avea părul foarte blond şi ondulat, fruntea înaltă, privirea vioaie şi caldă, gura delicat conturată, cu buze prelungi, o gură tipică de irlandez, care la o fată ar fi fost foarte frumoasă. Bărbia frumos modelată, urechile bine proporţionate, nasul fin, elegant şi aproape fără cusur n-ar fi izbutit totuşi să-i

dea acel farmec deosebit. Acesta se datora mai ales coloritului pielii, părului său auriu şi gurii care îţi inspira un sentiment de nelinişte crescândă, pe măsură ce îl cunoşteai mai bine.

De mult doream să-l văd pe Scott Fitzgerald, de aceea întâlnirea neaşteptată cu el şi cu celebrul Dune Chaplin – cu care mă şi împrietenisem, deşi până atunci nici nu auzisem despre el – mi-a făcut o deosebită bucurie, mai ales după o zi de muncă încordată. Scott vorbea fără încetare, numai şi numai despre scrierile mele, copleşindu-mă cu laude, aşa că mă simţeam foarte stingherit, şi în loc să-l ascult, am preferat să-l observ tot timpul cu mare atenţie. Nu trebuie uitat că pe atunci în relaţiile dintre noi încă ne conformam dictonului: „lauda făţişă e compromitere piezişă". Scott a comandat şampanie, pe care am băut-o împreună: el, Dune Chaplin, eu şi, pare-mi-se, unii dintre indivizii aceia neinteresanţi. Cred că nici Dune, nici eu n-am urmărit prea atent discursul lui Scott, căci era un discurs în toată puterea cuvântului, dar am continuat să-l examinez. Era destul de slab şi nu părea prea sănătos, dovadă şi faţa lui cam buhăită. Costumul, cumpărat desigur de la magazinul *Broock Brothers* îi venea bine; purta o cămaşă albă, cu gulerul foarte răscroit încheiat într-un nasture şi cravata caracteristică a Gărzii regale[71]. M-am gândit că ar trebui să-i atrag atenţia asupra cravatei, fiindcă la Paris sunt destui englezi şi s-ar putea ca vreunul să vină din întâmplare la *Dingo* – de fapt se şi aflau doi acolo – dar pe urmă mi-am zis că n-are rost şi am continuat să-l observ. Mai târziu am aflat că îşi cumpărase cravata respectivă la Roma.

În cele din urmă mi-am dat seama că l-am studiat destul ca să nu-mi fi scăpat niciun amănunt: constatasem că avea mâini frumoase, nu prea mici, care păreau îndemânatice, iar când s-a aşezat pe un scaun înalt de bar, am văzut că avea picioarele foarte scurte, ceea ce îl făcea să fie cu vreo cinci centimetri mai scund decât ar fi fost firesc.

[71] În Anglia, există tradiţia ca absolvenţii anumitor universităţi, membrii unor cluburi, foştii ofiţeri ai anumitor unităţi, să poarte ca semn distinctiv cravate de o anumită culoare.

Terminasem prima sticlă de şampanie şi începusem a doua, iar discursul părea că se apropie de încheiere.

După câteva pahare de şampanie, Dune şi cu mine ne simţeam şi mai bine decât înainte, mai ales că şi discursul era pe sfârşite. Până atunci nu spusesem nimănui ce mare scriitor mă consideram, împărtăşind această taină doar soţiei şi câtorva prieteni mai intimi. De aceea eram încântat că Scott ajunsese la aceeaşi concluzie îmbucurătoare cu privire la strălucitele mele perspective, deşi nu eram mai puţin încântat că expunerea lui pe această temă se apropia de sfârşit. După discurs însă au început să curgă întrebările. Dacă în timp ce vorbea îl puteai observa în voie, fără să-l asculţi, de întrebări nu era chip să scapi. Scott era convins, după cum am descoperit mai târziu, că un romancier poate aduna tot materialul de care are nevoie, punând întrebări directe prietenilor şi cunoscuţilor săi. Aşa a procedat şi cu mine.

— Ascultă, Ernest! începu el. Nu te superi dacă îţi spun pe nume, aşa-i?

— Întreabă-l pe Dune, i-am răspuns.

— Lasă glumele. Vreau să vorbim serios. Ia spune: Te-ai culcat cu soţia ta înainte de a vă căsători?

— Nu ştiu.

— Cum aşa?

— Nu-mi aduc aminte.

— Cum se poate să uiţi ceva atât de important?

— Nu ştiu, am repetat. E ciudat, nu-i aşa?

— E mai mult decât ciudat, constată Scott. Caută să-ţi aduci aminte şi ai să reuşeşti.

— Dar nu pot.

— Prea îţi dai ifose de englez, mă mustră el. Fii serios şi încearcă să-ţi aminteşti.

— N-are rost. Ar fi în zadar.

— Ai putea măcar să faci un efort…

Mă costă cam scump laudele lui, mi-am zis. M-am şi întrebat dacă nu cumva ţinea oricui acelaşi discurs, dar cum îl văzusem transpirând în timp ce îl ticluia, am socotit această bănuială neîntemeiată. Pe buza de sus prelungă şi

arcuită, de irlandez, i-au apărut deodată stropi mici de sudoare; în clipa următoare mi-am întors ochii de la faţa lui şi, cum şedea pe scaunul înalt de bar, cu picioarele ridicate de la pământ, mi-am putut da seama cât erau de scurte. Apoi, când m-am uitat din nou la faţa lui, s-a petrecut lucrul acela ciudat de care am pomenit.

În timp ce îl priveam şezând la bar cu paharul de şampanie în mână, pielea de pe faţă i s-a întins ca prin minune până când chipul lui a început să semene cu un cap de mort. Ochii i s-au înfundat în orbite, privirea i s-a stins, buzele i s-au subţiat, obrajii rumeni s-au decolorat brusc, acoperiţi de o paloare ce evoca o lumânare veche. Nu am avut eu halucinaţii, ci chipul lui s-a transformat aievea sub ochii mei până a început să arate ca un cap de mort, ori poate ca o mască mortuară.

— Scott, l-am întrebat, nu te simţi bine?

Nu mi-a răspuns; părea mai tras la faţă ca oricând.

— Ar trebui să-l ducem la un spital de urgenţă, i-am spus lui Dune Chaplin.

— Nu. N-are nimic.

— Am impresia că moare.

— Fii pe pace. Aşa îl apucă pe el din când în când.

După ce l-am trimis acasă cu un taxi, Dune, văzând cât eram de îngrijorat, mi-a repetat că Scott n-avea nimic şi a căutat să mă liniştească:

— Probabil că are să-i treacă până ajunge acasă.

Dune a avut desigur dreptate, dovadă că peste câteva zile Scott s-a arătat foarte mirat când, întâlnindu-l la *Closerie des Lilas*, mi-am exprimat regretul pentru păţania aceea neplăcută de care mă simţeam şi eu vinovat fiindcă, în focul discuţiei, amândoi băuserăm poate prea repede şampania.

— De ce îţi pare rău? Care păţanie? Nu înţeleg despre ce vorbeşti, Ernest?!

— Despre ceea ce ţi s-a întâmplat acum câteva seri la *Dingo*.

— Nu mi s-a întâmplat nimic la *Dingo*. În seara aceea m-au scos din sărite neghiobii de englezi cu care erai, aşa că

m-am ridicat şi am plecat acasă.

— N-a fost niciun englez cu noi, afară doar de barman.

— Degeaba vrei să faci pe misteriosul cu mine! Ştii prea bine despre cine e vorba.

— Of! am exclamat.

Poate mai târziu s-o fi întors la *Dingo*, mi-am zis, ori poate s-o mai fi dus acolo în altă seară. Ba nu, mi-am amintit brusc, de fapt fuseseră doi englezi în local. Avea deci dreptate. Ştiam şi cine erau. Petrecuseră acolo toată noaptea.

— Da, aşa-i, am recunoscut eu.

— Ştii, aşa-zisa contesă cu apucături de mahalagioaică şi neghiobul beat care o însoţea. Pretindeau că sunteţi prieteni.

— Chiar suntem. Cât despre ea, e într-adevăr foarte vulgară câteodată.

— Ei vezi! Ţi-am spus că n-are rost să scorneşti o poveste misterioasă din simplul fapt că cineva a băut câteva pahare de vin. Ce ţi s-a năzărit? Nu te-aş fi crezut în stare de aşa ceva.

— Nu ştiu nici eu. Voiam să schimb vorba, când deodată m-a fulgerat un gând. Nu cumva s-au legat de cravata dumitale?

— Ce motiv ar fi avut să se lege de cravata mea? Purtam doar o simplă cravată neagră tricotată, asortată cu cămaşa albă de sport.

Atunci m-am dat bătut. Iar când m-a întrebat de ce îmi plăcea atât de mult cafeneaua aceea şi i-am povestit cum era în trecut, a început să-şi vâre în cap că-i place şi lui. Şi în timp ce şedeam la masă – eu, fiindcă îmi plăcea, el fiindcă ar fi vrut să-i placă – mi-a pus diferite întrebări, mi-a povestit despre anumiţi scriitori şi editori, despre misiţi literari şi despre critici, despre George Horace Lorimer, despre bârfelile scornite pe seama scriitorilor celebri, despre situaţia lor financiară; s-a arătat cinic, spiritual, vesel şi atât de fermecător, încât nu se putea să nu-l îndrăgeşti, chiar dacă erai rezervat din fire şi nu te lăsai cucerit cu una cu două. Vorbea cu o uşoară ironie, dar fără

amărăciune, despre tot ceea ce scrisese, de unde mi-am dat seama că ultima lui carte trebuia să fie într-adevăr bună, de vreme ce recunoştea fără amărăciune cusururile celor precedente. Ţinea neapărat să citesc noua lui carte, *The Great Gatsby*[72], de îndată ce i se va restitui singurul exemplar pe care îl mai avea, acum împrumutat cuiva. Din cuvintele lui nu puteai bănui ce roman admirabil era; te convingea doar tonul lui sfios, caracteristic oricărui scriitor fără ifose atunci când a izbutit să scrie o operă într-adevăr valoroasă; speram deci că va primi cât mai curând cartea înapoi, ca s-o pot citi şi eu.

Scott mi-a spus că după câte auzise de la Maxwell Perkins, romanul nu se prea vindea, deşi apăruseră cronici foarte elogioase despre el. Nu-mi aduc aminte dacă mi-a arătat chiar în ziua aceea sau mai târziu o cronică semnată de Gilbert Seldes, cât se poate de bună. N-ar fi putut fi mai bună decât dacă însuşi Gilbert Seldes ar fi avut un condei mai bun. Pe Scott îl mira şi îl întrista faptul că vânzarea cărţii mergea slab dar, după cum am spus, nu manifesta niciun fel de amărăciune; era însă conştient de valoarea romanului, şi de aceea părea modest şi fericit.

În ziua aceea, când şedeam împreună pe terasă la *Closerie* privind amurgul care se lăsa, oamenii care treceau pe trotuar şi lumina schimbătoare, tot mai cenuşie, a înserării, n-am observat ca cele două pahare de whisky cu sifon să fi avut vreun efect asupra lui Scott. Îl urmăream cu atenţie, dar nu s-a produs nicio schimbare la el: nu mi-a pus întrebări indiscrete, n-a făcut nimic necuviincios, n-a rostit niciun discurs, ci s-a purtat ca un om normal, inteligent şi fermecător.

Mi-a povestit că din pricina vremii proaste, el şi Zelda, soţia lui, fuseseră nevoiţi să-şi lase micul *Renault* la Lyon şi m-a întrebat dacă nu eram dispus să-l însoţesc până acolo cu trenul, ca să luăm maşina şi să ne întoarcem cu ea la Paris. Soţii Fitzgerald închiriaseră un apartament mobilat pe *rue de Tilsitt* 14 în apropiere de *Étoile*. Era pe la sfârşitul primăverii şi cum ştiam că în Franţa aceasta-i cea mai

[72] *Marele Gatsby*, roman publicat de Scott Fitzgerald în 1925.

frumoasă perioadă a anului, mi-am zis că am putea face o călătorie foarte plăcută. Scott părea atât de simpatic şi la locul lui; mai mult, observasem că nici după două pahare mari de whisky cu foarte puţin sifon nu se schimbase deloc, încât farmecul şi bunul lui simţ aparent te făceau să crezi că întâmplarea de la *Dingo* nu fusese decât un vis urât. De aceea i-am răspuns că l-aş întovărăşi cu plăcere la Lyon, rămânând să hotărască el când voia să plecăm.

Ne-am dat întâlnire pe a doua zi, când ne-am înţeles ca în dimineaţa următoare să luăm expresul spre Lyon. Trenul acesta pleca la o oră potrivită şi era foarte rapid, oprindu-se doar o singură dată, pe cât îmi amintesc, la Dijon. Plănuiam ca îndată ce ajungem la Lyon să ducem maşina la un garaj pentru a fi verificată, să luăm o masă bună, şi a doua zi să pornim dis-de-dimineaţă spre Paris.

Perspectiva acestei călătorii mă entuziasma. Mi se oferea prilejul să cunosc de aproape un scriitor mai vârstnic, ajuns celebru, iar la întoarcere, având destul timp să stăm de vorbă în maşină, eram convins că voi învăţa multe lucruri care îmi vor prinde bine. Astăzi mi se pare ciudat când îmi amintesc că îl consideram pe Scott un scriitor mai în vârstă, dar pe atunci nu citisem încă *The Great Gatsby*, de aceea aveam impresia că este cu mult mai bătrân. Vedeam în el pe autorul unor povestiri apărute în *Saturday Evening Post*, care făcuseră oarecare vâlvă cu trei ani în urmă, dar nu-l socoteam un scriitor serios. El însuşi mi-a mărturisit odată la *Closerie des Lilas* cum scria pentru *Post* povestiri izbutite după părerea lui, pe deplin justificată de altfel, pe care le modifica însă înainte de a le preda, folosind toate tertipurile necesare ca o povestire să poată apărea într-o revistă. Procedeul m-a revoltat şi i-am spus că este un fel de prostituţie. El mi-a dat dreptate, dar mi-a explicat că n-avea încotro, fiindcă trebuia să câştige de la reviste banii necesari pentru a-şi putea îngădui să scrie cărţi bune. I-am răspuns că, după convingerea mea, scriitorul care nu se străduieşte întotdeauna să scrie cât mai bine cu putinţă, îşi distruge talentul. De vreme ce prima variantă a povestirilor era cea adevărată, mi-a obiectat el, modificările ulterioare,

chiar dacă le scădeau calitatea, nu-i ştirbeau lui cu nimic talentul. Nu l-am crezut şi aş fi vrut să-i demonstrez că se înşală, dar singurul argument în sprijinul convingerii mele şi care ar fi clintit-o pe a lui, ar fi fost propria mea experienţă de romancier, însă până atunci nu scrisesem încă niciun roman. De când hotărâsem să-mi schimb radical felul de a scrie, să mă dezbar de toate procedeele ieftine şi să mă străduiesc să creez lucrurile în loc să le descriu, scrisul devenise pentru mine o bucurie. Dar îmi cerea şi o uriaşă sforţare, aşa că mă îndoiam dacă voi avea vreodată energia şi perseverenţa necesară pentru a scrie un roman. Uneori, după o dimineaţă întreagă de lucru, abia reuşeam să termin un paragraf.

Hadley, soţia mea, s-a bucurat când a aflat de călătoria propusă de Scott, deşi nu prea lua în serios povestirile lui, pe care le citise. După concepţia ei, Henri James era un scriitor într-adevăr bun. Se gândea însă că după o perioadă de lucru intens acest scurt răgaz era binevenit, deşi amândoi am fi preferat să avem destui bani ca să ne cumpărăm o maşină cu care să facem singuri asemenea călătorii. Dar pe atunci nici nu-mi închipuiam că acest vis se va realiza vreodată. Primisem un avans de două sute de dolari de la Editura *Boni and Liveright* pentru primul meu volum de nuvele care urma să apară la toamnă în America, publicam din când în când povestiri în *Frankfurter Zeitung* şi în *Der Querschnitt* din Berlin sau în *This Quarter* şi în *Transatlantic Review* de la Paris, iar din banii câştigaţi trăiam cu mare economie, limitându-ne la strictul necesar, ca să punem ceva de o parte pentru a pleca în iulie la Madrid şi la feria[73] din Valencia.

În dimineaţa când trebuia să luăm trenul de la *Gare de Lyon*, am sosit cu mult înainte de ora plecării şi l-am aşteptat pe Scott la capătul peronului. Biletele noastre trebuia să le aducă Scott. Când s-a apropiat timpul plecării, şi Scott încă nu venise, mi-am cumpărat un bilet de peron şi am pornit de-a lungul trenului în căutarea lui, dar nu l-am văzut. În clipa când trenul, foarte lung, se punea în mişcare,

[73] Târg, iarmaroc (sp.).

m-am urcat şi l-am străbătut din vagon în vagon, în speranţa că până la urmă poate tot voi da peste el. Am umblat mult şi bine, dar în zadar. Am explicat conductorului situaţia, i-am plătit un bilet de clasa a doua, căci a treia nu era, şi l-am întrebat care era cel mai bun hotel din Lyon. Nu-mi rămânea altceva de făcut decât să-i telefonez lui Scott de la Dijon, indicându-i hotelul unde voi trage la Lyon. Ştiam că nu va primi telegrama înainte de plecare, speram însă că nevastă-sa o va expedia imediat mai departe, aşa încât să-l ajungă pe drum. Până atunci încă nu auzisem ca un om în toată firea să fi pierdut trenul, dar în această călătorie aveam să aflu multe lucruri noi.

Deşi pe vremea aceea eram foarte arţăgos şi nestăpânit, până când am ajuns la Montereau mi-a mai trecut supărarea, în orice caz m-am calmat îndeajuns pentru a privi cu plăcere peisajul, iar la prânz am luat o masă bună în vagonul restaurant, am băut o sticlă de *Saint-Emilien* şi mi-am zis că mă dovedisem un mare neghiob primind invitaţia de a face o călătorie pe cheltuiala altcuiva, ca acum să risipesc banii economisiţi pentru a ne duce în Spania, dar că această lecţie îmi va prinde bine. Până atunci nu primisem niciodată să călătoresc pe banii altuia, totdeauna împărţisem cheltuielile, chiar şi de astă dată stăruisem să plătim pe din două hotelul şi mesele. Acum însă nici nu ştiam dacă Fitzgerald se va arăta măcar. Când mă înfuriasem, îl coborâsem de la rangul de Scott la acela de Fitzgerald. Mai târziu am fost foarte mulţumit că toată furia mea ajunsese la culme, consumându-se chiar de la început, şi lăsându-mă apoi liniştit. Aveam să mă conving că nu era o călătorie pe măsura unui om care îşi iese uşor din sărite.

La Lyon, am aflat prin telefon că Scott plecase din Paris, fără să-mi lase însă vorbă unde va trage. Am repetat din nou adresa mea şi servitoarea mi-a spus că are să i-o transmită, în caz că va telefona. *Madame* nu se simţea bine şi nu se trezise încă. Am telefonat apoi la toate hotelurile mai acătării, rugând să i se comunice lui Scott, dacă va veni, unde mă găseam; când am văzut că nu era chip să

dau de el, m-am dus la o cafenea să iau un aperitiv şi să citesc ziarele. Acolo am întâlnit un om care, ca să-şi câştige existenţa, înghiţea foc şi îndoia cu gingiile ştirbe monezi, ţinându-le între degetul cel mare şi arătător. Mi-a arătat gingiile lui roase, care păreau totuşi solide, şi mi-a spus că avea un *métier*[74] destul de bun. L-am poftit să bea ceva şi a primit cu mare plăcere. Avea o faţă frumoasă, smeadă, care se îmbujora şi strălucea atunci când omul înghiţea foc. Mi-a spus că la Lyon nu era uşor să trăieşti înghiţind foc şi demonstrându-ţi forţa neobişnuită a gingiilor şi a degetelor. Nişte pretinşi mâncători de foc compromiteau acest *métier* şi aveau să-l compromită tot mai tare, oriunde erau lăsaţi să-l practice. După ce o seară întreagă mâncase foc, mi-a mărturisit, nu aduna nici măcar atâţia bani încât să mai poată mânca şi altceva în seara aceea. I-am oferit încă un pahar de băutură, ca să-şi clătească gura de gustul de petrol care îi mai rămânea după ce înghiţea foc, şi i-am propus să cinăm împreună, dacă ştie cumva un restaurant unde se mânca bine şi ieftin. Mi-a spus că ştia unul excelent.

Am cinat într-adevăr foarte ieftin într-un restaurant algerian, unde atât mâncarea cât şi vinul din Algeria mi-au plăcut. Mâncătorul de foc era un om simpatic şi în timpul mesei l-am urmărit cu interes, fiindcă mesteca la fel de bine cu gingiile ca majoritatea oamenilor cu dinţi. Când m-a întrebat din ce trăiam i-am răspuns că eram un scriitor începător. A ţinut să afle ce anume scriam. Povestiri, l-am lămurit eu. Mi-a spus că şi el ştie multe poveşti, unele cu mult mai îngrozitoare şi mai neverosimile decât tot ce s-a scris vreodată. Mi le-ar putea povesti şi mie ca să le scriu, iar dacă ar aduce bani, să-i dau şi lui cât aş socoti de cuviinţă. Dar mai bine ar fi să plecăm împreună în nordul Africii şi acolo el m-ar duce în ţara Sultanului Albastru, unde aş afla nişte istorii cum n-a auzit nimeni niciodată.

L-am întrebat de ce natură sunt acele istorii şi m-a lămurit: înfăţişau bătălii, execuţii, torturi, violuri, moravuri îngrozitoare, orgii; într-un cuvânt, tot ce mi-ar fi trebuit. Am

[74] Meserie (fr.).

socotit că e timpul să mă întorc la hotel şi să încerc iarăşi să-l găsesc pe Scott; aşadar, am plătit masa şi i-am spus că se va mai ivi desigur prilejul să ne întâlnim. Mi-a adus la cunoştinţă că voia să ajungă la Marsilia, câştigându-şi pâinea pe drum, iar eu l-am asigurat că, mai devreme sau mai târziu, ne vom revedea undeva şi că îmi făcuse plăcere să iau masa cu el. Când ne-am despărţit, s-a apucat să îndrepte monezile îndoite, aşezându-le în fişicuri pe masă, iar eu am pornit spre hotel.

Noaptea, Lyon nu mi-a făcut impresia că ar fi prea vesel. Era un oraş mare, greoi, dominat de forţa banului, poate chiar simpatic, cu condiţia să fii bogat şi să-ţi placă astfel de oraşe. De ani de zile auzisem vorbindu-se despre puii extraordinar de gustoşi pentru care restaurantele de acolo erau renumite. Noi însă mâncaserăm carne de berbec, care fusese de altfel excelentă.

La hotel nu mă aştepta nicio veste de la Scott aşa că m-am retras în camera de un lux neobişnuit pentru mine, m-am culcat şi am început să citesc primul volum din *Însemnările unui vânător* de Turgheniev, luat cu împrumut de la biblioteca Sylviei Beach. De trei ani nu mai locuisem într-un hotel atât de luxos şi confortabil; am deschis larg ferestrele, m-am întins pe pat, cu capul şi umerii pe un morman de perne şi m-am simţit fericit, cutreierând Rusia în tovărăşia lui Turgheniev, până când am adormit cu cartea în mână.

A doua zi dimineaţă, în timp ce mă bărbieream, pregătindu-mă să cobor la micul dejun, portarul m-a anunţat la telefon că un domn mă aştepta jos.

— Spuneţi-i, vă rog, să poftească sus, am răspuns şi am continuat să mă rad, ascultând zgomotul oraşului care încă din zori îşi reluase treptat viaţa agitată.

Scott a refuzat să vină sus, aşa că ne-am întâlnit jos în hol.

— Îmi pare foarte rău că s-a produs o asemenea încurcătură, se scuză el. De-aş fi ştiut măcar la ce hotel ai tras, totul ar fi fost mai simplu.

— N-are nicio importanţă, i-am spus. Cum aveam de

făcut un drum lung cu maşina, căutam să mă arăt cât mai împăciuitor. Cu ce tren ai sosit?

— Cu unul care pleacă îndată după cel în care te-ai urcat. E un tren extrem de confortabil, cu care am fi putut călători foarte bine împreună.

— Ai luat micul dejun?

— Încă nu. Până acum te-am căutat prin tot oraşul.

— Păcat! Cum, nu ţi s-a comunicat de acasă unde mă puteai găsi? l-am întrebat.

— Nu. Zelda nu se simţea bine şi poate că nici n-ar fi trebuit să plec. Până acum toate au ieşit anapoda în această călătorie.

— Hai să luăm o gustare, apoi vedem ce-i cu maşina şi pornim imediat, i-am propus.

— Foarte bine. Ce-ar fi să luăm micul dejun aici?

— Într-o cafenea am termina mai repede.

— În schimb aici e sigur că vom mânca bine.

— Fie.

Micul dejun a fost bogat, cu ouă şi slănină prăjită, cum se obişnuieşte în America, şi într-adevăr foarte bun. Dar de când l-am comandat şi până ce ni s-a adus, până l-am consumat şi am cerut în sfârşit socoteala, am pierdut aproape un ceas. Şi abia când chelnerul a venit cu nota, Scott şi-a adus aminte să comande o masă rece pentru drum. Am căutat să-l conving că n-avea rost, deoarece la Mâcon se găseau vinuri vestite, iar în oricare *charcuterie*[75] puteam cumpăra mezeluri pentru sanvişuri, şi chiar dacă magazinele erau închise în momentul când treceam prin localitate, se aflau pe drum destule restaurante, unde să ne oprim. Dar el mi-a replicat că, după spusele mele, puii de la Lyon erau renumiţi, aşa că trebuia să luăm neapărat unul cu noi. Am aşteptat deci ca bucătăria hotelului să ne pregătească provizii de drum, care ne-au costat numai de patru sau cinci ori mai scump decât dacă le-am fi cumpărat singuri.

Era vădit că Scott începuse să bea de dimineaţă, înainte de a ne întâlni, şi cum pe faţă i se citea dorinţa de a mai

[75] Mezelărie (fr.).

goli un păhărel, i-am propus să luăm ceva la bar până la plecare. Mi-a răspuns că dimineaţa nu era obişnuit să bea alcool şi m-a întrebat dacă eu aveam acest obicei. I-am spus că depindea numai de dispoziţia mea şi de ceea ce aveam de făcut în dimineaţa respectivă; atunci mi-a declarat că dacă cu simţeam nevoia să beau, era gata să ia şi el ceva, numai ca să-mi ţină tovărăşie. Ne-am dus deci la bar, şi în timp ce aşteptam proviziile de drum, am sorbit pe îndelete câte un whisky cu *Perrier*[76], după care amândoi ne-am simţit mult mai bine.

Am achitat nota mea de hotel şi consumaţiile de la bar, deşi Scott a stăruit să plătească el totul. De la începutul călătoriei mă frământa această problemă şi până la urmă am ajuns la concluzia că buna mea dispoziţie este direct proporţională cu contribuţia la cheltuielile comune. Deşi cheltuisem din banii economisiţi în vederea călătoriei noastre în Spania, ştiam că mă bucuram de credit la Sylvia Beach, care era oricând gata să-mi împrumute o sumă echivalentă cu cea risipită acum.

Când am ajuns la garajul unde Scott îşi lăsase automobilul, m-a mirat faptul că micul *Renault* era complet descoperit. Capota îi fusese deteriorată la Marsilia, când îl debarcaseră de pe vapor sau poate cu alt prilej, iar Zelda ceruse să fie scoasă cu totul, în loc să fie reparată şi pusă la loc. După câte spunea Scott, soţia lui nu putea suferi capotele trase, de aceea pornise cu maşina descoperită, ajungând până la Lyon, unde ploaia îl silise să se oprească. Altminteri, maşina era în bună stare şi Scott a plătit factura, tocmindu-se mai întâi ca să i se scadă din preţul spălatului, gresatului şi a celor doi litri de ulei adăugaţi în rezervor. Mecanicul garajului mi-a explicat că pistoanele aveau nevoie de segmenţi noi, fiindcă era vădit că maşina circulase fără nivelul cuvenit de apă şi ulei. Mi-a arătat că de aceea motorul se încălzise atât de tare, încât se arsese toată vopseaua de pe el. Mi-a spus că dacă l-aş convinge pe *Monsieur* să înlocuiască segmenţii la Paris, maşina, mică dar bine construită, ar funcţiona aşa cum trebuie.

[76] O apă minerală gazoasă.

— *Monsieur* nu-mi permite să pun capota la loc.

— Aşa?

— Da. De o maşină se cuvine să ai grijă.

— Într-adevăr.

— Şi n-aveţi nici măcar haine de ploaie, domnilor?

— Nu, i-am răspuns. N-am ştiut că maşina n-are capotă.

— Convingeţi-l dumneavoastră pe *Monsieur* să se poarte ceva mai serios, stărui el, cel puţin cu maşina.

— De! am făcut eu.

Ploaia ne-a silit să ne oprim aproximativ după o oră la nord de Lyon.

În ziua aceea am fost nevoiţi să ne oprim de vreo zece ori din pricina unor averse de mai lungă sau mai scurtă durată. Dacă am fi avut impermeabile, cum era primăvară, ar fi fost destul de plăcut să conduci maşina pe ploaie. Aşa însă, eram siliţi să ne adăpostim sub copaci sau în cafenelele de pe şosea. Masa rece comandată la hotelul din Lyon – un delicios pui fript împănat cu trufe, pâine excelentă şi vin alb de Mâcon – a fost straşnică. La fiecare oprire Scott era fericit că are prilejul să mai tragă o duşcă din vinul acesta minunat, căci la Mâcon mai cumpărasem încă patru sticle pe care le destupam pe măsura necesităţilor noastre.

Cred că până atunci Scott nu mai băuse niciodată vin direct din sticlă, căci altfel nu se explică amuzamentul lui, asemănător cu al unui om care vizitează un cartier rău famat sau al unei fete care înoată pentru prima oară fără costum de baie. Dar îndată după masă a început să-l preocupe starea sănătăţii sale. Mi-a povestit despre doi inşi care muriseră recent de congestie pulmonară, amândoi în Italia, şi moartea lor îl impresionase adânc.

I-am explicat că această maladie se numeşte acum pneumonie, congestia pulmonară fiind o denumire învechită, la care el mi-a răspuns că nu mă pricepeam şi că aveam o părere complet greşită. Congestia pulmonară fiind o boală specific europeană, era cu neputinţă să ştiu ceva despre ea, chiar dacă aş fi citit cărţile de medicină ale tatălui meu care tratau exclusiv despre bolile din America. L-am informat că tatăl meu studiase şi în Europa. Atunci mi-

a explicat că, deoarece congestia pulmonară se ivise de curând în Europa, era imposibil ca tatăl meu să fi avut cunoştinţă de ea. A susţinut de asemenea că şi în America bolile variau după regiuni, iar dacă tatăl meu ar fi practicat medicina la New York şi nu în *Middle West*, ar fi cunoscut cu totul altă gamă de boli. Cuvântul „gamă” îi aparţine lui Scott.

Am recunoscut că avea dreptate într-o privinţă, şi anume că în unele părţi ale Americii bântuiau boli care în altele lipseau cu desăvârşire, şi am folosit ca argument frecvenţa cazurilor de lepră de la New Orleans faţă de cele de la Chicago, foarte rare pe atunci. Am adăugat însă că medicii făceau sistematic schimb de cunoştinţe şi informaţii între ei şi că de altfel mi-am amintit acum, când el ridicase această chestiune, că citisem un articol foarte competent despre congestia pulmonară în Europa tocmai în *Journal of the American Medical Association*[77], unde se reconstituia şi istoricul bolii începând de la Hippocrat până astăzi. Ascultându-mă s-a liniştit pentru moment şi atunci l-am îmbiat să mai bea puţin *Mâcon*, deoarece un bun vin alb, destul de dens, dar nu prea tare, ar fi unul dintre lucrurile cele mai eficace împotriva acestei boli.

Vinul îl mai înveseli puţin, dar după scurtă vreme îl cuprinse din nou îngrijorarea şi mă întrebă dacă aveam timp să ajungem într-un oraş mare înainte de a-l apuca febra şi delirul care, după cum îi spusesem eu, erau primele simptome ale adevăratei congestii pulmonare specific europene. I-am răspuns că nu făcusem decât să-i reproduc aidoma părerile expuse într-un articol pe care îl citisem într-o revistă medicală franceză, în timp ce aşteptam la spitalul american de la Neuilly să mi se facă o cauterizare în gât. Termenul „cauterizare” avu un efect calmant asupra lui Scott. Totuşi, stărui să-i precizez când aveam să ajungem în primul oraş. Dacă îi dădeam bătaie, i-am spus, mai aveam până acolo minimum douăzeci şi cinci de minute şi maximum o oră.

Atunci Scott m-a întrebat dacă mă temeam de moarte; i-

[77] Revista Asociaţiei Americane de Medicină.

am răspuns că uneori da, alteori mai puţin.

Deodată a început o ploaie torenţială şi am fost nevoiţi să ne adăpostim în cafeneaua din primul sat. Nu-mi pot aminti cu de-amănuntul tot ce s-a mai întâmplat în după-amiaza aceea, dar fapt e că atunci când am dat în sfârşit de un hotel, pare-mi-se la Chalons-sur-Saône, se făcuse atât de târziu, încât n-am mai găsit nicio farmacie deschisă. Cum am ajuns la hotel, Scott s-a dezbrăcat şi s-a culcat în pat. Apoi mi-a declarat că nu-i păsa dacă va muri de congestie pulmonară. Îl frământa doar o singură problemă: cine va avea grijă de Zelda şi de mica Scotty. Eu nu prea vedeam cum aş putea să le port de grijă şi lor, când cu chiu cu vai izbuteam să mă îngrijesc de soţia mea Hadley şi de micul meu fiu Bumby; i-am făgăduit totuşi că voi face tot ce voi putea şi Scott mi-a mulţumit, adăugând că principalul era ca Zelda să nu mai bea şi Scotty să aibă o guvernantă englezoaică.

Cum ne dăduserăm hainele la uscat, eram amândoi în pijama. Afară tot mai ploua, dar în cameră era plăcut, mai ales când am aprins lumina electrică. Scott stătea întins pe pat ca să-şi păstreze forţele intacte în vederea luptei cu boala. Îi luasem pulsul – avea şaptezeci şi două de bătăi pe minut – şi îi pusesem mâna pe frunte, care era rece. Apoi îmi lipisem urechea de pieptul lui ca să-l ascult, cerându-i să respire adânc, şi n-am auzit niciun zgomot anormal.

— Află, Scott, că eşti sănătos tun, i-am spus. Dacă însă vrei să faci totul ca să previi o răceală, cel mai bun lucru e să stai în pat şi eu am să comand pentru amândoi câte o limonada şi câte un *whisky,* cu care ai să iei şi o aspirină, iar mâine te vei simţi foarte bine, n-o să ai nici măcar guturai.

— Păi astea-s leacuri băbeşti! se oţărî Scott.

— Bine, dar n-ai febră deloc. Cum poţi pretinde că faci o congestie pulmonară fără pic de febră? Dracu să te mai înţeleagă!

— Te rog să nu mă drăcuieşti, mă mustră el. Şi apoi, de unde ştii că n-am febră?

— Ai pulsul normal. Se simte şi la pipăit că n-ai febră.

— Aha, la pipăit! exclamă Scott cu amărăciune. Dacă mi-ai fi cu adevărat prieten, mi-ai procura un termometru.

— Vezi bine că sunt în pijama.

— Trimite să-mi aducă unul.

Am sunat, dar n-a venit nimeni. După ce am mai sunat o dată, am coborât până jos în hol, să caut un om de serviciu. Scott stătea culcat, cu ochii închişi, respirând rar şi cu teamă, iar paloarea de ceară a trăsăturilor lui perfecte îi dădeau înfăţişarea unui tânăr cruciat mort. Începuse să-mi fie lehamite de o asemenea viaţă de scriitor – dacă şi asta se putea numi viaţă scriitoricească. Mi se şi făcuse dor de munca mea şi mă apăsa singurătatea ucigătoare care urmează după o zi irosită din viaţă. Mă plictisisem cumplit de Scott şi de comedia stupidă pe care o juca; până la urmă am găsit omul de serviciu, i-am dat bani să cumpere un termometru şi un tub de aspirină, şi i-am comandat câte un *citron presse*[78] şi câte un *whisky* dublu pentru fiecare dintre noi. Cerusem mai întâi o sticlă întreagă de whisky, dar am fost refuzat, pe motiv că acolo nu se servea decât cu paharul.

Când m-am întors în cameră, Scott tot mai zăcea cu ochii închişi, respirând cu o demnitate exemplară, nemişcat de parcă ar fi fost propria sa statuie funerară întinsă pe mormânt.

Când auzi că am intrat în odaie, vorbi totuşi.

— Ai făcut rost de termometru?

M-am apropiat de el şi i-am pus mâna pe frunte. Aceasta, fără să fie chiar rece ca o lespede de mormânt, avea o temperatură normală şi era uscată.

— Încă nu, i-am răspuns.

— Credeam că mi l-ai şi adus.

— Am trimis după el.

— Nu-i acelaşi lucru.

— Într-adevăr, nu-i acelaşi lucru.

Nu te puteai supăra pe Scott, cum nu te poţi supăra pe un nebun; începusem să mă înfurii însă pe mine însumi fiindcă mă lăsasem târât în această aventură stupidă. Îmi

[78] Zeamă de lămâie (fr.).

dădeam totuşi seama că frica lui era oarecum întemeiată. Cei mai mulţi beţivi mureau pe vremea aceea de pneumonie, boală care astăzi e mult mai puţin frecventă. Ce-i drept, pe Scott nici nu-ţi venea să-l socoteşti beţiv, văzând ce efect disproporţionat avea asupra lui o cantitate infimă de alcool.

Pe atunci, în Europa, vinul era privit ca un aliment sănătos, şi totodată ca un izvor de fericire, de bună dispoziţie şi plăcere. A bea vin nu era nici semn de snobism, nici de rafinament excesiv, niciun cult; era la fel de firesc ca a mânca şi, în ceea ce mă priveşte, la fel de necesar, aşa că mi s-ar fi părut absurd să nu beau la fiecare masă fie vin, fie cidru, fie bere. Îmi plăceau vinurile, afară de cele dulci, dulcege sau prea grele, şi nu mi-aş fi închipuit niciodată ca cele câteva sticle de *Mâcon*, un vin alb sec, foarte uşor, pe care le băusem împreună cu Scott, să declanşeze în el o asemenea reacţie încât să-şi piardă minţile. E drept că mai luase de dimineaţă un pahar de whisky cu apă minerală, dar cum până atunci nu avusesem de-a face cu alcoolici, nici prin gând nu mi-ar fi trecut că un singur whisky ar putea dăuna cuiva care călătoreşte cu maşina pe ploaie, când ar fi fost normal ca efectul alcoolului să treacă foarte repede.

Până când să vină omul de serviciu cu ceea ce îi cerusem, m-am aşezat, am citit ziarul şi am terminat o sticlă de *Mâcon* pe care o destupasem la ultima noastră oprire. Când locuieşti în Franţa, unde în toate ziarele apar reportaje despre câte o crimă senzaţională, le urmăreşti zi de zi. Aceste reportaje sunt ca nişte romane-foileton, cu condiţia să începi cu primul, deoarece nu se dă rezumatul capitolelor precedente ca la romanele publicate în serie de gazetele americane şi, oricum, nici pe acestea nu le guşti decât atunci când le citeşti de la primul capitol, care e totdeauna cel mai important. Când însă călătoreşti prin Franţa, ziarele nu-ţi mai par chiar atât de pasionante, fiindcă nu mai poţi urmări cu regularitate diferitele *crimes*, *affaires* sau *scandales* despre care citeşti cu plăcere mai ales la cafenea, ceea ce pe drum nu-ţi prea poţi îngădui. În

seara aceea aş fi preferat să stau într-o cafenea, unde aş fi citit ediţia de dimineaţă a ziarelor de la Paris, aş fi privit consumatorii din local şi aş fi băut înainte de cină, ceva mai serios decât vinul de Mâcon. Dar cum trebuia să-l dădăcesc pe Scott, am rămas pe loc şi m-am mulţumit cu ce aveam la îndemână.

Când a adus în sfârşit cele două pahare cu zeamă de lămâie şi gheaţă, cele cu whisky şi sticla de apă minerală, omul de serviciu mi-a comunicat că n-a putut face rost de termometru, farmacia fiind închisă. Reuşise doar să împrumute de undeva câteva tablete de aspirină. L-am rugat să vadă dacă nu cumva găseşte şi un termometru de împrumut. Scott deschise ochii şi-i aruncă o privire lugubră de irlandez.

— I-ai spus în ce situaţie gravă mă aflu? mă întrebă.

— Cred că îşi dă seama.

— Te rog să-l lămureşti.

Am încercat să-l lămuresc şi omul a plecat spunând:

— Am să vă aduc, dacă găsesc.

— I-ai dat un bacşiş destul de mare ca să-l convingi? Ăştia nu te servesc decât pentru bacşiş.

— Nu ştiam, i-am răspuns. Credeam că primesc leafă de la hotel.

— Vreau să spun că pentru a obţine ceva de la ei, trebuie să le dai un bacşiş gras. Cei mai mulţi sunt corupţi până în măduva oaselor.

Mi-am amintit atunci de Evan Shipman şi de chelnerul de la *Closerie des Lilas*, care fusese silit să-şi radă mustaţa când s-a deschis un bar american pe lângă cafenea; m-am gândit cum se ducea Evan să lucreze în grădina lui din Montrouge cu mult înainte de a mă fi întâlnit cu Scott, şi la prietenia sinceră şi trainică dintre toţi cei de la *Closerie*, şi la toate schimbările de acolo, şi la urmările lor pentru noi. Aş fi vrut să-i povestesc lui Scott ce a însemnat pentru noi această cafenea, deşi îi mai vorbisem desigur despre asta şi înainte, dar ştiam că pe el nu-l interesează chelnerii, nici grijile lor, nici generozitatea, nici sentimentele lor. Pe atunci Scott îi ura pe francezi şi cum aproape toţi francezii cu care

venea regulat în contact erau chelneri, cu care nu se putea înţelege, şoferi de taxi, lucrători în vreun garaj şi proprietarii casei unde locuia, găsea adesea prilejul de a-i insulta şi de a-i bârfi.

Pe italieni îi ura şi mai mult decât pe francezi, şi de câte ori vorbea despre ei se înfuria, chiar dacă nu era beat. Nici pe englezi nu-i putea suferi de obicei, deşi uneori îi tolera, iar câteodată îi şi admira. Nu ştiu ce părere avea despre germani sau despre austrieci, nici măcar dacă până atunci cunoscuse vreunul, după cum nu ştiu să fi cunoscut vreun elveţian.

În seara aceea, la hotel, eram încântat văzându-l atât de liniştit. I-am amestecat zeama de lămâie cu whisky şi i-am dat două aspirine, pe care le-a înghiţit fără să protesteze, uimitor de calm, continuând apoi să-şi soarbă pe îndelete băutura. Stătea acum cu ochii deschişi, cu privirea pierdută în gol. În timpul acesta, am despăturit gazeta şi am început să citesc reportajul despre *le crime* la ordinea zilei, simţindu-mă foarte fericit, chiar prea fericit, după cum m-am convins îndată.

— Nu-i aşa că eşti o fire rece? mă întrebă Scott, şi când m-am uitat la el, am înţeles că-i aplicasem un tratament greşit, chiar dacă diagnosticul meu fusese just, şi că paharul de whisky acţiona împotriva noastră.

— Ce vrei să spui, Scott?

— Cum poţi să şezi şi să citeşti o fiţuică franceză murdară, fără să-ţi pese că eu sunt pe moarte?

— Vrei să chem un medic?

— Nu. N-am încredere într-un medic francez dintr-un târg murdar de provincie.

— Atunci ce vrei?

— Vreau să-mi iau temperatura. Mai vreau să mi se aducă hainele mele uscate şi să plecăm imediat cu expresul la Paris ca să ajung la spitalul american de la Neuilly.

— Hainele noastre nu se vor usca până mâine dimineaţă, iar expresul nu opreşte aici, i-am explicat. N-ar fi mai bine să te odihneşti şi apoi să iei masa de seară în pat?

— Vreau să-mi iau temperatura.

Discuţia a durat destul de mult, până când omul de serviciu a adus în sfârşit un termometru.

— Altul n-ai găsit? am întrebat

În clipa când omul a intrat, Scott a închis ochii, arătând cel puţin tot atât de palid ca şi Camille Desmoulins pe eşafod. N-am văzut în viaţa mea un om care să se facă dintr-odată palid ca ceara şi mă întrebam unde i se scurgea tot sângele din obraz.

— E singurul care există în tot hotelul, îmi răspunse omul de serviciu întinzându-mi un termometru de baie încastrat în lemn şi prevăzut cu o greutate de metal ca să-l ţină cufundat în apă. Am tras repede o duşcă de whisky cu lămâie, am deschis fereastra şi am privit o clipă ploaia de afară. Când m-am întors, am văzut că Scott mă urmărea.

Am scuturat termometrul cu un gest sigur de medic şi i-am spus:

— Ai noroc că nu-i un termometru anal

— Dar ăsta unde se pune?

— La subsuoară, i-am explicat, vârându-l sub braţul meu.

— Scoate-l, ca să nu se ridice mercurul şi apoi să ne inducă în eroare.

Am scuturat din nou termometrul dintr-o singură mişcare bruscă, i-am descheiat pijamaua, i l-am introdus subsuoară, şi între timp i-am pus mâna pe fruntea rece şi i-am luat din nou pulsul. Privea în gol. Pulsul era tot de şaptezeci şi două de bătăi pe minut. I-am cerut să ţină termometrul patru minute.

— Credeam că se ţine numai un minut, se miră Scott.

— Ăsta-i un termometru mare, l-am lămurit. Aşa că timpul se înmulţeşte cu pătratul lungimii termometrului, fiindcă e şi centigradat.

Când i-am scos în cele din urmă termometrul, m-am dus să mă uit la el în lumina lămpii de pe masă.

— Cât e?

— Treizeci şi şapte şi şase zecimi.

— Care-i temperatura normală?

— Asta e.

— Eşti sigur?

— Sigur.

— Pune-l şi tu. Vreau să mă conving.

Am scuturat termometrul, mi-am descheiat pijamaua, l-am vârât sub braţ şi cât l-am ţinut, am stat cu ochii pe ceas. Apoi m-am uitat cât indica termometrul.

— Cât arată? m-a întrebat.

— Exact tot atâta, i-am răspuns, după ce am verificat de câteva ori.

— Şi cum te simţi?

— Admirabil, i-am spus, străduindu-mă să-mi aduc aminte dacă treizeci şi şapte cu şase era într-adevăr temperatura normală. De fapt n-avea importanţă, deoarece termometrul, imuabil, arăta de fiecare dată treizeci de grade.

Cum Scott mă privea cam neîncrezător, i-am propus să-şi mai ia o dată temperatura.

— Nu-i nevoie, mi-a răspuns. Să fim fericiţi că mi-a trecut atât de repede. De altfel organismul meu a avut întotdeauna o neobişnuită capacitate de regenerare.

— Eşti iar sănătos tun, am întărit eu. Cred însă că n-ar strica să stai în pat şi astă-seară să mănânci ceva uşor, ca mâine să putem pleca de dimineaţă.

Îmi pusesem în gând să ne cumpărăm câte o haină de ploaie dar pentru asta ar fi trebuit să împrumut nişte bani de la el, şi n-aveam chef să încep pe loc o discuţie pe această temă.

Scott n-a vrut să stea în pat. Ţinea să se îmbrace, să coboare în hol şi s-o cheme pe Zelda la telefon, ca să-i comunice că se simte bine.

— De ce şi-ar închipui că nu ţi-e bine?

— E prima noapte când suntem despărţiţi de când ne-am căsătorit şi trebuie să vorbesc neapărat cu ea. Sper că înţelegi cât e de important pentru amândoi?

Înţelegeam destul de bine, deşi nu prea vedeam cum fusese posibil să fi petrecut împreună şi noaptea precedentă, dar n-avea rost să mai stărui. Scott sorbi până la fund paharul de whisky cu lămâie şi îmi ceru să-i mai

comand unul. Am căutat omul de serviciu, i-am dat înapoi termometrul şi l-am întrebat în ce stare erau hainele noastre. Mi-a răspuns că până într-o oră vor fi uscate.

— Spune-i să le calce ca să se usuce cât mai repede. Şi apoi, chiar dacă rămân puţin jilave, n-are a face.

Omul de serviciu ne mai aduse încă două pahare cu mixtura împotriva răcelii şi, în timp ce sorbeam dintr-al meu, l-am îndemnat pe Scott să-l bea cât mai încet pe al său. Eram îngrijorat ca nu cumva să răcească, fiindcă ajunsesem la convingerea că dacă s-ar îmbolnăvi într-adevăr, fie şi de o boală atât de gravă ca un guturai, ar cere probabil să fie internat la spital. Dar după ce şi-a golit paharul, s-a simţit admirabil un timp şi încântat de situaţia tragică în care se găseau, atât el cât şi Zelda, în prima lor noapte de despărţire de la căsătorie. Dar până la urmă, n-a mai putut rezista dorinţei de a vorbi cu ea, şi-a îmbrăcat halatul şi s-a dus jos s-o cheme la telefon.

Când a aflat că nu poate obţine legătura numaidecât, s-a urcat din nou în cameră şi curând după aceea a sosit şi omul de serviciu, care ne-a adus încă două raţii duble de whisky cu zeamă de lămâie. Până atunci Scott nu mai băuse niciodată atât de mult în prezenţa mea, dar de astă dată băutura n-a avut niciun efect asupra lui, a devenit doar mai vioi, mai vorbăreţ şi a început să-mi povestească în linii mari convieţuirea lui cu Zelda. Mi-a istorisit cum a cunoscut-o în timpul războiului, cum apoi s-au despărţit, dar în cele din urmă a reuşit s-o recucerească, s-au căsătorit, şi cum în viaţa lor a intervenit un incident tragic, pe când se găseau la Saint Raphael cu un an în urmă. Atunci când mi-a vorbit pentru prima oară despre dragostea dintre Zelda şi un pilot francez de hidroaviaţie, povestea mi s-a părut într-adevăr tristă şi am fost convins că era şi adevărată. Mai târziu mi-a redat-o în alte versiuni, ca şi cum ar fi vrut să verifice care ar fi fost cea mai potrivită ca subiect de roman, dar niciuna nu mi s-a părut aşa de tristă ca prima, de altfel singura adevărată după convingerea mea, – greşită poate – deşi oricare dintre ele era la fel de verosimilă. Fiecare nouă versiune suna mai

frumos decât cele anterioare, dar niciuna nu m-a mişcat atât de tare ca prima.

Scott se exprima cu multă uşurinţă şi era un bun povestitor. Când vorbea, deoarece nu trebuia să ţină seama nici de ortografie, nici de punctuaţie, nu făcea impresia unui om atât de incult cum apărea din scrierile lui, atunci când nu i le corectase nimeni. Abia după doi ani de când ne-am cunoscut a izbutit să-mi scrie corect numele; ce-i drept, am un nume destul de lung, şi poate că pe măsură ce trecea timpul îi venea tot mai greu să-l scrie, de aceea îi sunt foarte recunoscător că până la urmă l-a învăţat totuşi. De altfel a învăţat să scrie corect multe lucruri mai importante, şi s-a străduit să-şi facă o părere justă despre şi mai multe.

În noaptea aceea însă, a ţinut ca eu să ştiu, să înţeleg şi să judec ceea ce se petrecuse la Saint Raphael, şi a reuşit să-mi descrie totul atât de pregnant, încât parcă vedeam în faţa ochilor micul hidroavion de o persoană rotindu-se deasupra trambulinei plutitoare, şi culoarea mării, şi forma pontoanelor, şi umbra lor, şi pielea bronzată a Zeldei şi a lui Scott, contrastând cu părul ei blond închis şi cu al lui, foarte deschis, şi faţa arsă de soare a tânărului îndrăgostit de Zelda. Nu m-am încumetat să-i pun o întrebare care mă frământa: dacă povestea era adevărată, dacă totul se petrecuse aievea, cum putuse Scott să doarmă în fiecare noapte în acelaşi pat cu Zelda? Dar poate tocmai de aceea povestea mi s-a părut cea mai tristă din câte auzisem până atunci, ori poate că nici măcar nu-şi mai aducea aminte de acele nopţi, aşa cum o uitase şi pe cea trecută.

Ni s-au adus hainele înainte ca Scott să fi obţinut legătura cu Parisul, aşa că ne-am îmbrăcat şi am coborât la cină. Scott era cam agitat acum şi se uita cu coada ochiului la oameni, pus pe ceartă. Am început masa cu nişte melci foarte gustoşi şi cu o carafă de vin de *Fleury*, din care abia consumasem jumătate, când Scott a fost chemat la telefon. Cum a lipsit aproape un ceas, am mâncat până la urmă şi melcii lui, muind bucăţele de pâine în sosul de unt cu usturoi şi pătrunjel; totodată am terminat şi carafa de

Fleury. Când Scott s-a întors, i-am propus să-i mai comand o porţie de melci, dar a refuzat. Dorea o mâncare uşoară. Nu voia nici muşchi la grătar, nici ficat prăjit cu slănină, nici omletă. S-a hotărât până la urmă pentru pui. Şi la prânz mâncase friptură rece de pui foarte bună, dar cum ne găseam tot în aceeaşi regiune renumită pentru păsări, am comandat *poularde de Bresse* şi o sticlă de *Montagny*, un vin alb din împrejurimi, uşor şi plăcut. Scott a mâncat foarte puţin şi n-a băut decât un pahar de vin. Deodată, a căzut în nesimţire, lăsându-şi capul pe braţe. Îşi pierduse într-adevăr cunoştinţa, nu juca teatru, şi chiar părea că în clipa când îşi lăsase capul pe masă căutase să nu răstoarne şi să nu spargă nimic. L-am dus în cameră cu ajutorul chelnerului, l-am întins pe pat, l-am dezbrăcat, lăsându-l doar în maio şi chiloţi, i-am atârnat hainele în dulap, apoi am tras păturile de sub el şi l-am învelit. Am deschis fereastra şi când am văzut că afară era senin, n-am mai închis-o şi am coborât.

Jos, în timp ce-mi terminasem masa, mă gândeam la Scott. Era evident că n-avea voie să bea niciun fel de alcool şi mă simţeam vinovat fiindcă nu avusesem destulă grijă de el. Se părea că orice băutură îi producea mai întâi o excitaţie prea mare şi apoi o intoxicaţie, de aceea m-am hotărât ca a doua zi să reduc băutura la minimum. Aveam de gând să pretextez că acum, când ne întorceam la Paris, trebuia să-mi impun această disciplină pentru a putea reîncepe să scriu. Adevărul era că singura regulă de care mă ţineam consta în a nu bea după cină, nici înainte de a mă apuca de scris, nici în timp ce scriam. Când m-am dus sus în cameră, am deschis larg toate ferestrele, m-am dezbrăcat şi îndată ce m-am culcat, am şi adormit.

A doua zi am pornit spre Paris pe o vreme minunată şi în timp ce traversam la *Côte d'Or*, unde după ploaie totul era curat şi proaspăt – şi aerul şi colinele, şi ogoarele şi viile – Scott care arăta foarte vesel, fericit şi sănătos, îmi povestea pe rând subiectul tuturor cărţilor lui Michael Arlen[79]. După

[79] *Michael Arlen* (n. 1895), scriitor englez, autor al unor romane intimiste, de factură modernă.

părerea lui, Michael Arlen era un scriitor care trebuia urmărit, fiindcă amândoi aveam multe de învăţat de la el. I-am răspuns că nu-i puteam citi cărţile. Scott a susţinut că nici nu era nevoie, deoarece avea să-mi povestească el subiectul şi să-mi descrie personajele fiecăreia, ceea ce a şi făcut pe larg, improvizând pentru mine un soi de teză de doctorat despre Michael Arlen.

L-am întrebat dacă s-a auzit bine la telefon în timp ce vorbea cu Zelda şi mi-a spus că s-au înţeles destul de uşor şi că au avut multe de discutat. La fiecare masă n-am comandat decât o singură sticlă de vin, din cel mai uşor pe care l-am găsit, spunându-i lui Scott că-mi face un serviciu dacă mă opreşte să mai cer una deoarece trebuie să-mi impun o anumită disciplină ca să pot scrie şi să nu beau sub niciun motiv mai mult de jumătate de litru. S-a arătat foarte dispus să mă ajute şi când i se părea că dau semne de nervozitate văzând că singura sticlă îngăduită era pe sfârşite, îmi ceda o parte din raţia lui.

După ce l-am lăsat în faţa casei sale şi am luat un taxi până la fabrica de cherestea, am fost nespus de bucuros să-mi revăd soţia şi imediat ne-am dus împreună la *Closerie des Lilas* să bem ceva. Eram fericiţi ca nişte copii care, după ce au stat un timp despărţiţi, se bucură că sunt iarăşi împreună; i-am povestit şi ei cum a decurs călătoria.

— Bine, dar nu te-ai distrat deloc şi n-ai învăţat nimic, Tatie? mă întrebă ea.

— Aş fi putut să învăţ câte ceva despre Michael Arlen, dacă aş fi ascultat expunerea lui Scott, ba am şi învăţat nişte lucruri pe care încă n-am apucat să le sortez.

— Crezi că Scott nu-i fericit de fel?

— Aşa se pare.

— Bietul om!

— În orice caz, am tras o învăţătură.

— Şi anume?

— Să nu călătoreşti niciodată decât cu cine ţi-e drag.

— Nu-i aşa că-i bine?

— Cum să nu. De aceea şi plecăm în Spania.

— Da. Şi până la plecare n-au mai rămas nici şase

săptămâni. Dar anul acesta nu vom lăsa pe nimeni să ne plictisească pe drum, nu-i aşa?

— Bineînţeles. Iar de la Pamplona, ne ducem la Madrid şi la Valencia.

— Mr-mr-mr, făcu ea mulţumită, ca o pisicuţă care toarce.

— Săracul Scott! am oftat eu.

— Cu toţii suntem săraci, zise Hadley. Dar, în acelaşi timp, bogaţi şi liberi ca păsările cerului.

— Avem un noroc grozav!

— Trebuie să-l merităm şi să ştim să-l păstrăm.

Am bătut amândoi în lemnul mesei de cafenea, şi îndată a venit chelnerul să ne întrebe ce doream. Dar ceea ce doream noi nu puteam obţine de la el, nici de la altcineva, nici bătând în lemn sau în marmura de pe masă. Însă acest lucru nu-l ştiam încă în seara când eram atât de fericiţi la cafenea.

Peste o zi sau două de la întoarcerea noastră din călătorie, Scott s-a înfăţişat cu cartea sa. Avea o supracopertă ţipătoare şi nici azi n-am uitat ce impresie proastă mi-a făcut prin culorile violente, prin tot aspectul ei de prost-gust, aproape indecent, care s-ar fi potrivit cel mult pentru un roman ştiinţifico-fantastic de duzină. Scott m-a rugat să trec peste această primă impresie, explicându-mi că pe supracopertă era reprodusă o reclamă uriaşă aşezată pe marginea unei şosele din *Long Island*, care juca un rol important în roman. Îmi mărturisi că nici lui nu-i mai plăcea, deşi la început îi plăcuse. Totuşi, ca să pot citi cartea, a scos-o.

Când am terminat însă de citit, am înţeles că orice ar face Scott şi oricum s-ar purta, n-are importanţă, că trebuie să-l privesc ca pe un bolnav, să caut să-l ajut cât voi putea, încercând să-i fiu un prieten credincios. El avea foarte mulţi prieteni devotaţi, mai mulţi decât oricine. De acum mă socoteam şi eu unul dintre ei, fie că aveam să-i fiu sau nu de folos. Dacă a izbutit să scrie o carte atât de bună ca *The Great Gatsby*, eram convins că va putea scrie una şi mai bună. N-o cunoşteam însă pe Zelda, aşa că nu ştiam ce

primejdii îl păşteau. Din păcate, ne-a fost dat să aflăm foarte curând.

EREŢII NU-ŞI ÎMPART PRADA

Scott Fitzgerald ne-a poftit într-o zi să mâncăm la prânz cu el, cu Zelda, soţia lui, şi cu fetiţa lor, în apartamentul mobilat de pe *rue de Tilsitt*. Nu-mi amintesc mare lucru despre locuinţa aceea, doar că era întunecoasă, fără aer şi că niciun obiect de acolo nu părea să le aparţină, cu excepţia primelor cărţi ale lui Scott, legate în piele de culoare albastru-deschis, cu titlurile în aur. Apoi Scott ne-a mai arătat şi un registru mare, în care trecea an de an scrierile publicate, premiile sau onorariile primite pentru ele, încasările rezultate din ecranizarea lor, cât şi drepturile de autor care i se cuveneau din vânzarea cărţilor sale. Registrul era ţinut la zi, cu tot atâta grijă ca jurnalul de bord al unui vapor, iar Scott mi l-a prezentat, mie şi soţiei, cu mândria impersonală a unui custode de muzeu. Deşi nervos, căuta să fie o gazdă bună şi ne-a pus în faţă socoteala veniturilor sale, de parcă ar fi fost un tablou de preţ, demn de admirat, ceea ce însă nu era cazul.

Zelda era încă mahmură, căci în ajun îşi petrecuseră noaptea într-un local din Montmartre, unde se şi certaseră, fiindcă Scott nu voia să se îmbete. Luase hotărârea să muncească serios, mi-a declarat, şi să se lase de băutură, iar Zelda îl ocăra că e un ursuz, care îi mai împiedică şi pe alţii să se distreze. Apoi, când el a protestat, Zelda şi-a retras învinuirea: „Nu. Eu n-am spus aşa ceva. Nu-i adevărat, Scott”. Dar mai târziu şi-a amintit, pare-se, de propriile ei cuvinte şi a făcut mare haz.

În ziua aceea Zelda nu arăta bine. Minunatul ei păr blond

închis îşi pierduse pentru un timp frumuseţea din pricina unui permanent nereuşit, făcut la Lyon, atunci când ploaia îi silise să-şi lase maşina acolo; avea cearcăne la ochi şi era trasă la faţă.

În aparenţă, Zelda s-a arătat destul de prietenoasă faţă de mine şi de Hadley, deşi se simţea că e absentă, că în gândul ei stăruia cheful de la care se întorsese în zori. Şi ea, ca şi Scott de altfel, avea impresia că pe drumul de întoarcere de la Lyon ne-am amuzat grozav, şi ne invidia.

— Dacă voi v-aţi făcut de cap împreună şi aţi petrecut de minune, nu ştiu de ce n-aş fi avut şi eu dreptul să mă distrez puţin cu nişte buni prieteni aici, la Paris, i-a spus ea lui Scott.

Scott făcea totul ca să pară o gazdă desăvârşită, deşi ni s-a servit o masă foarte proastă, pe care doar vinul a mai reuşit s-o înveselească, dar nu prea mult. Fetiţa lor era blondă, bucălată, bine dezvoltată, avea o înfăţişare sănătoasă şi vorbea englezeşte cu un puternic accent de mahala din Londra. Scott mi-a explicat că i-a luat o guvernantă engleză fiindcă voia ca fiica lui, atunci când va fi mare, să se exprime elegant, ca o adevărată *lady*.

Zelda avea ochi de erete, buze subţiri, iar manierele şi accentul ei vădeau neîndoielnic că se născuse într-un stat din sud. Pe faţa ei puteai urmări cum din când în când mintea ei se desprindea de la masă şi se îndrepta din nou către petrecerea din noaptea trecută, retrăind-o; se întorcea de fiecare dată cu o privire absentă, de pisică, şi cu un zâmbet de mulţumire care-i rotunjea o clipă buzele subţiri, dar dispărea imediat. Scott juca rolul de stăpân al casei bucuros de oaspeţi, iar Zelda zâmbea fericită, cu ochii şi cu toată gura, când îl vedea bând vin. Abia mai târziu am înţeles pe deplin ce însemna acest zâmbet. Exprima convingerea Zeldei că Scott nu va fi în stare să scrie.

Zelda era geloasă pe activitatea literară a lui Scott şi când i-am cunoscut, această gelozie se manifesta întotdeauna în acelaşi fel. Scott lua hotărârea de a nu-şi mai pierde nopţile la chefuri, de a face zilnic gimnastică şi de a lucra regulat. Se apuca într-adevăr de lucru, dar de

îndată ce-l simţea că are spor, Zelda începea să plângă că se plictiseşte de moarte, până când reuşea să-l ducă iar la o beţie. Apoi se certau, se împăcau; ca să-i treacă de mahmureală, făcea plimbări lungi cu maşina, după care se hotăra din nou să lucreze, de astă dată serios, şi se apuca de treabă cu tragere de inimă. Atunci toată povestea se repeta de la început.

Scott o iubea pe Zelda la nebunie şi era foarte gelos. În timp ce ne plimbam împreună, mi-a povestit de nenumărate ori despre dragostea ei pentru pilotul francez din hidroaviaţie. Dar de atunci Zelda nu-i mai dăduse niciun temei de a fi gelos pe vreun bărbat. În primăvara aceea, însă, căuta să-i stârnească gelozia prin felul cum se purta cu alte femei şi de câte ori se duceau să chefuiască în Montmartre, Scott se temea ca nu cumva el sau ea să leşine la beţie. Starea de inconştienţă în care cădeau din pricina băuturii fusese până atunci cel mai bun mijloc de apărare al lor. După ce băuseră o cantitate mică de rachiu sau de şampanie, care n-ar fi avut niciun efect asupra unui om obişnuit cu băutura, adormeau brusc şi adânc, aşa cum dorm copiii. I-am văzut de câteva ori pierzându-şi cunoştinţa, de parcă n-ar fi fost beţi ci anesteziaţi, şi atunci îi ducea acasă şi-i culca vreun prieten sau chiar un şofer de taxi; iar când se trezeau erau vioi şi veseli, deoarece cantitatea de alcool pe care puteau s-o bea înainte de a leşina, era prea mică pentru a le periclita sănătatea.

Dar treptat, acest mijloc de apărare a organismului lor şi-a pierdut eficacitatea. Pe atunci Zelda putea să bea mai mult decât Scott, aşa că era îndreptăţită teama lui ca nu cumva ea să-şi piardă cunoştinţa în societatea şi în localurile dubioase pe care le frecventa în primăvara aceea. Lui Scott nu-i plăceau nici oamenii, nici localurile respective, dar era silit să bea mai mult decât putea şi totodată să-şi păstreze luciditatea, ca să suporte oamenii şi localurile, iar mai târziu a simţit nevoia de a bea pentru a rămâne treaz, depăşind momentul când altă dată ar fi căzut în nesimţire. În cele din urmă a ajuns să nu mai lucreze decât foarte rar.

Totuşi încerca mereu. În fiecare zi se căznea să scrie, dar nu izbutea. Dacă toate încercările sale dădeau greş, vinovat era, după părerea lui, Parisul, – de fapt oraşul cel mai prielnic din lume pentru un scriitor care vrea să scrie – şi veşnic visa să găsească undeva un loc unde el şi cu Zelda să poată fi fericiţi. Se gândea mai ales la Riviera, aşa cum era pe vremuri, când nu se construise atâta, la priveliştile ei minunate, la marea albastră, la plajele cu nisip, la pădurile întinse de pini şi la munţii Esterel, care coborau până la mare. Îşi amintea de Riviera aşa cum era atunci când el şi Zelda o văzuseră pentru prima oară, înainte de fi năpădită de vilegiaturişti.

Scott mi-a povestit multe despre Riviera, stăruind ca soţia mea şi cu mine să venim neapărat acolo vara viitoare; mi-a spus că va fi o călătorie plăcută, că ne va găsi o locuinţă ieftină, că amândoi vom lucra serios în fiecare zi, apoi vom înota, vom sta întinşi pe plajă să ne bronzăm şi nu vom bea decât un singur aperitiv înainte de prânz şi de cină. Acolo Zelda va fi fericită, susţinea el. Îi plăcea foarte mult să înoate, sărea admirabil de pe trambulină şi va fi încântată să ducă o astfel de viaţă; mai mult, îl va încuraja şi pe el să scrie şi totul va intra în normal. Era hotărât să se ducă chiar în vara aceea acolo împreună cu Zelda şi cu fetiţa lor.

Eu încercam să-l conving să scrie povestiri cât putea mai bune, fără să mai recurgă la tertipuri pentru a fi pe placul cuiva, după cum el însuşi îmi explicase că procedează.

— Acum, după ce ai scris un roman atât de bun, nu-ţi mai este îngăduit să faci literatură de duzină, l-am sfătuit.

— Din păcate, romanul nu se vinde, mi-a răspuns. Sunt deci nevoit să scriu povestiri care să placă, dacă vreau să câştig un ban.

— Ca o povestire să fie într-adevăr izbutită, scri-o cât poţi mai bine şi mai simplu.

— Am să încerc.

De fapt era de mirare că Scott, spre norocul lui, reuşea totuşi să mai scrie câte ceva, de bine, de rău, ducând o asemenea viaţă. Zelda pretindea că nu încuraja pe cei care

îi făceau curte şi că nu se sinchisea de ei. Îi tolera numai ca să se distreze şi să-l facă pe Scott gelos, obligându-l astfel s-o însoţească prin localuri. Asta îl împiedica să scrie şi de nimic nu era atât de geloasă Zelda ca de munca lui.

În perioada de la sfârşitul primăverii şi în prima parte a verii, Scott s-a căznit să lucreze, dar nu reuşea decât pe apucate. De câte ori ne întâlneam, se arăta vesel, deşi uneori de o veselie forţată, dar era spiritual şi mă simţeam bine în tovărăşia lui. Când trecea prin momente foarte grele, îl lăsam să vorbească despre necazurile lui, îl ascultam şi apoi încercam să-l conving că dacă se va strădui cu adevărat, va izbuti să scrie cărţi pe măsura talentului său şi că nimic nu este ireparabil în afară de moarte. Atunci începea să râdă de sine însuşi şi mă gândeam că atâta timp cât poate să facă haz de necaz e în afară de orice pericol. În ciuda greutăţilor, a reuşit să scrie pe atunci o povestire bună: *The Rich Boy*[80]; eu însă eram sigur că e în stare să scrie şi mai bine, după cum a şi dovedit mai târziu.

Am petrecut vara în Spania, unde am început să scriu prima versiune a unui roman, pe care am terminat-o după ce m-am întors la Paris. Scott şi Zelda au fost în timpul acesta la *Cap d'Antibes*, iar în toamnă, când ne-am revăzut la Paris, l-am găsit foarte schimbat. Nici vorbă să se fi lăsat de băutură pe Riviera, dimpotrivă, acum era la fel de beat ziua şi noaptea. Nu mai respecta nici măcar munca altora şi când era beat, se înfiinţa la orice oră din zi şi din noapte la noi, în *rue Notre-Dame-des-Champs* 113. Devenise foarte mojic faţă de inferiori, sau faţă de cei pe care îi socotea inferiori.

O dată a intrat în curtea fabricii de cherestea cu fetiţa lui – în zilele când guvernanta engleză era liberă, se ocupa Scott de copil – care, în capul scării i-a spus că vrea să meargă la toaletă. Scott a început s-o descheie, când proprietarul casei, care locuia cu un etaj mai jos decât noi şi se întorcea tocmai acasă, i-a spus:

— *Monsieur*, aveţi un *cabinet de toilette* chiar în faţa

[80] Băiatul bogat.

dumneavoastră, în stânga scării.

— Aşa? Dacă nu-ţi vezi de treabă am să te vâr cu capul în closet.

Era foarte greu să te înţelegi cu el în toamna aceea, deşi când nu era beat lucra la un roman. Rareori îl vedeam treaz, şi atunci era totdeauna amabil, spiritual ca înainte, uneori făcea chiar glume pe socoteala sa, ca altădată. Dar când era beat, venea de obicei la mine şi mă împiedica să lucrez, ceea ce la beţie îi dădea o satisfacţie aproape tot atât de mare ca şi Zeldei când îl împiedica pe el să scrie. Această situaţie a continuat ani de zile, dar tot în acei ani n-am avut niciun prieten mai devotat decât Scott, bineînţeles când nu era ameţit.

În toamna aceea a anului 1925, era foarte supărat fiindcă nu voiam să-i arăt prima versiune a romanului *The Sun Also Rises*[81]. I-am explicat că textul nu era concludent înainte de a-l fi revizuit şi a-l fi scris din nou, iar până atunci nu voiam nici să-l arăt, nici să-l discut cu nimeni. De altfel aveam intenţia să plec cu Hadley la Schruns, în munţii Vorriberg din Austria, îndată ce va cădea acolo prima zăpadă.

La Schruns, am scris din nou prima jumătate a romanului, operaţie care a durat, pare-mi-se, până în ianuarie. Am dus manuscrisul la New York şi l-am arătat lui Max Perkins de la editura *Scribner*, apoi m-am întors la Schruns, unde am terminat de scris romanul în forma lui definitivă. Scott nu l-a obţinut de la mine înainte de a-l fi scris din nou, de a-l fi scurtat şi expediat în această formă editurii *Scribner* la sfârşitul lunii aprilie. Îmi amintesc de câte ori am glumit cu el pe această temă, cât se arăta de preocupat şi dornic să mă ajute, ca întotdeauna când un lucru era terminat. Dar în timp ce revizuiam cartea, n-aveam nevoie de ajutorul lui.

Pe când ne aflam în munţii Vorarlberg şi terminam de revăzut romanul, Scott a părăsit Parisul, plecând cu soţia şi copilul într-o staţiune balneară din *Basses-Pyrénées*. Zelda suferea de tulburările intestinale pe care le provoacă de

[81] Apărut în Anglia cu titlul *Fiesta*. Titlul original s-ar putea traduce astfel: „Şi soarele răsare”.

obicei abuzul de şampanie, şi diagnosticate pe atunci drept colită. Scott, care se lăsase de băutură şi începuse să lucreze, stăruia să venim şi noi la Juan-les-Pins în iunie. Făgăduia să ne găsească o vilă cu chirie mică, să nu mai bea, aşa că de astă dată o să ne înţelegem iar de minune, ca pe vremuri; aveam să înotăm, să fim cu toţii sănătoşi, bronzaţi şi aveam să ne mulţumim cu câte un singur aperitiv înainte de prânz şi de cină. Zelda îşi revenise, amândoi se simţeau admirabil şi Scott era foarte satisfăcut de felul cum progresa romanul său. Deoarece *The Great Gatsby* fusese adaptat pentru scenă, bucurându-se de succes, scăpase de griji şi avea acum bani destui. Zelda era mai sănătoasă ca niciodată, şi totul avea să reintre pe un făgaş normal.

În luna mai plecasem singur la Madrid ca să lucrez, iar la întoarcere am călătorit cu clasa a treia de la Bayonne la Juan-les-Pins, unde am sosit grozav de flămând, fiindcă îmi cheltuisem prosteşte ultimii bani şi nu mai mâncasem nimic din momentul când trecusem graniţa dintre Spania şi Franţa, la Hendaye. Vila închiriată pentru noi era foarte drăguţă, iar Scott locuia într-o casă splendidă din apropiere; m-am simţit tare fericit să-mi revăd soţia – care întreţinea vila într-o ordine desăvârşită – şi prietenii, iar unicul aperitiv înainte de masă fiind într-adevăr bun, am mai băut câteva. În seara aceea am luat parte la o mică petrecere organizată la Casino în cinstea noastră, de către un grup restrâns de prieteni. N-au participat decât soţii Mac Leish, Murphy, familia Fitzgerald şi noi, care apucaserăm să ne şi instalăm în vila noastră. Nimeni n-a băut nicio băutură mai tare, doar şampanie; am fost cu toţii foarte veseli şi mi-am zis că nici nu-ţi poţi imagina un loc mai plăcut pentru un scriitor. Îţi oferea tot ce-ţi trebuie ca să scrii, afară de singurătate.

Zelda devenise de o frumuseţe neobişnuită – pielea ei bronzată căpătase un ton auriu, în armonie cu minunatul ei păr, tot auriu, dar mai închis – şi era foarte prietenoasă. Ochii ei de erete erau limpezi şi privirea calmă. Am avut impresia că situaţia s-a îmbunătăţit şi că totul e pe cale de a reintra în normal, când deodată Zelda s-a aplecat spre

mine şi mi-a spus marele ei secret:

— Ernest, nu crezi că Al. Jolson e mai mare decât Iisus?

Pe atunci nimeni nu dăduse atenţie acestui lucru. Era numai secretul Zeldei, pe care mi l-a împărtăşit, ca un erete care şi-ar împărţi prada cu un om. Dar ereţii nu-şi împart prada cu nimeni. Scott n-a mai scris nimic valabil până când n-a înţeles că Zelda era dementă.

O CHESTIUNE DE CONFORMAŢIE

Mult mai târziu, după ce Zelda suferise prima ei depresiune nervoasă, cum se spunea pe atunci, s-a întâmplat să fim în acelaşi timp la Paris şi Scott m-a invitat să iau prânzul cu el la restaurantul *Michaud*, de la întretăierea dintre *rue Jacob* şi *rue des Saints Pères*. Spunea că vrea să-mi pună o întrebare foarte importantă, care îl preocupă mai mult decât orice pe lume şi că aşteaptă de la mine un răspuns absolut sincer. L-am încredinţat că am să fac tot ce-mi stă în putinţă. De câte ori îmi cerea să-i răspund absolut sincer la o întrebare, – ceea ce nu este de fel uşor – şi eu căutam să mă conformez, răspunsul îl supăra fără greş, adesea nu pe loc, ci mai târziu, uneori abia după ce îl rumegase multă vreme. Cuvintele mele i se păreau nimicitoare şi ca să scape de obsesia lor, ar fi fost gata uneori să mă nimicească şi pe mine.

În timpul mesei a băut vin, fără vreun efect simţitor însă, deoarece nu luase niciun aperitiv înainte. Am vorbit despre munca noastră, despre cunoştinţe comune, mi-a cerut veşti despre oameni pe care nici unul, nici altul nu-i mai văzuserăm de mult. Ştiam că tocmai lucra la o carte serioasă, care îi dădea mult de furcă deoarece ridica probleme dificile, dar îmi dădeam seama că nu despre asta voia să discute cu mine. Aşteptam să atace în sfârşit subiectul în legătură cu care ţinea să-i spun întregul adevăr, dar s-a abţinut până ce am terminat masa, de parcă am fi fost la un dejun de afaceri.

Cum am ajuns în cele din urmă la tartele cu cireşe şi la

ultima carafă de vin, mi-a spus:

— Ştii desigur că în afară de Zelda nu m-am culcat niciodată cu nimeni.

— Nu ştiam.

— Credeam că ţi-am povestit.

— Nu. Mi-ai povestit multe, dar asta nu.

— Tocmai în legătură cu asta voiam să te întreb ceva.

— Bine. Te ascult.

— Zelda susţine că nu voi izbuti niciodată să fac o femeie fericită din pricina conformaţiei mele şi că de aici i se trage depresiunea nervoasă. Zice că n-aş fi bine proporţionat. De când mi-a spus asta, nu mai am linişte şi trebuie să ştiu care-i adevărul.

— Eşti perfect normal. Fii pe pace. N-ai niciun cusur. E numai o eroare de perspectivă, fiindcă te priveşti de sus în jos. Du-te la *Louvre*, uită-te la statui şi apoi, când ajungi acasă, priveşte-te în oglindă din profil.

— Te pomeneşti că nici statuile nu sunt bine proporţionate?

— Ba sunt, şi încă foarte bine. Mulţi oameni ar fi încântaţi să semene cu ele.

— Atunci de ce-o fi spus-o?

— Ca să te zăpăcească. Ăsta-i cel mai vechi procedeu din lume pentru a scoate un bărbat din minţi. Mi-ai cerut să-ţi spun adevărul, Scott, şi ţi-aş mai putea spune încă multe, dar ăsta-i singurul adevăr care te interesează deocamdată. N-ai decât să te duci şi la un medic să ţi-l confirme.

— Nu mă duc. Voiam să aflu adevărul de la tine.

— Acum mă crezi?

— Nu ştiu, se codi el.

— Atunci hai cu mine la *Louvre*! E la doi paşi: cum am ajuns la capătul străzii, trecem podul peste Sena şi am ajuns.

Ne-am dus la *Louvre* şi după ce a privit statuile, Scott tot mai avea oarecari îndoieli cu privire la persoana sa.

— De fapt ar fi şi greu să te conving pe loc, deoarece e vorba de anumite proporţii şi de unghiul din care priveşti lucrurile.

I-am dat şi câteva sfaturi, care socoteam că i-ar putea fi de folos.

— Cunosc o fată care a fost foarte drăguţă cu mine, îmi mărturisi. Dar după cele ce mi-a spus Zelda…

— Scoate-ţi din cap ce ţi-a spus Zelda, l-am sfătuit. Zelda e nebună. Eşti absolut normal. Trebuie deci să-ţi recapeţi încrederea în tine şi să-i dai fetei ceea ce aşteaptă. Zelda nu urmăreşte decât să te nenorocească.

— Se vede că n-o cunoşti pe Zelda.

— Bine, am zis. Să nu mai vorbim despre asta. Nu uita, însă, că ai venit la masă ca să-mi pui o întrebare şi eu am căutat să-ţi răspund cinstit.

Totuşi mai avea îndoieli.

— Ce-ar fi să ne uităm şi la câteva tablouri? i-am propus. Spune drept: afară de Mona Lisa, ai mai văzut ceva aici?

— Nu-mi arde mie de tablouri acum, mi-a răspuns. Şi apoi, mi-am dat întâlnire cu nişte cunoscuţi la barul de la Ritz.

Peste foarte mulţi ani, fiind la barul de la Ritz, câtva timp după sfârşitul celui de al doilea război mondial, Georges, care pe vremea când Scott trăia la Paris era *chasseur*[82] şi acum devenise barman-şef, m-a întrebat:

— Papa, cine era acel *Monsieur* Fitzgerald de care mă întreabă toată lumea?

— Cum, nu l-ai cunoscut?

— Nu. Îmi aduc aminte de toţi câţi veneau pe atunci aici. Dar acum fiecare vrea să ştie numai despre el.

— Şi ce le povesteşti?

— Tot ceea ce ar dori să audă. Tot ce le-ar putea face plăcere. Dar tare aş vrea să ştiu şi eu cine a fost?

— Un scriitor american destul de cunoscut îndată după 1920 şi mai târziu, care a trăit câtva timp în străinătate, la Paris şi prin alte părţi.

— De ce oare nu-mi aduc aminte de el? A fost un scriitor bun?

— A scris două romane admirabile şi unul neterminat,

[82] Om de serviciu într-un restaurant sau într-un hotel, care execută diverse comisioane pentru clienţi.

care după spusele celor mai buni cunoscători ai operei sale, ar fi putut să fie la fel de valoros. A mai scris şi câteva nuvele foarte frumoase.

— Venea des pe aici?

— Cred că da.

— Bine, dar dumneata nu veneai des la noi prin 1920. Ştiam că erai sărac şi locuiai în alt cartier.

— Când aveam bani, mă duceam la *Crillon*.

— Ştiu şi asta. Îmi aduc aminte foarte bine când te-am văzut prima oară.

— Şi eu.

— Ciudat e că nu-mi amintesc deloc de el, se mira Georges.

— Toţi cunoscuţii noştri de atunci au murit.

— N-are a face, doar nu uiţi un om când moare, dovadă că toată lumea mă întreabă şi astăzi de el. Trebuie să-mi povesteşti câte ceva despre el pentru memoriile mele.

— Negreşit.

— Îmi aduc aminte cum ai sosit aici într-o noapte cu Baronul von Blixen – în ce an a fost? Georges zâmbi cu tâlc.

— Şi el a murit.

— Ştiu. Dar pe el nu-l poţi uita. Înţelegi ce vreau să spun?

— Prima lui soţie scria extraordinar de frumos, i-am spus. Cartea ei este poate cea mai bună din câte am citit vreodată despre Africa, cu excepţia lucrării lui Sir Samuel Baker *Nile Tributaries of Abyssinia*[83]. Să consemnezi şi asta în memoriile dumitale de vreme ce acum te preocupă scriitorii.

— Bine, zise Georges. Baronul n-a fost un om pe care să-l uiţi. Dar care e titlul cărţii?

— *Out of Africa*[84], l-am lămurit. Blickie vorbea întotdeauna cu mândrie despre scrierile primei lui soţii. Ne-am cunoscut însă cu mult mai înainte ca ea să fi scris această carte.

— Nu vrei să-mi povesteşti ceva şi despre *Monsieur* Fitzgerald de care mă întreabă toată lumea?

[83] Afluenţii Nilului în Abisinia.

[84] În afara Africii.

— Pe atunci în locul dumitale era Frank.

— Da. Dar eu eram *chasseur* aici. Ştii desigur ce înseamnă un *chasseur*.

— Am de gând să pun câteva amintiri în legătură cu Fitzgerald într-o carte pe care vreau s-o scriu despre primii mei ani petrecuţi la Paris. Mi-am jurat s-o scriu.

— Bună idee! aprobă Georges.

— Am să-l descriu exact aşa cum mi s-a întipărit în minte la prima noastră întâlnire.

— Îmi pare bine, zise Georges. Poate că atunci am să-mi aduc şi eu aminte de el, de vreme ce venea pe aici. La urma urmei, oamenii nu se uită de tot.

— Dar turiştii?

— Nu mă refeream la ei. Parcă spuneai că el venea foarte des la barul nostru?

— În orice caz ţinea să vină foarte des.

— Dacă ai să scrii tot ce-ţi aminteşti despre el, cum venea adesea pe aici, nu se poate să nu-mi amintesc şi eu.

— O să vedem, am zis.

PARISUL N-ARE MARGINI

Când în loc de doi am ajuns să fim trei, frigul şi vremea rea ne-au silit până la urmă să părăsim iarna Parisul. Cât am fost singuri, n-am avut niciun fel de probleme din momentul când ne-am deprins cu greutăţile iernii. Eu mă puteam duce oricând să scriu la cafenea şi să lucrez o dimineaţă întreagă consumând doar un *café-crème* căci, după ce chelnerii făceau curăţenie şi măturau, localul se încălzea treptat. Soţia mea putea să exerseze la pian într-o încăpere neîncălzită dacă îşi punea pe ea destule pulovere ca să nu răcească în timp ce cânta, iar apoi să vină acasă şi să-l îngrijească pe Bumby. Nu se cădea, fireşte, să duci un sugar iarna la cafenea, chiar unul care niciodată nu plângea, nici nu se plictisea şi urmărea cu interes tot ce se petrecea în jurul lui. Cum pe atunci încă nu se puteau angaja îngrijitoare care să stea câteva ore cu copiii când părinţii pleacă de acasă, Bumby era foarte fericit când rămânea în pătuţul lui cu plasă, în tovărăşia prietenei sale F. Pussy, o pisică mare şi drăgăstoasă. Unii susţineau că e primejdios să laşi copilul cu o pisică. Cei mai inculţi şi mai plini de prejudecăţi pretindeau că pisica soarbe răsuflarea copilului şi-l ucide. Alţii spuneau că pisica se culcă peste copil, înăbuşindu-l sub greutatea ei. F. Pussy se culca însă lângă Bumby în pătuţul cu plasă înaltă, stătea cu ochii ei mari, gălbui, aţintiţi asupra uşii şi nu lăsa pe nimeni să se apropie de el când noi nu eram acasă iar Marie, *la femme de ménage*[85], trebuia să plece şi ea. F. Pussy era cea mai

[85] Femeie de serviciu angajată cu ziua sau cu ora.

bună dădacă, de alta nici nu mai aveam nevoie.

Dar când eşti sărac – şi noi eram într-adevăr săraci la întoarcerea din Canada, când m-am lăsat cu totul de ziaristică şi nu izbuteam să plasez nici măcar o nuvelă – iarna la Paris o duci foarte greu, mai ales dacă ai şi un copil. La trei luni, *Mister* Bumby traversase, în ianuarie, Atlanticul de nord pe un mic vas al societăţii de navigaţie *Cunard*, care făcea ruta New York-Halifax în douăsprezece zile. În timpul călătoriei n-a plâns nici o singură dată, iar pe furtună râdea fericit fiindcă ridicam în jurul lui o baricadă de perne, ca să nu cadă din pat. Totuşi n-ar fi rezistat la frigul pe care îl înduram noi la Paris.

De aceea am plecat cu toţii la Schruns, în munţii Vorarlberg din Austria. După ce străbăteai Elveţia, ajungeai la graniţa austriacă, la Feldkirch. Apoi trenul trecea prin Lichtenstein până la graniţa Bludenz, de unde pornea o linie ferată secundară, ce şerpuia de-a lungul unui râu de munte cu păstrăvi şi bolovani, pe o vale mărginită de păduri şi ferme, până la Schruns, un târg însorit, cu fabrici de cherestea, prăvălii, hanuri şi cu un hotel deschis tot anul, *Zur Taube*[86], unde trăgeam şi noi.

Hotelul *Taube* avea camere spaţioase, confortabile, cu sobe uriaşe, ferestre largi, paturi mari cu pături bune şi pilote de puf. La masă se serveau mâncăruri simple şi foarte gustoase, iar în sufrageria şi barul cu pereţii îmbrăcaţi în lemn era cald şi plăcut. Valea, largă şi deschisă, era foarte însorită. Pensiunea completă pentru toţi trei costa cam doi dolari pe zi, şi cum şilingul austriac era în scădere din pricina inflaţiei, plăteam din ce în ce mai puţin pentru cameră şi mâncare. Nu era o inflaţie de proporţiile celei din Germania, care adusese după sine mizerie şi disperare. Cursul şilingului era când în urcare, când în scădere, doar că perioadele de scădere durau mai mult.

La Schruns nu existau nici lifturi speciale pentru schiori, nici funiculare, numai pârtiile stânjenarilor şi ale păstorilor duceau din diferitele văi până în creierul munţilor. Urcai pe

[86] La porumbel.

jos cu schiurile în spinare şi când ajungeai mai sus, unde zăpada era atât de adâncă încât te înfundai în ea, continuai urcuşul pe schiurile înfăşurate în piei de foca. În punctele mai înalte ale văilor de munte se aflau cabane mari ale clubului Alpin, construite în vederea ascensiunilor de vară, cabane unde puteai înnopta, lăsând la plecare banii pentru lemnele arse în sobă. În unele dintre ele trebuia să-ţi procuri singur lemne, iar dacă aveai de gând să faci o excursie de mai multe zile şi să urci spre gheţari, angajai un localnic care să-ţi ducă alimentele şi lemnele şi îţi alegeai un popas de bază într-una dintre cabanele situate la mari înălţimi. Cele mai vestite dintre ele erau *Lindauer Hütte*, *Madlener Haus* şi *Wiesbadener Hütte*.

În spatele hotelului *Taube* se afla un fel de pistă de antrenament, care trecea prin livezi şi ogoare, iar dincolo de Tschagguns mai era încă o pantă bună, de cealaltă parte a văii, unde se găsea un han încântător, având pe pereţii cârciumii o splendidă colecţie de coarne de ţapi de munte. După Tschagguns, un sat de stânjenari aşezat la capătul cel mai îndepărtat al văii, porneau în sus nişte pante minunate pentru schi, care duceau până pe creastă, de unde puteai trece peste masivul Silvretta, ajungând în apropiere de Klosters.

Aerul de la Schruns îi pria grozav lui Bumby; îl dădusem în grija unei frumoase fete brune, care îl plimba cu săniuţa în soare şi vedea de el, în timp ce Hadley şi cu mine exploram toată această regiune necunoscută nouă şi toate satele din împrejurimi. Localnicii se arătau foarte prietenoşi faţă de noi. De pildă, *Herr* Walther Lent, unul dintre primii adepţi ai schiului la mare altitudine – care pe vremuri avusese împreună cu Hanner Scheide, celebrul schior din Arlberg, o fabrică de unsori pentru schiuri de folosit la urcuş şi pe orice fel de zăpadă – se pregătea să deschidă un curs de schi în Alpi, la care ne-am înscris amândoi. Walther Lent avea metoda lui: după o perioadă cât mai scurtă de iniţiere pe pistele de antrenament, pornea cu elevii săi în excursii lungi pe munţii cei mai înalţi. Pe atunci schiul se practica într-un fel cu totul diferit faţă de astăzi; fractura coloanei

vertebrale nu devenise încă un accident banal, şi nimeni nu-şi putea îngădui să-şi rupă un picior. Nu existau încă nici măcar patrule de prim-ajutor pentru schiori. Orice pantă pe care o coborai, trebuia s-o urci mai întâi, ceea ce îţi întărea îndeajuns muşchii picioarelor ca să te poţi bizui pe ei la coborâş.

Walther Lent socotea că pentru un schior nu există plăcere mai mare decât să urce până sus, în creierul munţilor, unde nu vezi ţipenie de om, nici urme pe zăpadă, şi să străbată Alpii, poposind când într-o cabană a clubului Alpin, când în alta, trecând peste creste şi gheţari. El era de părere că schiurile nu trebuiau fixate prea tare, pentru ca atunci când cazi să-ţi poţi desprinde uşor piciorul din ele, ca să nu ţi-l frângi. Dar ceea ce îi plăcea lui Walther mai mult decât orice era să alunece liber cu schiurile peste gheţari, fără să fie legat cu frânghii; dar pentru asta trebuia să aştepte primăvara, când în crăpături se aduna un strat de zăpadă destul de gros ca să le astupe.

Şi Hadley şi eu îndrăgiserăm schiul de la primele încercări pe care le făcuserăm împreună în Elveţia şi apoi la Cortina d’Ampezzo, în Dolomiţi, cu puţin înainte de a se naşte Bumby; medicul de la Milano îi dăduse voie să practice în continuare acest sport, numai cu condiţia ca eu să am grijă să nu cadă. Pentru aceasta se cerea o alegere foarte atentă a povârnişului, a pârtiei şi o siguranţă absolută a mişcărilor; dar Hadley avea picioare frumoase, uimitor de puternice şi era atât de stăpână pe schiuri, încât n-a căzut nici o singură dată. Ştiam amândoi să recunoaştem consistenţa zăpezii şi fiecare dintre noi era în stare să coboare o pantă acoperită cu un strat gros de zăpadă moale şi pufoasă.

Eram încântaţi de Vorarlberg, ca şi de Schruns de altfel. Plecam acolo pe la sfârşitul lui noiembrie şi rămâneam până aproape de Paşte. Tot timpul schiam, deşi Schruns nu era aşezat la o altitudine destul de mare pentru o staţiune de sporturi de iarnă, afară de anii când ningea mult. Pentru noi însă era o distracţie să ne căţărăm pe munte şi pe atunci nimeni nu s-ar fi plâns de aşa ceva. La urcuş îţi

stabileai un ritm cu mult sub posibilităţile tale, aşa că înaintai uşor, inima îţi bătea regulat şi erai mândru de greutatea rucsacului din spinare. În drum către *Madlener Haus*, trebuia să te caţări la un moment dat pe o pantă foarte abruptă şi dificilă. A doua oară însă o urcai mai uşor şi până la urmă ajungeai sus fără să oboseşti, cărând în spate o greutate de două ori mai mare decât prima dată.

Eram veşnic flămânzi şi fiecare masă constituia un eveniment. Beam bere blondă sau neagră, vinuri noi şi, rareori, vinuri de un an. Cele mai bune erau vinurile albe. Consumam şi alte băuturi: *Kirsch*, care se producea pe valea aceea şi *Enzian Schnapps*, distilat din genţiană culeasă din munţi. Uneori ni se servea la cină friptură de iepure, înăbuşită, cu un sos grozav de vin roşu, alteori vânat cu sos de castane. La aceste mâncări comandam vin roşu, care costa mai scump decât cel alb, deşi nu trecea de douăzeci de centi litrul. Un vin roşu obişnuit era mult mai ieftin şi când ne duceam la *Madlener Haus* luam de obicei câte un butoiaş cu noi.

Ne aprovizionaserăm pe toată iarna cu un stoc de cărţi împrumutate de la Sylvia Beach, iar din când în când jucam popice cu localnicii, pe aleea care ducea în grădina de vară a hotelului. O dată sau de două ori pe săptămână se juca pocher în sufrageria hotelului, cu obloanele închise şi cu uşa încuiată, deoarece jocurile de noroc erau interzise în Austria pe vremea aceea. Partenerii mei erau *Herr* Nels, proprietarul hotelului, *Herr* Lent, profesorul de schi, un bancher din orăşel, procurorul tribunalului şi căpitanul de jandarmi. Jucam tare şi cu toţii eram jucători buni şi chibzuiţi, numai *Herr* Lent se avânta prea mult, deoarece cursul de schi nu-i aducea aproape niciun câştig. De fiecare dată când îi auzea pe cei doi jandarmi, care patrulau prin orăşel, oprindu-se în faţa uşii noastre, căpitanul lor ne făcea semn ducând un deget la ureche, iar noi tăceam chitic până se îndepărtau.

Cum se lumina de ziuă, femeia de serviciu intra în camera noastră care se răcea foarte tare peste noapte, închidea ferestrele şi aprindea focul în soba uriaşă de

faianţă. După ce camera se încălzea, ne aducea micul dejun: pâine proaspătă sau prăjită, dulceţuri delicioase din diferite fructe, ceşti mari de cafea şi dacă doream, ouă proaspete şi şuncă excelentă. Pe jos, lângă patul nostru, dormea Schnautz, un câine căruia îi plăcea grozav să se ţină după noi când plecam cu schiurile pe munte, iar când coboram la vale, ni se urca în spinare sau pe umeri. Era foarte bun prieten şi cu *Mister* Bumby, pe care îl însoţea când dădaca îl ducea la plimbare cu săniuţa.

La Schruns se putea lucra minunat. Spun acest lucru fiindcă în iarna 1925–1926 am izbutit să duc la capăt cea mai grea muncă de redactare din viaţa mea, când a trebuit să reiau şi să încheg într-un roman prima variantă a cărţii *The Sun Also Rises* scrisă pe nerăsuflate doar în şase săptămâni. Nu-mi aduc aminte care dintre povestiri le-am scris acolo. Totuşi ştiu că au fost câteva bune.

Îmi aduc însă bine aminte de zăpada de pe drumul de ţară, care scârţâia sub paşii noştri când ne întorceam acasă seara, pe ger, cu schiurile şi beţele pe umeri, călăuzindu-ne după lumini înainte de a zări casele şi când fiecare om pe care îl întâlneam ne saluta, spunându-ne „*Grüss Gott*”[87]. În *Weinstube*[88] şedeau întotdeauna ţărani încălţaţi în cizme cu ţinte şi îmbrăcaţi cu haine de munte; aerul era îmbâcsit de fum de tutun, iar podeaua de scânduri scrijelită de ţinte. Mulţi dintre tineri făcuseră armata la regimentele austriece de vânători de munte din Alpi, iar unul dintre ei, Hans, muncitor la o fabrică de cherestea, era un vânător vestit şi ne împrieteniserăm, fiindcă amândoi luptaserăm în aceeaşi regiune muntoasă din Italia. Beam adesea împreună şi cântam cu toţii în cor cântece populare din partea locului.

Îmi mai aduc aminte şi de pârtiile ce urcau printre livezile şi ogoarele ţăranilor care locuiau pe coastă, deasupra satului, de casele lor bine încălzite, cu sobe mari, şi stive uriaşe de lemne în curte, acoperite de zăpadă. În bucătărie, femeile scărmănau şi torceau lâna cenuşie sau neagră. Furca de tors cu roată era acţionată de o pedală, iar lâna se

[87] Salut echivalent cu: „Dea Domnul bine” (germ.).
[88] Cârciumă (germ.).

folosea nevopsită, aşa cum fusese tunsă de pe oi, păstrându-i-se culoarea şi grăsimea naturală. De aceea căciulile, puloverele şi şalurile lungi, împletite de Hadley, nu se umezeau niciodată de zăpadă.

Odată, de Crăciun, s-a jucat o piesă de Hans Sachs, pusă în scenă de directorul şcolii. Spectacolul a fost bun şi am scris despre el o cronică pentru un ziar din regiune, pe care mi-a tradus-o proprietarul hotelului. În alt an, un ofiţer german de marină în retragere, ras în cap şi cu cicatrici pe obraz, a venit să ţină o conferinţă despre bătălia din Iutlanda[89]. Nişte diapozitive înfăţişau mişcările celor două flote militare şi ca să dovedească laşitatea lui Jellicoe[90], fostul ofiţer german tot arăta ceva pe ecran cu un tac de biliard şi câteodată se înfuria atât de tare, încât i se sugruma vocea. Directorul se temea ca nu cumva să străpungă ecranul cu tacul de biliard. Cum fostul ofiţer de marină nu şi-a revenit în fire nici după conferinţă, toată lumea din *Weinstube* se simţea stingherită. Numai procurorul şi bancherul au băut cu el la o masă izolată. *Herr* Lent, care era *Reinländer*[91], refuzase să asiste la conferinţă. Se aflau acolo şi doi vienezi, soţ şi soţie, care veniseră să facă schi, dar cum nu se încumetau să se caţăre pe munţi, se pregăteau să plece la Zurs, unde, după câte am auzit, au fost ucişi de o avalanşă. Soţul declară că acel conferenţiar făcea parte din tagma porcilor care au dus Germania la pierzanie şi care, peste douăzeci de ani, vor face acelaşi lucru. Soţia îi spuse pe franţuzeşte să-şi ţină gura, fiindcă într-un astfel de târg pierdut nu se ştie niciodată ce ţi se poate întâmpla.

În anul acela foarte mulţi oameni au fost ucişi de avalanşe. Prima catastrofă mai mare s-a produs dincolo de munţii la poalele cărora ne aflam, şi anume la Lech în Arlberg. Un grup de germani îl anunţaseră pe *Herr* Lent că

[89] Peninsulă din Danemarca, unde în 1916 s-a dat o importantă bătălie navală între englezi şi germani.

[90] Amiral englez (1859–1935), care a comandat flota Marii Britanii în bătălia din Iutlanda.

[91] Locuitor din Renania (germ.).

urmau să vină în concediul de Crăciun, pentru a face schi cu el. Începuse să ningă târziu în iarna aceea şi coastele dealurilor şi ale munţilor, până atunci scăldate în soare, încă nu se răciseră când s-a pornit prima ninsoare puternică. Zăpada era adâncă, afânată, şi încă nu se aşezase. Condiţii mai primejdioase pentru schiori nici nu se puteau închipui, de aceea *Herr* Lent le telegrafie la Berlin să nu vină. Dar ei voiau să profite de zilele lor de concediu şi cum nu ştiau ce înseamnă avalanşele, nu se temeau de ele. Sosiră aşadar la Lech, însă *Herr* Lent refuză să-i însoţească. Unul dintre ei îi spuse că este un laş şi cu toţii hotărâră să schieze fără ajutorul lui. În cele din urmă, Lent îi călăuzi până la panta cea mai puţin primejdioasă pe care putu s-o găsească şi coborî primul pe ea, dar în momentul când ceilalţi porniră pe urmele lui, toată zăpada de pe coastă se prăvăli peste ei, acoperindu-i ca un val uriaş. Cursurile de schi alpin nu se dovediseră prea bănoase nici înainte, dar după acest accident, am rămas aproape singurii elevi ai lui Lent. Am început atunci să ne iniţiem în tainele avalanşelor, să studiem de câte tipuri sunt, cum să le eviţi şi cum să te comporţi în cazul că te surprinde una. Aproape tot ce-am scris în anul acela a fost realizat în perioada avalanşelor.

Cea mai îngrozitoare amintire pe care mi-a lăsat-o iarna aceea, când avalanşele au provocat atâtea nenorociri, este imaginea unui cadavru dezgropat din nămeţi. În timpul căderii, omul se ghemuise cu capul rezemat pe amândouă braţele, căutând să păstreze un spaţiu liber ca să poată respira sub zăpadă, după cum învăţaserăm şi noi că trebuie procedat în astfel de cazuri. Fusese o avalanşă enormă, aşa că a durat mult până să se dezgroape toate victimele, iar ultimul cadavru scos de sub nămeţi a fost al acelui om. Murise de curând şi avea beregata roasă până la os de i se vedeau tendoanele şi vertebrele. Îşi tot răsucise, desigur, capul dintr-o parte în alta, căznindu-se să scape de apăsarea zăpezii. Pe semne că în avalanşă se găseau şi straturi compacte de zăpadă mai veche, amestecate printre cele noi şi uşoare, care le trăseseră după ele atunci când alunecaseră la vale. Nu ne-am putut da seama dacă omul

făcuse conştient aceste mişcări, ca să-şi taie beregata, sau dacă îşi pierduse minţile. În orice caz, preotul din localitate n-a permis să fie îngropat în cimitir, pe motiv că nu exista nicio dovadă că omul era catolic.

În timpul cât stăteam la Schruns, făceam din când în când o plimbare lungă în susul văii, până la hanul unde înnoptam în drum spre *Madlener Haus*. Era un han vechi, foarte frumos. Lemnul de pe pereţii sufrageriei devenise de-a lungul anilor neted şi mătăsos, masa şi scaunele de asemenea. Dormeam îmbrăţişaţi în patul mare, sub pilota de puf, cu fereastra deschisă prin care se vedeau stelele mai strălucitoare ca oricând. Dimineaţa, înainte de a porni la drum, luam micul dejun, ne puneam raniţa în spinare şi începeam urcuşul cu schiurile pe umăr, călăuziţi de stelele atât de apropiate şi de luminoase. Cărăuşii tocmiţi să ne ducă lucrurile mai grele, aveau schiuri scurte. Ne luam la întrecere între noi ca să vedem cine reuşeşte să ducă în spate la urcuş o greutate mai mare, dar niciunul nu putea concura cu ţăranii aceia scunzi şi posaci, care nu vorbeau decât dialectul din Montafon şi urcau pe munte cu paşi rari şi siguri ca nişte cai de povară, iar când ajungeau sus la cabana clubului Alpin, clădită pe o stâncă, lângă un gheţar acoperit cu zăpadă, îşi azvârleau poverile lângă zidul de piatră al cabanei, cerând mai mult decât preţul cuvenit, iar după ce îşi primeau banii şi ceva pe deasupra, porneau ca din puşcă la vale pe schiurile lor scurte şi dispăreau ca nişte gnomi.

Ne împrieteniserăm cu o nemţoaică tânără care făcea schi împreună cu noi. Schia admirabil pe munţi şi era o alpinistă încercată; deşi micuţă şi foarte bine făcută, putea duce în spate un rucsac la fel de greu ca al meu, chiar mai multă vreme decât mine.

— Cărăuşii ăştia ne privesc de parcă s-ar aştepta ca la coborâre să ne care pe noi în chip de cadavre, spunea ea. N-am întâlnit încă niciunul care să se mulţumească la urmă cu cât a cerut la început.

Iarna la Schruns purtam barbă ca să-mi apăr faţa de soarele de munte care ardea îngrozitor şi nu mă duceam

nici măcar la frizer să mă tund. Într-o seară, când coboram cu schiurile prin întuneric pe o pârtie a stânjenarilor, *Herr* Lent mi-a spus că ţăranii de pe coastă, pe care îi întâlneam adesea pe drumurile ce duceau de la Schruns în sus, mă porecliseră „Hristosul negru”. A mai adăugat că unii dintre ei, când veneau la *Weinstube*, mă numeau „Hristosul negru care bea *Kirsch*”. Dar pentru ţăranii din partea cea mai înaltă şi mai îndepărtată a ţinutului Montafon, de unde ne tocmeam cărăuşii când urcam la *Madlener Haus*, eram cu toţii nişte diavoli străini, care se duceau în creierul munţilor atunci când omul n-are ce căuta pe acolo. Nici faptul că porneam la drum cu noaptea în cap, pentru a trece prin locurile de unde puteau cădea avalanşe înainte de răsăritul soarelui, când deveneau şi mai primejdioase, nu pleda în favoarea noastră. Dimpotrivă, constituia încă o dovadă că eram vicleni ca toţi diavolii străini.

Îmi amintesc până azi mirosul de cetină, şi nopţile petrecute în colibele stânjenarilor, unde dormeam pe saci umpluţi cu frunze de fag, şi plimbările cu schiurile prin pădure pe urmele iepurilor şi ale vulpilor. Îmi aduc aminte că odată, sus pe munte, dincolo de zona pădurilor, am mers pe urmele unei vulpi până când am dat cu ochii de ea şi am observat cum a rămas cu laba dreaptă dinainte ridicată, a stat o clipă în loc cu urechile ciulite şi apoi a zbughit-o; parcă văd şi acum o potârniche albă de munte ţâşnind din zăpadă şi bătând speriată din aripi, înainte de a-şi lua zborul şi a dispare dincolo de creastă.

Mai ţin minte de câte feluri poate fi zăpada, în funcţie de vânt, şi ce capcane întinde unui schior. Şi viscolul ce se dezlănţuia uneori în timp ce poposeam în vreo cabană la mare altitudine, lăsând în urma lui o lume ciudată, prin care trebuia apoi să-ţi croieşti drum cu mare prudenţă, de parcă te-ai fi aflat într-un loc necunoscut. De fapt aşa şi era, fiindcă totul se schimbase atât de mult, încât nu mai recunoşteai nimic. Apoi, în preajma primăverii, venea şi momentul mult aşteptat când coboram pe gheţarul neted şi abrupt, tot drept înainte, cât ne ţineau picioarele, cu gleznele strânse, foarte aplecaţi, răpiţi de viteză, într-o

nesfârşită cădere, prin tăcerea sfâşiată de şuierul pulberii de zăpadă. Era mai plăcut decât să zbori, mai plăcut decât orice pe lume şi această plăcere ne-o câştigaserăm cu preţul unui antrenament serios, prin lungi urcuşuri cu rucsacuri grele în spinare. Nu puteam plăti pe nimeni să ne transporte până sus, pe culmi, nici cumpăra un bilet până acolo. Pentru această răsplată finală ne trudiserăm toată iarna, era rezultatul călirii noastre şi a experienţelor acumulate în luni de trudă.

În ultima iarnă pe care am petrecut-o împreună în munţi, au pătruns în viaţa noastră nişte intruşi şi de atunci toate s-au schimbat. Iarna de pomină a avalanşelor a fost ca o iarnă fericită şi curată din copilărie, în comparaţie cu cea următoare – o iarnă de coşmar cu mască de carnaval – şi cu vara ucigătoare care avea să vină după ea. În anul acela s-au ivit acolo bogătaşii.

Oamenii bogaţi, întocmai ca rechinii, au şi ei un soi de peşte-pilot, pe care îl trimit în recunoaştere. Chiar dacă acesta nu aude şi nu vede prea bine, are întotdeauna un nas bun, cu care descoperă oamenii amabili şi slabi de înger. Un asemenea rechin-pilot vorbeşte cam aşa: „Ştiu şi eu? Nu, desigur, nu prea cred. Dar mie îmi plac. Pe amândoi i-am îndrăgit. Zău, Hem’, pe cinstea mea că ţin la ei! Înţeleg ce vrei să spui, dar eu îi iubesc cu adevărat, iar ea are un farmec deosebit. (Îi rosteşte numele cu duioşie.) Nu, Hem’, nu fi absurd şi nu face nazuri. Eu îi preţuiesc foarte mult. Pe amândoi, îţi jur. Când ai să-l cunoşti pe (urmează diminutivul cu care îl alintau pe respectivul în copilărie) sunt sigur că are să-ţi placă. Eu ţin la amândoi, zău aşa!”

Pe urmă te pomeneşti cu bogătaşii şi nimic nu va mai fi vreodată cum a fost. Rechinul-pilot pleacă, bineînţeles. E totdeauna pe drum, ba se duce undeva, ba vine de undeva şi nu stă niciodată prea mult într-un loc. Apare pe arena politică sau pe scenă, apoi dispare, aşa cum în tinereţe apărea în câte o ţară sau în viaţa oamenilor, ca apoi să dispară fără urmă. Nu se lasă prins niciodată, nici măcar de bogătaşi. Dacă nu-i chip să-l prindă nimeni, el în schimb

reuşeşte să prindă şi să ducă la pieire pe aceia care îi arată încredere. De tânăr şi-a însuşit deprinderile indispensabile pentru a deveni o canalie, mânat de o pasiune tainică, mult timp neîmpărtăşită, pentru bani. Până la urmă ajunge el însuşi un bogătaş, făcând cu fiecare dolar dobândit câte un pas spre dreapta, egal cu lăţimea unei bancnote de un dolar.

Bogătaşii îl apreciau şi aveau încredere în el fiindcă era rezervat, amuzant, insesizabil, pe cale de a se ridica şi se dovedea un rechin-pilot care nu dădea greş niciodată.

Când doi oameni se iubesc, sunt fericiţi, veseli şi unul dintre ei sau amândoi lucrează bine, realizând opere de calitate, ceilalţi se simt atraşi spre ei în mod inevitabil, ca păsările călătoare, noaptea, de către un far puternic. Dacă cei doi oameni ar fi construiţi dintr-un material la fel de rezistent ca farurile ar scăpa nevătămaţi, doar păsările ar avea de suferit. Dar aceia care, prin fericirea şi capacitatea lor, exercită o atracţie asupra celor din jur, sunt de obicei naivi, lipsiţi de experienţă. Ei nu ştiu nici să se apere, nici să se eschiveze. N-au învăţat îndeajuns să se ferească de bogătaşii care par atât de buni, simpatici, fermecători, cuceritori, generoşi, înţelegători, lipsiţi de cusururi, în stare să transforme fiecare zi într-o sărbătoare dar care, după ce s-au săturat, pleacă, iar în urma lor totul moare şi rămâne mai uscat decât rădăcinile ierburilor strivite de copitele cailor lui Atila.

Bogătaşii au apărut călăuziţi de rechinul-pilot. Cu un an înainte nici nu s-ar fi gândit să vină. Pe atunci nu prezentam încă nicio garanţie. Deşi lucram la fel de bine şi eram chiar mai fericiţi, nu scrisesem încă niciun roman, aşa încât nu reprezentam pentru ei o valoare certă. Ei nu-şi investesc timpul şi farmecul decât după ce îşi iau toate garanţiile. De ce ar face-o? Picasso reprezenta o valoare sigură, ceea ce fusese fără îndoială şi înainte ca ei să fi aflat măcar că exista pictură. Pe atunci mai mizau şi pe un alt pictor, de care erau şi mai siguri, ca şi de mulţi alţii.

Dar în anul acela au ajuns la convingerea că şi cu noi nimereau la sigur, datorită informaţiilor culese de rechinul-

pilot, care ni i-a şi prezentat, luându-şi toate precauţiunile ca să nu-i privim ca pe nişte intruşi şi să nu mă arăt prea rezervat, ţinând seama bineînţeles că el ne era prieten.

Pe atunci aveam tot atâta încredere în rechinul-pilot ca în ultima ediţie revăzută şi îmbunătăţită din *Instrucţiunile pentru navigaţia în Mediterana, întocmite de Institutul hidrografic*, bunăoară, sau în tabelele din *Almanahul nautic* publicat de Brown. Îmbrobodit de farmecul acestor bogătaşi, am devenit la fel de încrezător şi stupid ca un câine de vânătoare, gata să se ia după orice om cu puşcă, sau ca un căţel de circ, dresat, bucuros că s-a găsit în sfârşit cineva care să-l iubească şi să-l admire în mod dezinteresat. Când am văzut că fiecare zi poate deveni o sărbătoare, mi s-a părut că am făcut o descoperire minunată. Am consimţit chiar să le citesc o parte din roman, aceea scrisă din nou, coborând astfel pe ultima treaptă a decăderii la care poate ajunge un scriitor, ceea ce e cu mult mai primejdios pentru el decât să cobori cu schiurile un gheţar, fără a te lega cu frânghii, înainte ca zăpada de o iarnă întreagă să fi astupat crăpăturile.

Când îmi spuneau: „E admirabil, Ernest, într-adevăr extraordinar, nici nu ştii ce ai realizat” – dădeam din coadă satisfăcut şi mă scufundam tot mai tare în această viaţă iluzorie, concepută ca o sărbătoare continuă, sperând să pescuiesc din vâltoarea ei o baghetă magică, în stare să-mi asigure succesul, în loc să mă fi întrebat: „Ce hibă o fi având romanul meu, dacă le place acestor canalii?” Aşa aş fi gândit dacă aş fi fost un scriitor de meserie, dar atunci n-aş fi consimţit niciodată să le citesc ceva.

Înaintea acestor bogătaşi mai reuşise cineva din tagma lor să se insinueze în viaţa noastră, folosind cel mai vechi tertip din câte se cunosc. Iată în ce constă: o tânără femeie necăsătorită devine pentru câtva timp cea mai bună prietenă a altei tinere femei căsătorite, se mută în casa celor doi soţi şi apoi, pe nesimţite, cu un aer nevinovat, dar cu perseverenţă diabolică, face totul pentru ca să se mărite cu soţul celeilalte. Când bărbatul este un scriitor absorbit de o lucrare dificilă, care nu-i lasă aproape niciun răgaz,

împiedicându-l să se ocupe îndeajuns de soţia sa, prezenţa prietenei prezintă multe avantaje pentru ambii soţi, atâta vreme cât nu s-au dumirit ce urmăreşte. La sfârşitul unei zile de muncă soţul se vede înconjurat de două femei tinere şi atrăgătoare. Cea pe care încă n-o cunoaşte i se pare plină de mister şi, dacă are ghinion, ajunge să le iubească pe amândouă.

Din momentul acela familia compusă dintr-o pereche cu un copil se transformă într-un triunghi. La început noua situaţie constituie un stimulent în muncă şi o distracţie, aşa că te complaci în ea câtva timp. Tot ce-i rău şi condamnabil se trage de obicei dintr-un joc nevinovat. Şi trăieşti astfel, zi de zi, bucurându-te de ceea ce îţi oferă prezentul, fără să-ţi pese de urmări, începi să minţi, deşi urăşti minciuna, şi dispreţul faţă de tine însuţi te distruge; pe zi ce trece te ameninţă o primejdie tot mai mare, dar tu continui să-ţi duci viaţa de pe o zi pe alta, ca în război.

În vederea unor noi contracte cu editorii, am fost nevoit să plec de la Schruns la New York. Când mi-am terminat treburile la New York şi m-am întors la Paris, ar fi trebuit să mă duc direct la *Gare de l'Est* şi să iau primul tren spre Austria. Dar cum femeia de care mă îndrăgostisem se afla şi ea atunci la Paris, n-am luat nici primul tren, nici pe al doilea, nici pe al treilea.

Când am zărit-o pe soţia mea aşteptându-mă la capătul peronului, în momentul în care trenul s-a oprit în dreptul stivelor de lemne din gară, mi-a părut rău că n-am murit înainte de a mai iubi altă femeie. Ea zâmbea, iar soarele lumina faţa ei adorabilă, bronzată de soare şi de zăpadă, silueta ei splendidă, părul arămiu cu reflexe aurii, neobişnuit de bogat şi frumos, după ce crescuse în voie o iarnă întreagă; lângă ea stătea *Mister* Bumby, blond, bucălat, cu obrajii îmbujoraţi de ger, ca un adevărat flăcău voinic din Vorarlberg.

— Ce bine că te-ai întors, Tatie, mi-a spus când am îmbrăţişat-o, ce bine că ai făcut o călătorie atât de frumoasă şi plină de succes. Te iubesc şi ne-a fost tare dor de tine.

Şi eu o iubeam, în afară de ea nu mai iubeam pe nimeni, şi am trăit fericiţi ca în basme cât am fost singuri. Lucram cu tragere de inimă, făceam lungi excursii minunate împreună, aşa încât mi se părea că eram din nou invulnerabil. Numai când a trebuit să plecăm din munţi pe la sfârşitul primăverii, ca să ne întoarcem la Paris, a reînceput cealaltă poveste.

Aşa s-a încheiat prima perioadă pe care am petrecut-o la Paris. De atunci Parisul n-a mai fost niciodată acelaşi, deşi Parisul rămâne tot Paris, iar tu te schimbi odată cu el. Nu ne-am mai întors niciodată la Vorarlberg, nici noi, nici bogătaşii.

Parisului nu-i chip să-i dai de margini, de aceea amintirile noastre, ale celor care am trăit acolo, se deosebesc între ele. Dar fiecare dintre noi s-a întors acolo cu drag, oricine ar fi fost, de la orice depărtare, cu orice preţ şi oricât de mult s-ar fi schimbat.

Parisul îţi răsplăteşte orice efort, dându-ţi în schimb mai mult decât i-ai adus.

Aşa era Parisul în acele zile de demult, când noi eram tare săraci şi tare fericiţi.